

Spis treści

1. Wstęp.....	3	
2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego – geografia III etap edukacyjny	6	
3. Klasa III	12	
4. Przykładowe konspekty lekcyjne.....	26	
5. Sprawdziany osiągnięć uczniów z geografii w klasie III gimnazjum	84	
Kartoteka sprawdzianu wielostopniowego mierzącego osiągnięcia ucznia po opracowaniu treści kształcenia w klasie III od lekcji 1. do 15. według programu nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych Wiking.		
Europa. Relacje: przyroda – człowiek – gospodarka. Sprawdzian III/1.	87	
Sprawdzian wielostopniowy nr III/1A	89	
Sprawdzian wielostopniowy nr III/1B.....	95	
Kartoteka sprawdzianu wielostopniowego mierzącego osiągnięcia ucznia po opracowaniu treści kształcenia od lekcji 15. do 30. według programu nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych Wiking.		
Świat. Relacje: przyroda – człowiek – gospodarka. Sprawdzian III/2.....	101	
Sprawdzian wielostopniowy nr III/2A.....	103	
Sprawdzian wielostopniowy nr III/2B.....	109	
Kartoteka sprawdzianu wielostopniowego mierzącego osiągnięcia ucznia po opracowaniu treści kształcenia od lekcji 1. do lekcji 30. według programu nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych Wiking		115
Sprawdzian wielostopniowy nr III/3A.....	117	
Sprawdzian wielostopniowy nr III/3B.....	123	

© Copyright by Wydawnictwo Edukacyjne WIKING II s.j.

Projekt okładki i opracowanie graficzne Andrzej Bogusz
Redakcja techniczna i skład Roman Nowacki
Korekta Anita Mielczarek

ISBN xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx
Wrocław 2011
Wydanie pierwsze

Korespondencję i zamówienia prosimy kierować pod adresem:

Wydawnictwa Edukacyjne WIKING
54-618 Wrocław, ul. Słonimska 23
tel./fax: 71 374 20 64, 351 60 33
infolinia: 801 358 008

Kontakt za pomocą mediów elektronicznych:
e-mail: wydawnictwa@wiking.com.pl
strona internetowa: www.wiking.com.pl

1. Wstęp

Oddajemy do rąk nauczycieli geografii trzeci przewodnik zawierający wskazówki metodyczne przydatne zarówno przy planowaniu lekcji, jak również podczas diagnozowania osiągnięć uczniów na lekcjach geografii w klasie trzeciej gimnazjum. Układ treści w niniejszym przewodniku metodycznym jest podobny do układu opracowanych wcześniej przewodników dla klas pierwszej i drugiej.

W grudniu 2008 roku Ministerstwo Edukacji Narodowej zatwierdziło nową podstawę programową kształcenia ogólnego w gimnazjum. Cele kształcenia – wymagania ogólne i treści kształcenia oraz wymagania szczegółowe stały się podstawą do opracowania nowego „Programu nauczania geografii” Wydawnictwa Edukacyjnego WIKING w gimnazjum. Następnie opracowano nowy podręcznik do nauczania geografii w klasie I, II i III.

Niniejszy przewodnik metodyczny dla klasy III gimnazjum składa się z kilku części. Każda z nich ma ukierunkować pracę nauczyciela geografii w gimnazjum.

W części pierwszej umieszczono wymagania ogólne i wymagania szczegółowe zawarte w podstawie programowej kształcenia ogólnego, które odnoszą się do przedmiotu geografia.

W kolejnej części przedstawiono plan metodyczny w klasie trzeciej. W planie zawarto zapis tematów lekcyjnych, główny cel dydaktyczny lekcji oraz szczegółowe cele lekcyjne opisane na dwóch poziomach: wiadomości i umiejętności. W tej części zamieszczono również wymagania programowe w klasie trzeciej opisane kategorią celu i poziomem wymagań. Zestawy wymagań programowych stały się podstawą do zbudowania nauczycielskich sprawdzianów mierzących osiągnięcia uczniów.

W trzeciej części niniejszego przewodnika umieszczono konspekty lekcyjne do wszystkich tematów przewidzianych w programie nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych WIKING. Podstawa programowa geografii w gimnazjum przewiduje w klasie trzeciej realizację dwóch obszernych zagadnień zawierających treści geografii regionalnej; są to: „Europa. Relacje: człowiek – przyroda – gospodarka” i „Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek – przyroda – gospodarka”. Forma zapisu poszczególnych treści kształcenia – wymagań szczegółowych w podstawie programowej określa zakres materiału nauczania, który nauczyciel powinien wraz z uczniami opracować na tym etapie edukacji. W wielu zapisach wskazano także, z jakich środków dydaktycznych nauczyciel i uczniowie powinni korzystać, opracowując dane wymaganie. Częste są sformułowania: „na podstawie mapy ogólnogeograficznej i map tematycznych”, „na podstawie wskazanych źródeł informacji geograficznej”, „na podstawie map, przewodników, internetu”.

W komentarzu¹ do treści kształcenia na poziomie gimnazjum wskazano, że „ideą przewodnią” treści nauczania dotyczących Europy – cyt. „jest ukazanie relacji przyroda – człowiek w duchu oddziaływania środowiska na działalność człowieka”. Natomiast treści łączące

¹ Komentarz do podstawy programowej przedmiotu Geografia, MEN, str. 188. Edukacja przyrodnicza w szkole podstawowej, gimnazjum i liceum.

się z działem „Wybrane regiony świata” – cyt. „założeniem edukacyjnym jest eksponowanie czynników kulturowych i ich wpływu na gospodarowanie w środowisku”. Zapisy w podstawie programowej stały się bazą do opracowania treści podręcznika dla klasy trzeciej pt. „Geografia bez tajemnic – Europa i świat” oraz „Zeszytu ćwiczeń dla klasy trzeciej” Wydawnictw Edukacyjnych WIKING. Obie pozycje wydane zostały w 2011 roku.

Wprowadzeniem do każdego z tematów w podręczniku jest mapa ogólnogeograficzna czytelna dla ucznia. Wiele treści zawierają również mapy tematyczne, tabele i ryciny. W treść opracowania wpleciono ćwiczenia, które mogą być wykorzystane przez nauczyciela w toku lekcyjnym. Konspekty zawierają odniesienia do tekstu, pytań, zadań, map i ćwiczeń śródlekcyjnych w podręczniku i w zeszycie ćwiczeń. W konspektach określono zadanie, ćwiczenie, bądź fragment tekstu przewidziane do wykorzystania lub wykonania na lekcji. Wskazano stronę, numer zadania czy ćwiczenia w podręczniku lub w zeszycie ćwiczeń. Opracowane konspekty lekcyjne są dydaktycznym „przepisem” na lekcję, pozwalają osiągnąć przewidziane w podstawie wymagania szczegółowe.

Od roku szkolnego 2011/2012 uczniowie w gimnazjum będą uczestniczyli w projekcie edukacyjnym. Temat opracowania oraz klasa, w której uczeń go wykonał, zostaną wpisane na świadectwie ukończenia szkoły. W programie nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych WIKING umieszczono tematy, które będą opracowane na lekcjach, ale kilkanaście z nich może stać się podstawą dla uczniowskiego projektu edukacyjnego.

We wszystkich klasach gimnazjum przewidziano zajęcia terenowe. W klasie pierwszej są to:

- orientacja planu i mapy geograficznej w terenie,
- obserwacja wybranych składników środowiska na obszarze prawnie chronionym.

W klasie drugiej są to starannie opracowane tematy związane z opisem własnego regionu. W dziale tym, składającym się z sześciu tematów, przedstawiono przykładowe opracowania zajęć terenowych integrujących wiedzę z przedmiotów przyrodniczych i humanistycznych.

W klasie trzeciej tematem, który może zostać opracowany jako uczniowski projekt, jest wycieczka po Europie. Przykładowe opracowanie zostało przedstawione w podręczniku dla tej klasy. Zachęcamy, aby nauczyciel geografii wskazał te tematy jako podstawę opracowania projektu edukacyjnego.

W rozdziale „Koncepcja kształcenia geograficznego w gimnazjum” zawartym w „Komentarzu do podstawy programowej przedmiotu Geografia” podkreślono szczególne znaczenie poznania własnego regionu oraz obserwacji bezpośrednich i zajęć w terenie; cyt. „W toku kształcenia geograficznego w gimnazjum wskazane jest w znacznie większym niż dotychczas zakresie korzystanie z obserwacji bezpośrednich, dokonywanych przez uczniów (lekcji i zajęć w terenie, wycieczek) oraz jak najczęstsze nawiązywanie do regionu, w którym uczeń mieszka”².

² Komentarz do podstawy programowej przedmiotu Geografia, MEN, str. 191.

W ostatniej części przewodnika zamieszczono sprawdziany mierzące osiągnięcia uczniów po realizacji treści kształcenia w klasie trzeciej. Sprawdzian oznaczony jako III/1 mierzy osiągnięcia po opracowaniu treści kształcenia dotyczących Europy; sprawdzian oznaczony symbolem III/2 sprawdza wiadomości i umiejętności po opracowaniu treści kształcenia zawartych w dziale „Wybrane regiony świata”. Sprawdzian III/3 jest sprawdzianem końcowym mierzącym osiągnięcia po opracowaniu treści kształcenia w klasie trzeciej gimnazjum. Są to sprawdziany wielostopniowe. Opis, jak należy je stosować oraz jak oceniać, znajduje się w rozdziale „Sprawdziany osiągnięć uczniów z geografii w klasie III gimnazjum”.

Zachęcamy nauczycieli geografii do korzystania z portalu edukacyjnego Wydawnictw Edukacyjnych Wiking: www.wiking.edu.pl dla rozszerzenia wiadomości o poszczególnych zagadnieniach omawianych w podręczniku.

Niniejszy przewodnik powinien ułatwić Państwu – nauczycielom geografii – codzienną pracę w szkole. Powinien także zainspirować Państwa do poszukiwania coraz bardziej skutecznych sposobów i metod pracy. Prosimy o uwagi, komentarze o naszych publikacjach, które pozwolą poprawić jakość uczenia/nauczania. Liczymy na Państwa współpracę. Uwagi i komentarze prosimy przysyłać na adres Wydawnictw Edukacyjnych WIKING.

**WYDAWNICTWA I AUTOR WYRAŻAJĄ ZGODĘ NA POWIELANIE SPRAWDZIANÓW
ZAWARTYCH W PRZEWODNIKU WYŁĄCZNIE DO CELÓW DYDAKTYCZNYCH.**

2. Podstawa programowa kształcenia ogólnego – geografia III etap edukacyjny

CELE KSZTAŁCENIA – WYMAGANIA OGÓLNE

I. Korzystanie z różnych źródeł informacji geograficznej.

Uczeń dokonuje obserwacji i pomiarów w terenie; potrafi korzystać z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.

II. Identyfikowanie związków i zależności oraz wyjaśnianie zjawisk i procesów.

Uczeń posługuje się podstawowym słownictwem geograficznym w toku opisywania oraz wyjaśniania zjawisk i procesów zachodzących w środowisku geograficznym; identyfikuje związki i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych (lokalnej, regionalnej, krajowej, globalnej); rozumie wzajemne relacje przyroda – człowiek; wyjaśnia zróżnicowanie przestrzenne warunków środowiska przyrodniczego oraz działalności człowieka na Ziemi.

III. Stosowanie wiedzy i umiejętności geograficznych w praktyce.

Uczeń wykorzystuje wiedzę i umiejętności geograficzne w celu lepszego rozumienia współczesnego świata i swojego w nim miejsca; stosuje wiadomości i umiejętności geograficzne w życiu codziennym, m.in. w racjonalnym wykorzystaniu zasobów środowiska.

IV. Kształtowanie postaw.

Uczeń rozwija w sobie: ciekawość świata poprzez zainteresowanie własnym regionem, Polską, Europą i światem; świadomość wartości i poczucie odpowiedzialności za środowisko przyrodnicze i kulturowe własnego regionu i Polski; patriotyzm i poczucie tożsamości (lokalnej, regionalnej, narodowej) przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów i społeczności – ich systemów wartości i sposobów życia.

TREŚCI NAUCZANIA – WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE

1. MAPA – UMIEJĘTNOŚĆ CZYTANIA, INTERPRETACJI I POSŁUGIWANIA SIĘ MAPĄ.

UCZEŃ:

- 1) wykazuje znaczenie skali mapy w przedstawianiu różnych informacji geograficznych na mapie; posługuje się skalą mapy do obliczenia odległości w terenie;
- 2) odczytuje z map informacje przedstawione za pomocą różnych metod kartograficznych;

- 3) posługuje się w terenie planem, mapą topograficzną, turystyczną, samochodową (m.in. orientuje mapę oraz identyfikuje obiekty geograficzne na mapie i w terenie);
- 4) identyfikuje położenie i charakteryzuje odpowiadające sobie obiekty geograficzne na fotografiach, zdjęciach lotniczych i satelitarnych oraz mapach topograficznych;
- 5) dobiera odpowiednią mapę w celu uzyskania określonych informacji geograficznych;
- 6) określa położenie geograficzne oraz matematyczno-geograficzne punktów i obszarów na mapie;
- 7) lokalizuje na mapach (również konturowych) kontynenty oraz najważniejsze obiekty geograficzne na świecie i w Polsce (niziny, wyżyny, góry, rzeki, jeziora, wyspy, morza, państwa itp.);
- 8) analizuje i interpretuje treści map ogólnogeograficznych, tematycznych, turystycznych;
- 9) projektuje i opisuje trasy podróży na podstawie map turystycznych, topograficznych i samochodowych.

2. KSZTAŁT, RUCHY ZIEMI I ICH NASTĘPSTWA.

UCZEŃ:

- 1) podaje główne cechy kształtu i wymiarów Ziemi; odczytuje współrzędne geograficzne na globusie;
- 2) posługuje się ze zrozumieniem pojęciami: ruch obrotowy Ziemi, czas słoneczny, czas strefowy; podaje cechy ruchu obrotowego; wyjaśnia, dlaczego zostały wprowadzone strefy czasowe i granica zmiany daty; posługuje się mapą stref czasowych do określania różnicy czasu strefowego i słonecznego na Ziemi;
- 3) podaje cechy ruchu obiegowego Ziemi; przedstawia (wykorzystując również własne obserwacje) zmiany w oświetleniu Ziemi oraz w długości trwania dnia i nocy w różnych szerokościach geograficznych i porach roku;
- 4) podaje najważniejsze geograficzne następstwa ruchów Ziemi.

3. WYBRANE ZAGADNIENIA GEOGRAFII FIZYCZNEJ.

UCZEŃ:

- 1) charakteryzuje wpływ głównych czynników klimatotwórczych na klimat;
- 2) charakteryzuje, na podstawie wykresów lub danych liczbowych, przebieg temperatury powietrza i opadów atmosferycznych w ciągu roku w wybranych stacjach meteorologicznych położonych w różnych strefach klimatycznych; oblicza amplitudę i średnią temperaturę powietrza; wykazuje na przykładach związek między wysokością Słońca a temperaturą powietrza;
- 3) wykazuje zróżnicowanie klimatyczne Ziemi na podstawie analizy map temperatury powietrza i opadów atmosferycznych oraz map stref klimatycznych na Ziemi;

- 4) podaje, na podstawie map tematycznych, zależności między strefami oświetlenia Ziemi a strefami klimatycznymi oraz wykazuje wpływ klimatu na zróżnicowanie roślinności i gleb na Ziemi;
- 5) podaje główne cechy płytowej budowy litosfery; wykazuje związki pomiędzy płytową budową litosfery a występowaniem zjawisk wulkanicznych i trzęsień ziemi;
- 6) posługuje się ze zrozumieniem pojęciami wietrzenia i erozji; przedstawia rzeźbotwórczą rolę wód płynących, fal morskich, wiatru, lądolodów i lodowców górskich;
- 7) rozpoznaje i opisuje w terenie formy rzeźby powstałe w wyniku działania czynników rzeźbotwórczych.

4. POŁOŻENIE I ŚRODOWISKO PRZYRODNICZE POLSKI.

UCZEŃ:

- 1) charakteryzuje, na podstawie map różnej treści, położenie własnego regionu w Polsce oraz położenie Polski na świecie i w Europie; opisuje podział administracyjny Polski; podaje nazwy i wskazuje na mapie województwa oraz ich stolice;
- 2) opisuje najważniejsze wydarzenia (obrazy) z przeszłości geologicznej Polski: powstanie węgla kamiennego, powstawanie gór, zalewy mórz, zlodowacenia; wykazuje zależności pomiędzy współczesną rzeźbą Polski a wybranymi wydarzeniami geologicznymi;
- 3) rozpoznaje główne rodzaje skał występujących we własnym regionie i w Polsce; wskazuje na mapie najważniejsze obszary ich występowania; podaje przykłady wykorzystania skał w różnych dziedzinach życia człowieka;
- 4) podaje główne cechy klimatu Polski; wykazuje ich związek z czynnikami je kształtującymi; wyjaśnia mechanizm powstawania wiatru halnego i bryzy morskiej;
- 5) wymienia główne rodzaje zasobów naturalnych Polski i własnego regionu: lasów, wód, gleb, surowców mineralnych; korzystając z mapy, opisuje ich rozmieszczenie i określa znaczenie gospodarcze.

5. LUDNOŚĆ POLSKI.

UCZEŃ:

- 1) wyjaśnia i poprawnie stosuje podstawowe pojęcia z zakresu demografii: przyrost naturalny, urodzenia i zgony, średnia długość życia;
- 2) odczytuje, z różnych źródeł informacji (m.in. rocznika statystycznego oraz piramidy płci i wieku), dane dotyczące: liczby ludności Polski, urodzeń, zgonów, przyrostu naturalnego, struktury płci, średniej długości życia w Polsce; odczytuje wielkość i główne kierunki migracji z Polski i do Polski;
- 3) charakteryzuje, na podstawie map gęstości zaludnienia, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności w Polsce i zamieszkiwanym regionie oraz wyjaśnia te różnice czynnikami przyrodniczymi, historycznymi, ekonomicznymi;

- 4) wykazuje różnice w strukturze zatrudnienia ludności w Polsce i we własnym regionie;
- 5) podaje główne, aktualne problemy rynku pracy w Polsce i we własnym regionie;
- 6) analizuje, porównuje, ocenia rozmieszczenie i wielkość miast w Polsce i zamieszkiwanym regionie; wyjaśnia przyczyny rozwoju wielkich miast w Polsce.

6. WYBRANE ZAGADNIENIA GEOGRAFII GOSPODARCZEJ POLSKI.

UCZEŃ:

- 1) wyróżnia główne cechy struktury użytkowania ziemi, wielkości i własności gospodarstw rolnych, zasiewów i hodowli w Polsce na podstawie analizy map, wykresów, danych liczbowych;
- 2) podaje przyczyny zróżnicowania w rozmieszczeniu wybranych upraw (pszenicy, ziemniaków, buraków cukrowych) oraz chowu bydła i trzody chlewnej w Polsce;
- 3) przedstawia, na podstawie różnych źródeł informacji, strukturę wykorzystania źródeł energii w Polsce i ocenia jej wpływ na stan środowiska przyrodniczego;
- 4) wyjaśnia przyczyny zmian zachodzących w przemyśle w Polsce i we własnym regionie oraz wskazuje najlepiej rozwijające się obecnie w Polsce gałęzie produkcji przemysłowej;
- 5) rozróżnia rodzaje usług; wyjaśnia szybki rozwój wybranych usług w Polsce i we własnym regionie;
- 6) wykazuje na przykładach walory turystyczne Polski oraz opisuje obiekty znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości;
- 7) opisuje na podstawie map i wyjaśnia zróżnicowanie gęstości i jakości sieci transportowej w Polsce oraz wykazuje jej wpływ na rozwój innych dziedzin działalności gospodarczej;
- 8) wykazuje konieczność ochrony środowiska przyrodniczego i kulturowego w Polsce; wymienia formy jego ochrony, proponuje konkretne działania na rzecz jego ochrony we własnym regionie.

7. REGIONY GEOGRAFICZNE POLSKI.

UCZEŃ:

- 1) wskazuje na mapie główne regiony geograficzne Polski;
- 2) charakteryzuje, na podstawie map tematycznych, środowisko przyrodnicze głównych regionów geograficznych Polski ze szczególnym uwzględnieniem własnego regionu (również na podstawie obserwacji terenowych);
- 3) opisuje, na podstawie map tematycznych, najważniejsze cechy gospodarki regionów geograficznych Polski oraz ich związek z warunkami przyrodniczymi;
- 4) przedstawia np. w formie prezentacji multimedialnej walory turystyczne wybranego regionu geograficznego ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych;

- 5) projektuje i opisuje, na podstawie map turystycznych, tematycznych, ogólnogeograficznych i własnych obserwacji terenowych, podróż wzdłuż wybranej trasy we własnym regionie, uwzględniając walory przyrodnicze i kulturowe;
- 6) przedstawia główne cechy położenia oraz środowiska przyrodniczego Morza Bałtyckiego; wykazuje znaczenie gospodarcze Morza Bałtyckiego oraz przyczyny degradacji jego wód.

8. SĄSIEDZI POLSKI – ZRÓŻNICOWANIE GEOGRAFICZNE, PRZEMIANY.

UCZEŃ:

- 1) charakteryzuje i porównuje, na podstawie różnych źródeł informacji geograficznej, środowisko przyrodnicze krajów sąsiadujących z Polską; wykazuje ich różnicowanie społeczne i gospodarcze;
- 2) wyjaśnia przyczyny dynamicznego rozwoju gospodarczego Niemiec;
- 3) przedstawia współczesne przemiany społeczne i gospodarcze Ukrainy;
- 4) wykazuje różnicowanie przyrodnicze, narodowościowe, kulturowe i gospodarcze Rosji;
- 5) przedstawia główne cechy środowiska przyrodniczego, gospodarki oraz formy współpracy z krajem będącym najbliższym sąsiadem regionu, w którym uczeń mieszka.

9. EUROPA. RELACJE: PRZYRODA – CZŁOWIEK – GOSPODARKA.

UCZEŃ:

- 1) wykazuje się znajomością podziału politycznego Europy;
- 2) określa położenie Europy i główne cechy środowiska przyrodniczego na podstawie mapy ogólnogeograficznej i map tematycznych;
- 3) opisuje, na podstawie map tematycznych, różnicowanie regionalne, kulturowe, narodowościowe i etniczne współczesnej Europy oraz najważniejsze przyczyny i konsekwencje tego różnicowania;
- 4) wykazuje, na podstawie map tematycznych, związki między głównymi cechami środowiska przyrodniczego Europy Północnej a głównymi kierunkami rozwoju gospodarczego;
- 5) wykazuje, na przykładzie rolnictwa Francji lub innego kraju europejskiego, związek pomiędzy warunkami przyrodniczymi a kierunkiem i efektywnością produkcji rolnej; identyfikuje cechy rolnictwa towarowego;
- 6) przedstawia, na podstawie wskazanych źródeł informacji geograficznej, główne kierunki i przyczyny zmian w strukturze przemysłu wybranego regionu (lub okręgu) przemysłowego w Europie Zachodniej;
- 7) przedstawia główne cechy położenia, wielkości, układu przestrzennego oraz znaczenie Paryża lub Londynu jako światowej metropolii;
- 8) wykazuje wpływ gór na cechy środowiska przyrodniczego oraz gospodarkę krajów alpejskich;

- 9) wykazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej;
- 10) prezentuje, opracowaną na podstawie map, przewodników, internetu, trasę wycieczki po Europie lub jej części.

10. WYBRANE REGIONY ŚWIATA. RELACJE: CZŁOWIEK – PRZYRODA – GOSPODARKA.

UCZEŃ:

- 1) wykazuje, na podstawie map tematycznych, że kontynent Azji jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów;
- 2) przedstawia, na podstawie map tematycznych, warunki przyrodnicze obszarów, na których kształtowały się najstarsze azjatyckie cywilizacje;
- 3) analizuje wykresy i dane liczbowe dotyczące rozwoju ludnościowego i urbanizacji w Chinach; wyjaśnia, na podstawie map tematycznych, zróżnicowanie rozmieszczenia ludności na obszarze Chin; podaje kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz wskazuje zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej;
- 4) wykazuje znaczenie czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii na tle niekorzystnych cech środowiska przyrodniczego;
- 5) wykazuje związek pomiędzy rytmem upraw i „kulturą ryżu” a cechami klimatu monsunowego w Azji Południowo-Wschodniej;
- 6) opisuje kontrasty społeczne i gospodarcze w Indiach; wyjaśnia przyczyny gwałtownego rozwoju nowoczesnych technologii;
- 7) charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod kątem cech kulturowych, zasobów ropy naftowej, kierunków i poziomu rozwoju gospodarczego; wskazuje miejsca konfliktów zbrojnych;
- 8) charakteryzuje na podstawie map tematycznych i wyjaśnia występowanie stref klimatyczno-roślinno-glebowych w Afryce;
- 9) wykazuje, na przykładzie strefy Sahelu, związek pomiędzy formami gospodarowania człowieka a zasobami wodnymi; uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania w środowisku charakteryzującym się poważnymi niedoborami słodkiej wody;
- 10) określa związki pomiędzy problemami wyżywienia, występowaniem chorób (m.in. AIDS) a poziomem życia w krajach Afryki na południe od Sahary;
- 11) wyróżnia główne cechy i przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego Ameryki Północnej i Południowej;
- 12) identyfikuje konflikt interesów pomiędzy ekologicznymi skutkami wylesiania Amazonii a jej gospodarczym wykorzystaniem; określa cechy rozwoju i problemy wielkich miast w Brazylii;
- 13) wykazuje związki między gospodarką a warunkami środowiska przyrodniczego w najważniejszych regionach gospodarczych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej; określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej;

- 14) przedstawia, na podstawie map tematycznych, główne cechy gospodarki Australii na tle warunków środowiska przyrodniczego;
- 15) przedstawia cechy położenia i środowiska geograficznego Antarktyki i Arktyki; podaje główne cechy i przyczyny zmian w środowisku przyrodniczym obszarów okołobiegunowych.

Fragment podstawy programowej określonej w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz.U. z 2009 r. Nr 4, poz. 17), Załącznik nr 4, str. 105–110.

3. Klasa III

Na lekcjach w klasie trzeciej gimnazjum realizowana jest treść nauczania umieszczona w dziedzinach tematycznych:

EUROPA. RELACJE: PRZYRODA – CZŁOWIEK – GOSPODARKA.

WYBRANE REGIONY ŚWIATA. RELACJE: CZŁOWIEK – PRZYRODA – GOSPODARKA.

Spośród treści nauczania o mapie zrealizowane zostaną treści łączące się z nauczaniem geografii regionalnej oraz będą doskonalone i rozszerzane już nabyte umiejętności korzystania z treści map.

Regionalny przegląd obszarów zaczyna się od poznania geografii Europy. Wymagania szczegółowe dotyczą charakterystyki wybranych wielkich regionów Europy, opisu cech środowiska przyrodniczego oraz wskazania zależności, które decydują o odrębności poszczególnych obszarów. Część wymagań odnosi się do jednostek politycznych. Innym celem jest charakterystyka wybranego działu gospodarki oraz rolnictwa na obszarze wybranego państwa. Należy wówczas wykazać zależności między czynnikami przyrodniczymi a oddziaływaniem człowieka. Kolejne wymaganie odnosi się do charakterystyki wybranej metropolii i wykazania przyczyn jej powstania. Uczeń pozna też, na przykładzie Europy Południowej, związki między dziedzictwem kulturowym a współczesnym turystycznym wykorzystaniem tego obszaru.

Część druga wymagań szczegółowych odnosi się do geografii pozostałych kontynentów. Uczeń poznaje charakterystyczne cechy środowiska przyrodniczego kontynentów, wybranych państw oraz charakterystycznych regionów. W Azji opis obejmuje Chińską Republikę Ludową, Japonię i Indie jako specyficzne przykłady relacji między przyrodą a gospodarką. Zależności między człowiekiem – przyrodą – gospodarką są także opisywane na przykładach obejmujących grupy państw Azji Południowo-Wschodniej i na obszarze Bliskiego Wschodu. W Afryce wyróżniono sposoby oddziaływania na środowisko w strefie Sahelu oraz wielkie problemy mające związek z sytuacją gospodarczą w państwach na południe od Sahary. W Ameryce uwypuklono problem gospodarczej ekspansji w obszarze Amazonii oraz cechy gospodarki Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Na zakończenie kursu geografii regionalnej uczeń poznaje cechy gospodarki Australii na tle warunków środowiska przyrodniczego oraz najważniejsze cechy obszarów podbiegunowych – Arktyki i Antarktyki. Naczelnym celem w tej klasie jest ukazywanie relacji zachodzących między przyrodą, człowiekiem i gospodarką.

Wymagania określają szczegółowo zakres omawianego zagadnienia. Mają one wyraźny układ egzemplaryczny. Taki układ treści umożliwia poznanie zróżnicowania przestrzennego świata oraz różnorodność korzystania z zasobów środowiska, a także wskazuje na złożoność sytuacji gospodarczej, społecznej i politycznej w wielu regionach. Zróżnicowanie treści nauczania pozwala uniknąć schematów w ich opisie. Nauczyciel powinien prezentować poszczególne obszary – kontynenty, regiony, państwa – w ich złożoności, starając się ukazać, jak różnorodne są relacje człowieka, przyrody i gospodarki na świecie. W tabeli 1. przedstawiono ogólny układ treści nauczanych w klasie trzeciej.

Tabela 1. Treść nauczania – dziedziny tematyczne realizowane na lekcjach geografii w klasie III gimnazjum.

NR LEKCJI	TREŚĆ NAUCZANIA – DZIEDZINA TEMATYCZNA	WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE. NUMERACJA WG PODSTAWY PROGRAMOWEJ
1–15	Europa. Relacje: przyroda – człowiek – gospodarka.	9.1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9
16–30	Wybrane regiony świata. Relacje: człowiek – przyroda – gospodarka.	10.1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9; 10; 11; 12; 13; 14; 15
Realizacja na lekcjach w klasie trzeciej	Mapa – umiejętność czytania, interpretacji i posługiwania się mapą.	1.5; 6; 7; 8; 9

CELE NAUCZANIA.

1. Doskonalenie umiejętności czytania map.
2. Dokonywanie obserwacji pośrednich, wykorzystując różnorodne źródła informacji w celu wykazania zróżnicowania przestrzennego warunków środowiska oraz relacji między przyrodą a gospodarczą działalnością człowieka na Ziemi.
3. Identyfikowanie związków i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarczym i życiu społecznym w skali regionu, państwa, kontynentu.
4. Porównywanie poznanych obszarów, dostrzeganie relacji przyroda – człowiek – gospodarka na wybranych przykładach.
5. Umiejętność opisu gospodarczego wybranego obszaru – państwa, części kontynentu – wykorzystując różnorodne źródła informacji.
6. Odczytywanie, sporządzanie oraz wykorzystanie dokumentacji geograficznej.
7. Stosowanie nabytej wiedzy w codziennym życiu.
8. Ocenianie skutków gospodarczej działalności człowieka w różnych regionach świata; dostrzeganie potrzeby racjonalnego wykorzystania zasobów środowiska.
9. Umiejętność odpowiedzi na typowe pytania i rozwiązywania typowych zadań w sprawdzianach – testach geograficznych.

CELE WYCHOWANIA. POSTAWY.

1. Rozwijanie zainteresowań geograficznych – poznawanie zróżnicowania Europy i świata.
2. Uznanie środowiska przyrodniczego za wspólne dobro ludzi.
3. Podejmowanie lokalnych – grupowych i indywidualnych – działań na rzecz ochrony składników środowiska.
4. Traktowanie zasobów środowiska jako podstawy materialnego bytu człowieka.
5. Poszanowanie dla innych narodów, kultur i społeczności.
6. Przewidywanie skutków podjętych działań.
7. Wyrażanie własnych sądów i opinii.

PLAN METODYCZNY W KLASIE III.

NR LEKCJI	TEMAT LEKCJI	CEL LEKCJI	SZCZEGÓLWE CELE NAUCZANIA	
			WIADOMOŚCI UCZEŃ:	UMIĘTNOŚCI UCZEŃ:
1.	Położenie Europy. Charakterystyczne cechy rzeźby powierzchni.	Wykorzystanie map do określenia położenia geograficznego Europy oraz opisu cech ukształtowania powierzchni.	<ul style="list-style-type: none"> • zna wielkość powierzchni Europy, • zna przebieg umownej granicy między Europą i Azją, • wie, które miejsce zajmuje Europa pod względem powierzchni wśród pozostałych kontynentów, • wie, że Europa ma najsilniej rozwiniętą linię brzegową, • zna podział Europy na regiony naturalne.	<ul style="list-style-type: none"> • określa na mapie hipsometrycznej położenie geograficzne Europy, • posługując się mapą, charakteryzuje linię brzegową Europy, • na podstawie mapy charakteryzuje ukształtowanie pionowe Europy, • wskazuje na mapie i podaje współrzędne geograficzne skrajnych punktów w Europie, • oblicza % powierzchni Europy w ogólnej powierzchni lądów, • wskazuje na mapie wielkie regiony naturalne w Europie.
2.	Zróżnicowanie typów klimatu w Europie.	Wykazanie współzależności zjawisk – wpływ czynników klimatycznych na typy klimatu w regionach Europy.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia gospodarcze czynniki kształtujące typy klimatu w Europie, • zna zasięgi głównych typów klimatu w Europie, • pamięta główne cechy klimatu oceanicznego, kontynentalnego i śródziemnomorskiego, • wyjaśnia na przykładach wpływ poszczególnych czynników klimatycznych na cechy klimatu w danym regionie Europy.	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie tematycznej zasięg głównych typów klimatu w Europie, • charakteryzuje typy klimatu w Europie na podstawie wykresów klimatycznych, • porównuje cechy głównych typów klimatu w Europie.

3.	Wody Europy.	Wykazanie współzależności między siecią wodną a typami klimatu.	<ul style="list-style-type: none"> • zna nazwy największych rzek i jezior w Europie, • wyjaśnia terminy: <i>dorzecze, zlewisko, dział wodny, rzeka główna</i>, • wyjaśnia na przykładach zależność rozmieszczenia sieci wodnej od cech klimatu, • podaje przykłady rzek o ujściach deltowych i lejkatowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie hipsometrycznej główne rzeki Europy, • porównuje rzeki Europy Wschodniej z rzekami w Europie Zachodniej – ustala przyczyny różnic, • wyznacza na mapie przebieg głównego działu wodnego w Europie, • wykazuje współzależności między ustrojem rzeki, typem klimatu a ukształtowaniem powierzchni.
4.	Zróżnicowanie ludnościowe i kulturowe współczesnej Europy.	Charakterystyka rozmieszczenia ludności w Europie oraz wyjaśnienie przyczyn różnic kulturowych mieszkańców Europy.	<ul style="list-style-type: none"> • zna liczbę mieszkańców Europy i szacuje udział ludności Europy w liczbie ludności świata, • podaje przykłady państw wielonarodowych i jednonarodowych, • wymienia państwa o największej liczbie ludności w Europie, • podaje przykłady różnic kulturowych ludności europejskiej, • wymienia główne języki europejskie. 	<ul style="list-style-type: none"> • na podstawie mapy tematycznej charakteryzuje rozmieszczenie ludności w Europie, • na podstawie mapy tematycznej charakteryzuje zasięgi głównych języków używanych w Europie, • wykazuje wpływ starożytnych kultur regionu europejskiego na współczesną cywilizację europejską.
5.	Przegląd państw na mapie politycznej Europy.	Przedstawienie współczesnej mapy politycznej Europy oraz przyczyn jej zmian w ostatnich latach.	<ul style="list-style-type: none"> • zna nazwy największych pod względem powierzchni państw europejskich, • wymienia wydarzenia z ostatnich lat, które przyczyniły się do zmian na mapie politycznej Europy, • zna nazwy państw graniczących z Rzeczpospolitą Polską, • wyjaśnia termin <i>republika parlamentarna</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie wybrane państwa i określa ich geograficzne położenie, • klasyfikuje państwa Europy według określonych kryteriów, • wykorzystując różne źródła informacji, ocenia sytuację w wybranych państwach Europy, • wskazuje na mapie Europy obszary konfliktów i określa położenie tych obszarów.
6.	Europa Północna – kraje skandynawskie.	Przedstawienie cech środowiska przyrodniczego oraz głównych kierunków rozwoju gospodarczego państw skandynawskich.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia nazwy państw skandynawskich, • definiuje pojęcia związane z krajobrazem północnej Europy: <i>fiord, szkieł, szelf, pojezierze, tajga, gejzer</i>, • wymienia ograniczenia, jakie środowisko przyrodnicze północnej Europy narzuca rozwojowi gospodarczemu. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie geograficzne i polityczne państw skandynawskich, • wykorzystuje mapy tematyczne do opisu cech środowiska geograficznego północnej Europy, • wykazuje wpływ lądolodu na rzeźbę i ukształtowanie powierzchni na Półwyspie Skandynawskim, • porównuje dane statystyczne odnoszące się do gospodarki państw skandynawskich, • wykazuje wykorzystanie cech środowiska naturalnego przez poszczególne państwa skandynawskie.

7.	Europa Zachodnia – cechy środowiska geograficznego.	Przedstawienie głównych cech środowiska przyrodniczego Europy Zachodniej i potencjalnych możliwości ich gospodarczego wykorzystania.	<ul style="list-style-type: none"> • zna zasięg Europy Zachodniej, • wymienia główne regiony naturalne zaliczone do Europy Zachodniej, • rozumie terminy: <i>baseny, masy paleozoiczne, młode góry fałdowe, stare góry zrębowe, klif,</i> • zna cechy klimatu morskiego, • wymienia ważniejsze państwa leżące w Europie Zachodniej. 	<ul style="list-style-type: none"> • na podstawie map tematycznych charakteryzuje cechy środowiska przyrodniczego Europy Zachodniej, • opisuje cechy klimatu morskiego na podstawie wykresu klimatycznego, • ocenia cechy środowiska przyrodniczego Europy Zachodniej dla potrzeb rozwoju gospodarczego, • dostrzega zmiany w środowisku przyrodniczym spowodowane gospodarczą działalnością człowieka.
8.	Rolnictwo Francji.	Wykazanie związków między warunkami przyrodniczymi a kierunkami rozwoju gospodarki rolnej.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia przyrodnicze czynniki wpływające na rolnictwo, • wymienia pozapryrodnicze czynniki wpływające na rolnictwo, • wyjaśnia terminy: <i>rolnictwo rynkowe, rolnictwo towarowe,</i> • zna strukturę użytkowania gruntów we Francji, • wymienia cechy wysokotowarowego rolnictwa we Francji. 	<ul style="list-style-type: none"> • ocenia warunki środowiska przyrodniczego Francji dla rozwoju rolnictwa, • odczytuje na mapie i wskazuje regiony rolnicze we Francji, • wykazuje zależność między warunkami środowiska a rodzajem użytkowania ziemi, • analizuje dane statystyczne dotyczące rolnictwa we Francji, • odczytuje treść map tematycznych.
9.	Przemysł w Europie Zachodniej. Kierunki rozwoju i jego przemiany.		<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia termin <i>przemysł,</i> • wymienia funkcje przemysłu, • wymienia czynniki wpływające na rozmieszczenie przemysłu. 	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia przemysłowe rodzaje działalności gospodarczej, • podaje przykłady regionów przemysłowych w Europie Zachodniej. • dostrzega zależności między stopniem rozwoju gałęzi przemysłu a dostępem do bazy surowcowej, wykształceniem ludności, specjalizacją produkcji, • wskazuje na mapie regiony silnego uprzemysłowienia, • porównuje dane statystyczne, • omawia etapy powstania i przemian w strukturze przemysłu w wybranym okręgu przemysłowym.
10.	Procesy urbanizacji w Europie Zachodniej. Paryż – światowa metropolia.	Przedstawienie i wyjaśnienie zmian zachodzących w rozmieszczeniu ludności w Europie Zachodniej. Przedstawienie przyczyn rozwoju miasta metropolitalnego na przykładzie Paryża.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>urbanizacja, aglomeracja, konurbacja, metropolia,</i> • podaje przykłady urbanizacji, • wymienia przyczyny powstawania i wzrostu miast w Europie, • wymienia funkcje miast metropolitalnych, • wie, że Paryż jest światową metropolią, • wymienia ważniejsze zabytki i walory turystyczne Paryża. 	<ul style="list-style-type: none"> • porównuje dane statystyczne i ustala wnioski, • wskazuje na mapie położenie miast metropolitalnych w Europie, • ustala przyczyny rozwoju miasta metropolitalnego, • uzasadnia, że Paryż jest światową metropolią, • opisuje układ przestrzenny wielkich miast na przykładzie Paryża.

11.	Kraje alpejskie – cechy środowiska przyrodniczego.	Poznanie cech krajobrazu wysokogórskiego i procesów, które go kształtowały.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia nazwy najwyższych szczytów w Alpach, • definiuje pojęcie <i>krajobraz alpejski</i>, • wylicza piętra roślinności w Alpach, • wyjaśnia terminy: <i>granica wieloletniego śniegu</i>, <i>cyrk lodowcowy</i>, <i>lodowiec górski</i>, • wymienia państwa, na których terytorium znajduje się łańcuch Alp, • wyjaśnia, dlaczego granica wieloletniego śniegu przebiega na różnej wysokości n.p.m. na stokach północnych i południowych. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa geograficzne położenie Alp, • wskazuje zależności między budową geologiczną, rzeźbą terenu, klimatem, wodami i roślinnością, • wyjaśnia, jak kształtowała się współczesna rzeźba alpejska, • wskazuje na rycinach i opisuje cechy krajobrazu alpejskiego, • odczytuje treść map tematycznych.
12.	Kraje alpejskie – cechy gospodarki.	Ocena cech środowiska przyrodniczego pod kątem jego gospodarczego wykorzystania.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia potencjalne możliwości wykorzystania środowiska przyrodniczego dla potrzeb gospodarki, • wymienia główne gałęzie przemysłu nastawione na wykorzystanie cech środowiska przyrodniczego, • wymienia główne ośrodki miejskie w krajach alpejskich, • wymienia główne grupy językowe w Szwajcarii. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tematycznych i ustala współzależności między środowiskiem przyrodniczym a gospodarką, • analizuje i porównuje dane statystyczne, • określa rodzaje działalności, które należy rozwijać na obszarach z krajobrazem wysokogórskim, • określa ograniczenia, jakie narzuca gospodarczej działalności środowisko wysokich gór.
13.	Europa Południowa – cechy środowiska przyrodniczego.	Poznanie cech krajobrazu śródziemnomorskiego.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienia nazwy wielkich półwyspów w Europie Południowej, • wie, że Europa Południowa to obszar na północnym wybrzeżu Morza Śródziemnego, • wyjaśnia terminy: <i>zjawisko sejsmiczne</i>, <i>trzęsienie ziemi</i>, <i>kras</i>, • zna główne cechy ukształtowania powierzchni obszarów nad Morzem Śródziemnym, • wymienia kryterium klimatyczne i roślinne służące wydzieleniu krajobrazu śródziemnomorskiego, • podaje przykłady dostosowania się roślinności do cech klimatu śródziemnomorskiego. 	<ul style="list-style-type: none"> • korzystając z map, określa położenie Europy Południowej, • opisuje ukształtowanie powierzchni Europy Południowej, korzystając z mapy hipsometrycznej, • charakteryzuje cechy klimatu śródziemnomorskiego, korzystając z wykresu klimatycznego, • posługując się rycinami, odróżnia makię od innych typów roślinności.

14.	Europa Południowa – kultura, turystyka, rozwój gospodarczy.	Wykazanie dogodności cech środowiska Europy Południowej dla potrzeb człowieka.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia główne państwa leżące w Europie Południowej, potrafi rozpoznać na rycinie i nazwać najbardziej znane zabytki znajdujące się w obszarze Europy Południowej, wie, że turystyka jest wielkim źródłem dochodu dla państw śródziemnomorskich, wymienia główne walory turystyczne i krajoznawcze będące „magnesem turystycznym”, wie, że obszar śródziemnomorski był bardzo wczesnie zasiedlony. 	<ul style="list-style-type: none"> na podstawie źródeł informacji charakteryzuje znaczenie Europy Południowej dla kultury i cywilizacji europejskiej, uzasadnia, że w obszarze Europy Południowej panują dogodne warunki do osadnictwa, wskazuje na mapie tematycznej główne zespoły zabytkowe w obszarze Europy Południowej.
15.	Wycieczka po Europie.	Wykorzystanie różnorodnych źródeł informacji i opracowanie trasy wycieczki po Europie lub jej części.	<ul style="list-style-type: none"> określa szczegółowy temat wycieczki, przedstawia spis map, literatury i opracowań dotyczących wybranego obszaru, przedstawia bazy danych zawierające informacje o wybranym obszarze, zna najważniejsze zasady dotyczące długości trwania dnia wycieczkowego i zachowania bezpieczeństwa w czasie wycieczek. 	<ul style="list-style-type: none"> selekcjonuje informacje, dobiera informacje atrakcyjne dla uczestników wycieczki, przedstawia i uzasadnia plan trasy wycieczki, przedstawia pisemne opracowanie trasy wycieczki po wybranym obszarze Europy, wykorzystuje informacje w praktyce.
16.	Azja – kontynent kontrastów geograficznych.	Wykazanie zróżnicowania środowiska przyrodniczego Azji.	<ul style="list-style-type: none"> wie, że Azja jest kontynentem o największej powierzchni, zna główne cechy ukształtowania powierzchni Azji, podaje przykłady kontrastów klimatycznych, roślinnych, glebowych i wysokościowych, wyjaśnia współzależności występujące w środowisku przyrodniczym. 	<ul style="list-style-type: none"> odczytuje treść map ogólnogeograficznych i tematycznych, odczytuje i porównuje dane na wykresach klimatycznych, wykazuje współzależność zjawisk między składnikami środowiska przyrodniczego, wskazuje na mapie zasięg typów klimatu i granicy wieloletniej zmarzliny, ocenia warunki środowiska przyrodniczego Azji dla potrzeb rozwoju gospodarczego.

17.	Azja – kolebka ras, kultur i religii. Ludność Azji.	Wykazanie zróżnicowania rasowego, kulturowego i religijnego ludności Azji oraz przyczyn jej nierównomiernego rozmieszczenia.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia główne religie panujące w Azji, wymienia główne odmiany człowieka żyjące w Azji, wyjaśnia termin <i>Żywny Półksiężyc</i>, podaje przykłady wpływu kultury i religii na życie ludności, zna liczbę ludności Azji, wie, że ludność Azji jest rozmieszczona nierównomiernie. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na mapie obszary Azji, na których rozwinęły się starożytne cywilizacje, wskazuje na mapie obszary, które zamieszkują wyznawcy największych religii w Azji, wyjaśnia, posługując się mapami, geograficzne i historyczne przyczyny zróżnicowania gęstości zaludnienia w Azji, uzasadnia tezę o wielkim zróżnicowaniu ludnościowym w Azji.
18.	Chiny – najludniejszy kraj na świecie.	Wykazanie przyczyn nierównomiernego rozmieszczenia ludności oraz kierunków rozwoju gospodarczego w Chińskiej Republice Ludowej.	<ul style="list-style-type: none"> zna liczbę ludności Chin, wie, jaki procent ludności świata stanowi ludność Chin, wyjaśnia przyczyny zróżnicowania gęstości zaludnienia w Chinach, podaje kierunki rozwoju gospodarczego Chin. 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje dane statystyczne dotyczące rozwoju ludnościowego i urbanizacji w Chinach, wykorzystując mapy tematyczne, określa przyczyny nierównomiernej gęstości zaludnienia w Chinach, wskazuje na mapie największe miasta w Chinach, opisuje aktualną sytuację społeczną i gospodarczą w Chinach, ukazuje rozwój Chińskiej Republiki Ludowej w ostatnich latach i wzrost znaczenia w gospodarce światowej.
19.	Japonia – cechy środowiska przyrodniczego. Nowoczesna gospodarka.	Charakterystyka cech środowiska przyrodniczego Japonii oraz określenie przyczyn rozwoju nowoczesnej gospodarki.	<ul style="list-style-type: none"> wie, że Japonia jest państwem wyspiarskim, zna nazwy głównych wysp Japonii, wymienia naturalne zagrożenia występujące w strefie, gdzie leży Japonia, podaje przykłady przystosowania japońskiej gospodarki i codziennego życia mieszkańców do warunków naturalnych i problemów wynikających z niewielkiej powierzchni kraju, wie, że Japonia należy do wysoko rozwiniętych państw świata. 	<ul style="list-style-type: none"> korzystając z mapy, określa położenie geograficzne Japonii, na podstawie map tematycznych przedstawia wpływ naturalnych zagrożeń (trzęsień ziemi, tajfunów, tsunami) na życie ludności, na podstawie danych statystycznych wykazuje znaczenie handlu zagranicznego dla Japonii, wskazuje na mapie główne ośrodki przemysłu i porty morskie, analizuje i interpretuje dane dotyczące gospodarki Japonii, ocenia wpływ czynników społeczno-kulturowych na tworzenie nowoczesnej gospodarki.

20.	Azja Południowo-Wschodnia – rolnictwo.	Wykazanie zależności kształtujących typy rolnictwa w Azji Południowo-Wschodniej.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia obszary w Azji Południowo-Wschodniej, w których uprawia się ryż, wyjaśnia terminy: <i>okres wegetacyjny, rolnictwo intensywne, nawodnienie (irygacja)</i>, zna cechy monsunu letniego i zimowego w Azji Południowo-Wschodniej, wie, że ryż jest podstawową uprawą w Azji Południowo-Wschodniej, wyjaśnia, dlaczego uprawa ryżu dominuje w Azji Południowo-Wschodniej. 	<ul style="list-style-type: none"> dostrzega związki między typem rolnictwa a klimatem, opisuje rytm zmian w uprawach na obszarze Azji Południowo-Wschodniej, wskazuje na mapie i wyjaśnia zasięg uprawy ryżu w Azji Południowo-Wschodniej, odczytuje na mapie politycznej nazwy państw w Azji Południowo-Wschodniej.
21.	Indie – kontrasty społeczne i gospodarcze.	Charakterystyka współczesnego społeczeństwa Indii, ukazanie zróżnicowania społecznego oraz przemian zachodzących w gospodarce.	<ul style="list-style-type: none"> zna przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności Indii, wymienia główne uprawy występujące w Indiach, wie, że Indie zajmują drugie miejsce pod względem liczby ludności na świecie, wyjaśnia terminy: <i>eksplozja demograficzna, zielona rewolucja, analfabetyzm</i>, wymienia główne religie panujące w Indiach, podaje przykłady przemian społecznych i gospodarczych zachodzących w Indiach. 	<ul style="list-style-type: none"> na podstawie mapy tematycznej przedstawia rozmieszczenie ludności Indii, wykazuje wpływ klimatu na rozmieszczenia głównych upraw, posługując się wykresem, objaśnia przyczyny zmian liczby ludności w Indiach, posługując się różnymi źródłami informacji, wyjaśnia przyczyny rozwoju nowoczesnych technologii w Indiach.
22.	Bliski Wschód – gospodarka, kultura, konflikty zbrojne.	Wykazanie zróżnicowania ludnościowego, religijnego, politycznego oraz gospodarczego państw Bliskiego Wschodu.	<ul style="list-style-type: none"> wymienia największe państwa zaliczane do Bliskiego Wschodu, wie, jakie grupy ludności zamieszkują obszar Bliskiego Wschodu, wymienia główne bogactwa mineralne występujące w państwach Bliskiego Wschodu, wyjaśnia przyczyny będące podstawą konfliktów zbrojnych na Bliskim Wschodzie. 	<ul style="list-style-type: none"> wskazuje na mapie region Bliskiego Wschodu i odczytuje nazwy państw, na podstawie map tematycznych charakteryzuje gospodarkę regionu Bliskiego Wschodu, na podstawie różnych źródeł informacji przedstawia główne konflikty zbrojne między państwami Bliskiego Wschodu.

23.	Afryka – strefy klimatyczne i glebowe.	Wykazanie współzależności zjawisk w środowisku przyrodniczym na przykładzie symetrycznego ułożenia stref klimatyczno-roślinno-glebowych w Afryce.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że Afryka leży symetrycznie względem równika, • podaje przykłady zależności między klimatem, roślinnością i glebami, • wyjaśnia terminy: <i>pasat, wadi, rzeka okresowa, rzeka epizodyczna, erg, serir, hamada, deszcz zenitalny</i>, • łączy nazwę strefy klimatycznej z nazwą strefy roślinnej i glebowej. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie geograficzne Afryki, • wykazuje zależności między czynnikami klimatotwórczymi a typami klimatu, roślinnością i glebami w Afryce, • odczytuje treść map tematycznych, • odczytuje i analizuje wykresy klimatyczne, • charakteryzuje strefy krajobrazowe Afryki.
24.	Formy gospodarowania w strefie Sahelu.	Uzasadnienie potrzeby racjonalnej gospodarki w środowisku suchych i półsuchych obszarów rolniczych.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia termin <i>Sahel – Afryka Subsaharyjska</i>, • wymienia charakterystyczne organizmy żyjące w strefie Sahelu, • wyjaśnia terminy: <i>koczownictwo, pustynnienie, rolnictwo ekstensywne, oaza</i>, • wyjaśnia znaczenie wody dla potrzeb gospodarowania w obszarach półsuchych, • podaje przykłady niekorzystnego oddziaływania rolniczego na środowisko w strefie Sahelu. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie strefy Sahelu w Afryce, • na podstawie diagramu klimatycznego przedstawia charakterystyczne cechy klimatu w strefie Sahelu, • ocenia sposoby gospodarowania w strefie Sahelu, • omawia programy pomocowe dla państw mających terytoria w strefie Sahelu.
25.	Afryka – kraje rozwijające się. Rozwój gospodarczy i poziom życia.	Ukazanie zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego w krajach afrykańskich oraz przyczyn i następstw istniejących różnic.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnia terminy: <i>niewolnictwo, kolonializm</i>, • wymienia główne grupy ludności odmiany czarnej zamieszkujące Afrykę, • wyjaśnia, posługując się przykładami, wpływ środowiska przyrodniczego na rozwój gospodarczy państw Afryki, • podaje przykłady najbogatszych i najuboższych państw Afryki, • wyjaśnia przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Afryce. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść mapy politycznej Afryki, • na podstawie map tematycznych opisuje rozmieszczenie ludności w Afryce, • charakteryzuje rodzaje gospodarowania rolniczego w Afryce, • wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na rozwój rolnictwa krajów afrykańskich, • wskazuje związki między problemem wyżywienia a występowaniem chorób i długością życia, • odczytuje treść tabel, wykresów i diagramów.
26.	Ameryka Północna i Ameryka Południowa – zróżnicowanie ludności.	Ukazanie kulturowego i etnicznego zróżnicowania ludności w Ameryce Północnej i Ameryce Południowej.	<ul style="list-style-type: none"> • zna najważniejsze fakty dotyczące kolonizacji Ameryki, • zna konsekwencje kolonizacji europejskiej w „Nowym Świecie”, • wyjaśnia terminy: <i>emigracja, imigracja, megalopolis</i>, • wymienia główne grupy językowe zamieszkujące obecnie obszar Ameryki, • wymienia największe skupiska Polonii w Ameryce. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tematycznych – gęstości zaludnienia, głównych języków, • dokonuje podziału Ameryki według kryterium kulturowego i według stopnia rozwoju gospodarczego, • wyjaśnia przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Ameryce, • przedstawia motywy emigracji do „Nowego Świata”, • wyjaśnia przyczyny i skutki urbanizacji w niektórych obszarach Ameryki.

27.	Brazylia – eksploatacja lasów Amazonii. Wielkie miasta.	Przedstawienie znaczenia lasów Amazonii dla środowiska przyrodniczego oraz problemów występujących w wielkich miastach Brazylii.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, jakie znaczenie dla środowiska przyrodniczego mają duże obszary leśne, • zna powierzchnię i położenie lasów amazońskich, • zna główne sposoby wykorzystania lasów amazońskich, • wymienia nazwy wielkich miast w Brazylii, • wylicza problemy, jakie występują w wielkich miastach Brazylii, • wyjaśnia pojęcia: <i>zielone płuca Ziemi, megamiasto</i>. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie geograficzne Brazylii, • wskazuje na mapie główne regiony geograficzne Brazylii, • przedstawia rozbieżność pomiędzy skutkami wylesienia Amazonii a zyskami z jej gospodarczego wykorzystania, • wyjaśnia przyczyny nierównomiernego zaludnienia w Brazylii, • przedstawia rozwój wielkich miast w Brazylii.
28.	Stany Zjednoczone Ameryki – światowa potęga gospodarcza.	Określenie czynników geograficznych i społecznych wpływających na rozwój gospodarczy Stanów Zjednoczonych Ameryki.	<ul style="list-style-type: none"> • zna i rozumie pojęcia: <i>kraj migracyjny, federacja, technopolia, megalopolis</i>, • wymienia trzy sektory gospodarki narodowej i ich znaczenie w krajach wysoko rozwiniętych, • zna kryteria, które kwalifikują Stany Zjednoczone Ameryki do grupy państw bogatej Północy, • wymienia główne grupy ludności zamieszkujące w Stanach Zjednoczonych Ameryki. 	<ul style="list-style-type: none"> • odczytuje treść map tematycznych, • charakteryzuje najważniejsze regiony gospodarcze Stanów Zjednoczonych Ameryki, • wykazuje związki między gospodarką poszczególnych regionów Stanów Zjednoczonych Ameryki a warunkami środowiska przyrodniczego, • ocenia rolę i znaczenie Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej.
29.	Australia – środowisko przyrodnicze. Cechy gospodarki.	Wykazanie zależności między środowiskiem przyrodniczym a cechami gospodarki Australii.	<ul style="list-style-type: none"> • zna położenie i wielkość powierzchni Australii, • wyjaśnia przyczyny kształtujące typy klimatu Australii, • wymienia gatunki organizmów reliktowych i endemicznych występujące w Australii, • wyjaśnia znaczenie wód artezyjskich dla gospodarki Australii, • wymienia główne działy gospodarki Australii. 	<ul style="list-style-type: none"> • określa położenie geograficzne Australii, • uzasadnia istnienie przyrodniczych i historycznych przyczyn małej gęstości zaludnienia i nierównomiernego rozmieszczenia ludności, • wykazuje związek między rozmieszczeniem głównych działów gospodarki a składnikami środowiska przyrodniczego.
30.	Arktyka i Antarktyka – środowisko geograficzne.	Przedstawienie cech środowiska geograficznego Arktyki i Antarktyki oraz określenie czynników wpływających na zmiany środowiska przyrodniczego w tych obszarach.	<ul style="list-style-type: none"> • wie, że Arktyka i Antarktyka leżą w obszarach okołobiegunowych, • zna wielkość powierzchni Antarktydy, • wie, że Antarktyda jest jedynym niezamieszkałym kontynentem, • wymienia główne czynniki kształtujące cechy środowiska geograficznego obszarów podbiegunowych, • wymienia nazwy organizmów żyjących w Arktyce i Antarktyce, • wyjaśnia terminy: <i>lądolód, lodowiec szelfowy, góra lodowa, nunatak</i>, • wymienia czynniki, które współcześnie wpływają na cechy środowiska przyrodniczego obszarów okołobiegunowych, • wie, że Antarktyka jest objęta Układem Antarktycznym. 	<ul style="list-style-type: none"> • wskazuje na mapie położenie geograficzne Arktyki i Antarktyki, • wykazuje związek między położeniem geograficznym obszarów okołobiegunowych a cechami środowiska geograficznego, • posługując się różnymi źródłami informacji, przedstawia zmiany zachodzące współcześnie w obszarach okołobiegunowych – cofanie się lądolodów, zmniejszanie obszaru pokrytego lodem, dziura ozonowa, • uzasadnia konieczność ochrony środowiska przyrodniczego Arktyki i Antarktyki, • wskazuje państwa roszczące sobie prawo do zasobów Arktyki i Antarktyki.

WYMAGANIA PROGRAMOWE W KLASIE III.

LP	WYMAGANIA PROGRAMOWE	KATEGORIA CELU	POZIOM WYMAGAŃ
EUROPA. RELACJE: PRZYRODA – CZŁOWIEK – GOSPODARKA.			
1.	Wskazać na mapie politycznej Europy wybrane państwa.	C	K
2.	Określić położenie polityczne wybranych państw w Europie.	C	K
3.	Określić na mapie świata położenie geograficzne Europy.	C	K
4.	Opisać cechy środowiska przyrodniczego Europy, korzystając z map ogólnogeograficznych i tematycznych.	C	P
5.	Wydzielić na mapie Europy główne regiony geograficzne.	C	K
6.	Porównać regiony geograficzne Europy – objaśnić przyczyny zróżnicowania cech środowiska przyrodniczego.	C	R
7.	Wymienić główne grupy narodowościowe zamieszkujące Europę.	A	R
8.	Podać przykłady zróżnicowania kulturowego ludności w Europie.	A	D
9.	Objąć przyczyny zróżnicowania kulturowego, narodowościowego i etnicznego w Europie.	D	D
10.	Opisać, korzystając z map tematycznych, cechy środowiska przyrodniczego Europy Północnej.	C	P
11.	Wykazać związki między kierunkami rozwoju gospodarczego a cechami środowiska przyrodniczego w państwach Europy Północnej.	C	R
12.	Wskazać, na przykładzie rolnictwa Francji, związek między warunkami przyrodniczymi a kierunkiem i efektywnością produkcji rolnej.	C	D
13.	Identyfikować cechy rolnictwa towarowego.	C	P
14.	Przedstawić, posługując się źródłami informacji, strukturę przemysłu w wybranym okręgu przemysłowym w Europie Zachodniej.	C	D
15.	Przedstawić kierunki i przyczyny zmian w strukturze przemysłu w wybranym okręgu przemysłowym w Europie Zachodniej.	D	D
16.	Przedstawić cechy położenia Paryża.	A	K
17.	Opisać, na podstawie źródeł, układ przestrzenny Paryża – światowej metropolii.	C	D
18.	Przedstawić, na wybranym przykładzie, etapy tworzenia się europejskich metropolii.	C	R
19.	Opisać cechy środowiska przyrodniczego państw alpejskich.	C	P
20.	Wymienić cechy krajobrazu alpejskiego.	A	K
21.	Wykazać związki między środowiskiem przyrodniczym a gospodarką w państwach alpejskich.	D	D
22.	Opisać cechy środowiska przyrodniczego w Europie Południowej.	C	P
23.	Podać przykłady dziedzictwa kultury śródziemnomorskiej.	A	R
24.	Podać przykłady walorów turystycznych o najwyższej randze w Europie Południowej.	A	K
25.	Wykazać związki między turystyką a środowiskiem przyrodniczym i elementami kulturowymi w Europie Południowej.	C	P
26.	Opracować, na podstawie źródeł informacji, trasę po wybranym obszarze w Europie.	C	K
27.	Uzasadnić wybór trasy wycieczki po wybranym obszarze w Europie.	C	P

WYBRANE REGIONY ŚWIATA. RELACJE: CZŁOWIEK – PRZYRODA – GOSPODARKA.

28.	Podać przykłady geograficznych kontrastów w Azji.	A	K
29.	Wykazać, korzystając z map tematycznych, że w Azji występuje wielkie zróżnicowanie cech środowiska przyrodniczego.	C	P
30.	Wskazać, posługując się mapami tematycznymi, zróżnicowanie warunków przyrodniczych, w których kształtowały się najstarsze azjatyckie cywilizacje.	D	D
31.	Wymienić główne religie panujące w Azji.	A	K
32.	Wskazać na mapie Azji obszary, na których rozwinęły się starożytne cywilizacje.	C	P
33.	Porównać liczbę ludności w Azji z liczbą ludności na pozostałych kontynentach.	C	K
34.	Opisać zmiany liczby ludności Chin na podstawie danych liczbowych.	C	P
35.	Opisać rozmieszczenie ludności w Chinach.	C	R
36.	Wyjaśnić przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Chinach.	C	P
37.	Podać kierunki rozwoju gospodarczego Chin.	A	P
38.	Przedstawić znaczenie gospodarki Chin oraz jej wpływ na gospodarkę światową.	D	D
39.	Ocenić cechy środowiska przyrodniczego Japonii w kontekście wykorzystania gospodarczego.	C	R
40.	Podać przykłady dostosowania działań gospodarki do warunków naturalnych w Japonii.	A	K
41.	Wyjaśnić wpływ czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii.	B	R
42.	Ocenić gospodarkę Japonii na tle gospodarki innych państw.	C	R
43.	Wskazać związek między typem rolnictwa a klimatem w Azji Południowo-Wschodniej.	C	P
44.	Opisać cechy klimatu monsunowego.	C	K
45.	Wskazać na mapie tematycznej zasięg uprawy ryżu w Azji.	C	K
46.	Wyjaśnić przyczyny zmian liczby ludności Indii w ostatnich latach.	B	P
47.	Podać przykłady kontrastów społecznych w Indiach.	A	K
48.	Wyjaśnić przyczyny rozwoju nowoczesnych technologii w Indiach.	B	R
49.	Wymienić państwa zaliczane do Bliskiego Wschodu.	A	K
50.	Wymienić główne grupy ludności zamieszkujące obszar Bliskiego Wschodu.	A	P
51.	Wyjaśnić znaczenie ropy naftowej dla państw Bliskiego Wschodu.	B	R
52.	Porównać poziom rozwoju gospodarczego państw Bliskiego Wschodu.	P	P
53.	Przedstawić obszary konfliktów zbrojnych w państwach Bliskiego Wschodu.	C	P
54.	Wykazać strefowość klimatyczno-roślinno-glebową w Afryce.	C	K
55.	Opisać, na podstawie map tematycznych, strefy klimatyczne, roślinne i glebowe w Afryce.	C	P
56.	Rozpoznać na rycinie strefę krajobrazową w Afryce.	C	K
57.	Określić położenie strefy Sahelu na mapie Afryki.	C	K
58.	Scharakteryzować warunki środowiska przyrodniczego w strefie Sahelu.	C	P
59.	Wyjaśnić znaczenie wody w obszarach półsuchych.	B	K

60.	Oceń sposoby gospodarowania w strefie Sahelu.	C	R
61.	Wyjaśnij przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Afryce.	C	P
62.	Odczytaj treść mapy politycznej Afryki.	C	K
63.	Wskazaj związki między poziomem życia a rozwojem gospodarczym w rozwijających się państwach afrykańskich.	C	R
64.	Wymień główne grupy językowe zamieszkujące obecnie Amerykę Północną i Południową.	A	K
65.	Wyjaśnij przyczyny różnicowania kulturowego i etnicznego Ameryki Północnej i Południowej.	B	P
66.	Wyjaśnij znaczenie lasów Amazonii dla biosfery.	B	K
67.	Opisz główne sposoby wykorzystania lasów amazońskich.	C	K
68.	Przedstawij prawdopodobne następstwa wylesienia obszaru Amazonii.	C	P
69.	Wyjaśnij przyczyny nierównomiernego zaludnienia Brazylii.	B	P
70.	Wskazaj na mapie wielkie miasta Brazylii.	C	K
71.	Wylicz problemy występujące w wielkich miastach Brazylii.	A	R
72.	Wydziel na mapie tematycznej główne regiony gospodarcze Stanów Zjednoczonych Ameryki.	C	K
73.	Wykazać związki między gospodarką a warunkami środowiska przyrodniczego w Stanach Zjednoczonych Ameryki.	C	R
74.	Scharakteryzować, posługując się źródłami informacji, główne regiony gospodarcze w Stanach Zjednoczonych Ameryki.	C	P
75.	Oceń rolę i znaczenie Stanów Zjednoczonych Ameryki w gospodarce światowej.	D	D
76.	Określ przyczyny nierównomiernego rozwoju gospodarczego poszczególnych regionów Australii.	C	P
77.	Wykazać różnicowanie środowiska przyrodniczego Australii.	A	P
78.	Wymień główne działy gospodarki Australii, korzystając z map tematycznych.	C	K
79.	Określ położenie i cechy środowiska geograficznego Arktyki i Antarktyki.	C	K
80.	Wymień czynniki, które współcześnie wpływają na cechy środowiska przyrodniczego obszarów podbiegunowych.	C	R
81.	Uzasadnij konieczność ochrony środowiska przyrodniczego Arktyki i Antarktyki.	C	P
WYMAGANIA SZCZEGÓŁOWE WYNIKAJĄCE Z DZIEDZINY TEMATYCZNEJ: MAPA – UMIEJĘTNOŚĆ CZYTANIA, INTERPRETACJI I POSŁUGIWANIA SIĘ MAPĄ.			
82.	Dobrać odpowiednią mapę w celu uzyskania określonych informacji geograficznych.	C	K
83.	Określ położenie geograficzne punktów i obszarów na mapie.	C	K
84.	Określ współrzędne geograficzne punktów na mapie.	C	K
85.	Zlokalizować na mapach ogólnogeograficznych i tematycznych obiekty geograficzne poznane na lekcjach.	C	K
86.	Zlokalizować na mapach konturowych najważniejsze obiekty geograficzne na świecie.	C	P
87.	Zanalizować treść map ogólnogeograficznych i tematycznych.	C	R
88.	Zinterpretować treść map ogólnogeograficznych i tematycznych.	C	R
89.	Wykorzystać treść map do projektowania tras podróży.	C	P

4. Przykładowe konspekty lekcyjne

Każdy nauczyciel geografii ma niepowtarzalny sposób przygotowania i przeprowadzenia lekcji a konspekt lekcyjny, nawet najbardziej szczegółowy, ma być tylko zaczynem, który powinien wspomóc działania dydaktyczne. Niezmiernie ważne jest więc ustalenie z uczniami pewnego stałego sposobu pracy na lekcji. Poniższe uwagi ogólne do konspektów lekcyjnych powinny przyczynić się do sprawnej i efektywnej pracy na lekcjach.

- Nauczyciel zachęca do przeczytania kolejnego tematu lekcyjnego opracowanego w podręczniku.
- Wskazuje łatwo dostępne pomoce dydaktyczne zawarte w mediach, czasopiśmie, portalach tematycznych.
- Wskazuje zasoby internetu jako źródła informacji o tematach poruszanych na lekcjach geografii.
- Zachęca uczniów, by zawsze korzystali z najważniejszego dla geografów źródła informacji, jakim są mapy ogólnogeograficzne i tematyczne.
- Wskazuje tradycyjne źródła informacji – encyklopedie, słowniki geograficzne, książki podróżnicze jako ważne i użyteczne źródło informacji.

SCENARIUSZE LEKCJI GEOGRAFII DLA KLASY III GIMNAZJUM WG PODRĘCZNIKA „GEOGRAFIA BEZ TAJEMNIC” WYDAWNICTWA EDUKACYJNEGO WIKING

LEKCJA NR 1: Położenie Europy. Charakterystyczne cechy rzeźby powierzchni.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/2. Uczeń określa położenie Europy i główne cechy środowiska przyrodniczego na podstawie mapy ogólnogeograficznej i map tematycznych.

CEL LEKCJI: Wykorzystanie map tematycznych do określania położenia geograficznego Europy, dokonanie podziału kontynentu na wielkie regiony geograficzne i opis głównych cech rzeźby powierzchni.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- zna wielkość powierzchni Europy,
- wie, które miejsca zajmuje Europa pod względem powierzchni wśród wszystkich kontynentów,
- wskazuje na mapie położenie geograficzne Europy, linię brzegową i przebieg umownej granicy między Europą i Azją,
- wskazuje na mapie hipsometrycznej wielkie regiony fizycznogeograficzne w Europie,
- charakteryzuje linię brzegową Europy,
- wykorzystując mapę, przedstawia główne cechy rzeźby powierzchni w Europie.
- przedstawia argumenty, które przemawiają za wydzieleniem Europy z bloku euroazjatyckiego.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna świata, mapa hipsometryczna Europy.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Nawiązanie do tematu. Skąd wywodzi się nazwa Europy i jaki obszar był początkowo tak nazwany?
  - Odczytanie tekstu na str. 6 w podręczniku. Odwołanie się do wiadomości z języka polskiego – mit o porwaniu Europy – i do wiedzy z historii. Wyjaśnienie terminu – *starożytna Grecja*.
  - Odczytanie tekstu w ramce „Warto wiedzieć” str. 7 w podręczniku. Podkreślenie cech środowiska przyrodniczego Europy, które sprzyjały rozwojowi gospodarczemu. Wykorzystanie mapy hipsometrycznej świata i Europy do ilustracji odczytywanych cech środowiska przyrodniczego.
2. Opracowanie tematu:
  - a) Podanie powierzchni Europy. Uczniowie obliczają, jaką część wszystkich lądów stanowi kontynent europejski.
  - b) Przypomnienie pojęć: *Stary Świat, Nowy Świat*. Wskazanie zasięgu Europy na mapie hipsometrycznej. Wprowadzenie pojęcia *umowna wschodnia granica Europy*.
  - c) Odczytanie tekstu w ramce „Warto wiedzieć” ze str. 7, opisującej kiedy i jak wyznaczono przebieg umownej granicy Europy na wschodzie. Wskazanie przebiegu umownej granicy między Europą a Azją.
  - d) Określenie położenia geograficznego Europy. Wykorzystanie ryc. 1.1, wskazanie na mapie położenia i odczytanie nazw skrajnych przylądków w Europie.
  - e) Omówienie linii brzegowej Europy. Wskazywanie na mapie głównych wysp, półwyspów, mórz i zatok.
  - f) Omówienie podziału Europy na wielkie megaregiony fizycznogeograficzne. Wykorzystanie ryc. 1.1, str. 7 w podręczniku. Odczytanie nazw regionów i wskazania ich zasięgu na mapie hipsometrycznej Europy.
  - g) Określenie głównych cech rzeźby powierzchni każdego z regionów fizycznogeograficznych. Praca w grupach z tekstem w podręczniku i mapą hipsometryczną w atlasie.
    - Nauczyciel przedstawia krótką instrukcję pracy w grupie. Wykorzystując tekst i ryciny w podręczniku oraz mapy w atlasie, należy:
      - określić położenie geograficzne i zasięg każdego z regionów fizycznogeograficznych;
      - wymienić i wskazać na mapie hipsometrycznej główne elementy rzeźby powierzchni występujące w regionie;
      - podać nazwy 2–3 obiektów charakterystycznych dla danego regionu, określić ich położenie geograficzne, wysokość n.p.m.
3. Podsumowanie lekcji:
  - Odczytanie tekstu w ramce „To jest ważne”, str. 11.
  - Każda z odczytanych informacji powinna zostać skomentowana przez wskazanego ucznia.

- Należy wskazać wymieniane elementy na mapie ściennej.

4. Ewaluacja:

- a) Wyjaśnij, dlaczego uznaje się Europę za odrębny kontynent, mimo że tworzy ona z Azją jeden blok kontynentalny.
- b) Wykonanie ćwiczenia na mapie w zeszytcie ćwiczeń – polecenie 2a, b, c, str. 4.

5. Zadanie domowe:

- Wykonaj zadania 3, 4, 5, 7 w zeszytcie ćwiczeń, str. 4–6.
- Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 6 na str. 6 w zeszytcie ćwiczeń.

LEKCJA NR 2: Zróźnicowanie typów klimatu w Europie.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/2. Uczeń określa położenie Europy i główne cechy środowiska przyrodniczego na podstawie mapy ogólnogeograficznej i map tematycznych.

CEL LEKCJI: Wykazanie współzależności zjawisk – wpływ czynników klimatotwórczych na typy klimatu w regionach Europy.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wymienia geograficzne czynniki kształtujące typy klimatu w Europie,
- wskazuje na mapie tematycznej zasięgi głównych typów klimatu w Europie,
- pamięta główne cechy klimatu oceanicznego, kontynentalnego (lądowego) i podzwrotnikowego (śródziemnomorskiego),
- podaje przykłady wpływu poszczególnych czynników klimatotwórczych na cechy klimatu w danym regionie,
- charakteryzuje typ klimatu w Europie na podstawie wykresu klimatycznego,
- odczytuje dane przedstawione na diagramie klimatycznym,
- porównuje cechy głównych typów klimatu w Europie.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa typów klimatu w Europie, mapa hipsometryczna Europy, podręcznik, zeszyt ćwiczeń.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Nawiązanie do tematu. Przypomnienie wiadomości z klasy pierwszej. Uczniowie wymieniają czynniki klimatotwórcze kształtujące klimat na jakimś obszarze.
2. Określenie czynników klimatotwórczych kształtujących klimat w Europie. Odczytanie tekstu w podręczniku, str. 12.
  - a) Wykorzystanie map – hipsometrycznej mapy Europy i klimatycznej mapy świata.
  - b) Wyjaśnienie oddziaływania każdego z opisywanych czynników geograficznych na składniki klimatu w Europie.

3. Opis cech klimatu w poszczególnych regionach Europy.
  - a) Wykazanie zmian elementów klimatu związanych z szerokością geograficzną, oddziaływaniem oceanu, wzrostem kontynentalizmu w Europie.
  - b) Ustalenie nazw typów klimatu w każdym regionie Europy.
  - c) Wykazanie zróżnicowania typów klimatu w poszczególnych regionach Europy:
    - analiza ryciny 2.5, str. 14 w podręczniku. Uczeń wskazuje zasięg danego klimatu i określa, w którym regionie Europy typ klimatu występuje,
    - analiza danych przedstawiających przebieg danych klimatycznych w typowej stacji leżącej w danym regionie,
    - porównywanie danych klimatycznych wykaże zróżnicowanie typów klimatu w każdym z regionów Europy.
  - d) Wykonanie zadania 1, str. 6 w zeszytcie ćwiczeń. Celem tego ćwiczenia jest umiejętność odczytywania danych klimatycznych przedstawionych na diagramie, określenie głównych czynników kształtujących dany typ klimatu.
  - e) Wprowadzenie pojęcia *klimat górski*. Wyjaśnienie pojęcia i określenie czynników wpływających na cechy klimatu górskiego.
  - f) Umiejętność obliczania temperatury powietrza na określonej wysokości n.p.m.
  - g) Wykonanie ćwiczenia 2.2, str. 15 w podręczniku.
4. Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” w podręczniku na str. 15. Wskazanie na mapie miejscowości w Europie, w których wystąpiły ekstremalne zjawiska klimatyczne.
5. Podsumowanie lekcji:

Odczytanie tekstu „To jest ważne”, str. 16 w podręczniku.

  - Wyznaczeni uczniowie wskazują na mapie ogólnogeograficznej i mapach tematycznych przedstawione informacje.
  - Wyjaśnienie pojęć kształtowanych w czasie lekcji.
6. Ewaluacja:
  - a) Wymień główne czynniki klimatotwórcze kształtujące typy klimatu w Europie.
  - b) Wykaż, korzystając z dostępnych map, diagramów klimatycznych, że Europa jest obszarem o zróżnicowanych typach klimatu.
7. Zadanie domowe:
  - Przygotuj odpowiedzi na pytania 2, 3, 4, 5, 6 i 8 w podręczniku, str. 16.
  - Wykonaj zadanie 2, str. 7 w zeszytcie ćwiczeń.
  - Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie nr 7, str. 16 w podręczniku.

LEKCJA NR 3: Wody Europy.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/2. Uczeń określa położenie Europy i główne cechy środowiska przyrodniczego na podstawie mapy ogólnogeograficznej i map tematycznych.

CEL LEKCJI: Wykazanie współzależności między siecią wodną a typami klimatu w Europie.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- zna nazwy największych rzek i jezior w Europie,
- wyjaśnia terminy: *dorzecze, zlewisko, dział wodny, rzeka główna, dopływ*,
- wskazuje na mapie hipsometrycznej główne rzeki i jeziora Europy,
- dostrzega i wyjaśnia przyczyny zróżnicowania sieci rzecznej w czterech regionach Europy,
- wyjaśnia na przykładach zależność rozwinięcia sieci rzecznej od cech klimatu,
- podaje przykłady rzek o ujściach deltowatych i lejkowatych,
- wykazuje współzależności między ustrojem rzeki, typem klimatu a ukształtowaniem powierzchni.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Europy, mapa klimatyczna Europy, podręcznik, zeszyt ćwiczeń, słownik pojęć geograficznych.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
Sprawdzenie zadania domowego. Krótkie powtórzenie wiadomości o typach klimatu w Europie.
2. Nawiązanie do tematu. Znaczenie wody dla środowiska przyrodniczego. Odwołanie się do wiadomości z klasy pierwszej – obieg wody w przyrodzie, działalność wód rzecznych na lądzie.
3. Podanie tematu lekcji oraz jej głównych celów.
4. Opracowanie tematu.
  - a) Przypomnienie znanych uczniom pojęć: *rzeka główna, dopływ, dorzecze, zlewisko, dział wodny*.
  - b) Wyjaśnienie pojęcia *sieć rzeczna*. Uwagi o sieci rzecznej w Europie.
  - c) Ustalenie, jakie czynniki geograficzne kształtują gęstość sieci rzecznej na jakimś obszarze.
  - d) Wypowiedzi uczniów. Ustalenie, że czynnikami kształtującymi sieć rzeczna na pewnym terenie są: wielkość opadu, rodzaj skał podłoża, nachylenie terenu i typ roślinności.
  - e) Wykonanie ćwiczenia 3.1, str. 17 w podręczniku. Wielkość zlewisk oceanów i obszaru bezodpływowego w Europie.
  - f) Charakterystyka sieci rzecznej w wielkich regionach Europy.
    - Praca z mapą hipsometryczną i mapą klimatyczną Europy.
    - Uczniowie odczytują nazwy największych rzek w każdym z regionów Europy. Wskazanie rzeki i określenie kierunku płynięcia; oszacowanie długości rzeki; określenie głównego rodzaju zasilania rzeki; określenie typu rzeki oraz typu ujścia.
  - g) Określenie głównych czynników geograficznych, które decydują o typach rzek i ich cechach w każdym z regionów Europy.
  - h) Wykonanie ćwiczenia 2a (str. 8) w zeszyt ćwiczeń.

- i) Porównanie typów sieci rzecznych w czterech wielkich megaregionach Europy. Określenie głównych cech rzek sieci rzecznych.
  - j) Wskazanie i odczytanie nazw największych jezior w Europie. Określenie, w których obszarach występują obszary pojeziernie. Wyjaśnienie przyczyn występowania większych obszarów pojeziernych w Europie Północnej oraz na obszarach górskich.
  - k) Wykonanie ćwiczenia 4a (str. 10) w zeszytcie ćwiczeń.
  - l) Odczytanie nazw oraz wielkości powierzchni największych jezior w Europie (tab. 3.2, str. 20 w podręczniku).
5. Podsumowanie lekcji:
Odczytanie tekstu w podręczniku „To jest ważne”, str. 21–22. Wybrani uczniowie uzupełniają odczytane wiadomości. Nauczyciel uszczegóławia niektóre informacje.
6. Zadanie domowe:
- Dla wszystkich uczniów:
Wykonaj zadania 3, 4b, 5, 6 w zeszytcie ćwiczeń, str. 8, 9 i 10.
  - Dla uczniów zainteresowanych:
Wykonaj zadanie 7, str. 10 w zeszytcie ćwiczeń.
  - Jako przygotowanie do rozwiązywania zadań w arkuszu egzaminacyjnym należy zachęcić uczniów do rozwiązywania zadań ze str. 22 w podręczniku, w części „Sprawdź swoją wiedzę”.

LEKCJA NR 4: Zróźnicowanie ludnościowe i kulturowe współczesnej Europy.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/3. Uczeń opisuje na podstawie map tematycznych zróźnicowanie regionalne, kulturowe oraz najważniejsze przyczyny i konsekwencje tego zróźnicowania.

CEL LEKCJI: Charakterystyka rozmieszczenia ludności w Europie oraz wyjaśnienie przyczyn różnic kulturowych mieszkańców Europy.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- zna liczbę mieszkańców Europy i potrafi obliczyć udział ludności Europy w liczbie ludności świata,
- odczytuje i porównuje dane liczbowe przedstawione w tabelach i na diagramach,
- podaje przykłady państw wielonarodowych i jednonarodowych,
- podaje przykłady różnic kulturowych ludności europejskiej,
- wymienia główne grupy językowe w Europie,
- wykorzystując mapę tematyczną, przedstawia zasięgi głównych grup językowych w Europie,
- wyjaśnia zróźnicowanie religijne ludności w Europie,
- wykazuje wpływ kultury greckiej, rzymskiej i chrześcijaństwa na współczesną cywilizację europejską.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: podręcznik i zeszyt ćwiczeń dla kl. III, atlas geograficzny W.E. Wiking dla gimnazjum, mapa hipsometryczna Europy, mapa polityczna Europy, mapy tematyczne – główne języki w Europie, główne religie w Europie.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna. Do sprawdzenia wiadomości nauczyciel może wykorzystać pytania ze str. 22 w podręczniku (jest to krótki sprawdzian o zróżnicowanej formie pytań i różnym stopniu trudności).
2. Nawiązanie do tematu. Uczniowie posługując się różnymi źródłami informacji wyjaśniają pojęcia: *zróżnicowanie etniczne, zróżnicowanie językowe, zróżnicowanie wyznaniowe, kultura*.
3. Podanie tematu i głównych celów lekcji.
4. Opracowanie tematu:
  - a) Analiza danych z tabeli 4.1 i ryciny 4.1 (str. 23) w podręczniku. Analiza tabeli i ryciny – zmiany liczby ludności i zmiany udziału ludności Europy na świecie powinny umożliwić dostrzeżenie przez uczniów tendencji zmian oraz zauważenie, jaka jest prognoza udziału ludności Europy wśród pozostałych kontynentów.
  - b) Wykonanie ćwiczenia 1a, b, c, w zeszycie ćwiczeń na str. 11.
  - c) Wykonanie ćwiczenia 4.1, str. 24 w podręczniku.
  - d) Wprowadzenie pojęć: *państwo wielonarodowe* i *państwo jednonarodowe*. Odczytanie fragmentu tekstu w podręczniku (str. 24) wyjaśniającego te pojęcia. Podanie przykładów państw wielonarodowych i jednonarodowych. w Europie.
  - e) Analiza mapy (ryc. 4.2) w podręczniku (str. 25): „Zasięg głównych rodzin językowych w Europie”. Uczniowie określają obszar, w którym występuje dana grupa językowa, nazwę rodziny językowej oraz nazwy języków należących do danej grupy.
  - f) Wprowadzenie pojęć: *rodzina języków indoeuropejskich, języki nieindoeuropejskie*. (Nauczyciel może rozbudować to zagadnienie, podając przykłady słów należących do różnych rodzin językowych, ale mających ten sam rdzeń, np. *Słońce* – język polski (rodzina słowiańska); *die Sonne* – język niemiecki, *the Sun* – język angielski (rodzina germańska), *le Soleil* – język francuski (rodzina romańska).
  - g) Analiza tabeli 4.2 (str. 25): „Wierni według wyznania w Europie” oraz diagramu 4.4 (str. 26). Podkreślenie dominacji wyznawców religii chrześcijańskiej oraz znaczenia kultury greckiej, rzymskiej i chrześcijaństwa dla kształtowania się cywilizacji w Europie.
  - h) Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” (str. 26) w podręczniku.
  - i) Analiza danych przedstawionych na diagramie (ryc. 4.6) w podręczniku: „Struktura ludności na kontynentach w 2005 r. (%)”. Uczniowie porównują dane i oceniają dlaczego strukturę wieku ludności w Europie uznaje się za niekorzystną.
5. Podsumowanie lekcji:

Odczytanie tekstu „To jest ważne” (str. 27) w podręczniku. Wykonanie zadań nr 1c, 2a, 3 (str. 11 i 12) w zeszycie ćwiczeń.

6. Zadanie domowe:

- a) Wykonanie zadań nr 1a, d, 2b, 4, 5 (str. 11 i 12) w zeszyte ćwiczeń.
- b) Dla uczniów zainteresowanych tematem. Wykonanie zadań 6 i 7 (str. 13) w zeszyte ćwiczeń.

LEKCJA NR 5: Przegląd państw na mapie politycznej Europy.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/1. Uczeń wykazuje się znajomością podziału politycznego Europy.

CEL LEKCJI: Przedstawienie współczesnej mapy politycznej Europy oraz przyczyn jej zmian w ostatnich latach.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- zna nazwy największych pod względem powierzchni państw europejskich,
- odczytuje na mapie i wskazuje państwa o największej liczbie ludności w Europie,
- wymienia najważniejsze wydarzenia, które przyczyniły się do zmian na mapie politycznej Europy,
- zna nazwy państw graniczących z Rzeczpospolitą Polską,
- wyjaśnia termin *republika parlamentarna*,
- wskazuje na mapie politycznej państwa w Europie i określa ich położenie geograficzne,
- klasyfikuje państwa Europy według określonego kryterium,
- wskazuje obszary konfliktów i określa ich przyczyny.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa polityczna Europy współczesna i z lat 90., mapy tematyczne, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

7. Część wstępna, organizacyjna. Sprawdzenie zadania domowego.
8. Nawiązanie do tematu.
  - a) Przypomnienie i wyjaśnienie terminów: *mapa polityczna, podział polityczny*.
  - b) Wyjaśnienie terminu *państwo*.
9. Opracowanie tematu:
  - a) Przedstawienie uczniom dwóch map politycznych Europy – współczesnej i z lat 90. XX wieku. Uczniowie wyszukują różnice, określają obszary w Europie, na których zmieniły się nazwy państw lub ich granice.
  - b) Wyjaśnienie przyczyn zmian w dwóch obszarach Europy – w środkowej części Europy i na Płw. Bałkańskim.
  - c) Odczytanie fragmentu tekstu w podręczniku (str. 28) opisującego, które historyczne wydarzenia zadecydowały o współczesnej mapie politycznej Europy.
  - d) Wskazanie nazw nowych państw powstałych wokół Polski oraz państw utworzonych w wyniku rozpadu Jugosławii.

- e) Dokonanie klasyfikacji państw europejskich ze względu na wielkość powierzchni.
- odczytanie tekstu na str. 30 w podręczniku i wydzielenie w Europie państw wielkich, dużych i średnich,
  - wykonanie zadania 2b i c (str. 14) w zeszytcie ćwiczeń,
  - wydzielenie w Europie państw o największej liczbie ludności,
  - wykonanie zadania 2d (str. 15) w zeszytcie ćwiczeń.
- f) wprowadzenie i wyjaśnienie pojęć: *republika parlamentarna*, *monarchia*. Uczniowie odszukują znaczenie tych terminów w słownikach geograficznych lub encyklopedii.

10. Podsumowanie lekcji:

Odczytanie tekstu „To jest ważne” (str. 31) w podręczniku. Odczytując nazwy państw, należy je wskazywać na mapie politycznej.

Zadanie domowe:

Wykonanie zadania 3 (str. 15) w zeszytcie ćwiczeń. Tabelę 1, którą wypełniają uczniowie, nauczyciel może rozszerzyć o kategorię „Przynależność do określonej grupy ze względu na wielkość powierzchni państwa”.

Dla uczniów zainteresowanych. Wykonanie zadania 4 (str. 15) w zeszytcie ćwiczeń.

LEKCJA NR 6: Europa Północna – państwa skandynawskie.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/4. Uczeń wskazuje na podstawie map tematycznych związki między głównymi cechami środowiska przyrodniczego Europy Północnej a głównymi kierunkami rozwoju gospodarczego.

CEL LEKCJI: Przedstawienie cech środowiska przyrodniczego oraz głównych kierunków rozwoju gospodarczego państw skandynawskich.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wymienia nazwy państw skandynawskich,
- definiuje pojęcia służące do opisu krajobrazu w północnej Europie: *field*, *fiord*, *szkier*, *szelf*, *pojezierze*, *tajga*, *gejzer*, *góry stare*,
- wymienia ograniczenia, jakie środowisko przyrodnicze północnej Europy narzuca rozwojowi gospodarczemu,
- określa położenie geograficzne i polityczne państw skandynawskich,
- wykorzystuje mapy tematyczne do opisu cech środowiska przyrodniczego Europy Północnej,
- wykazuje wpływ lądolodu na rzeźbę i ukształtowanie powierzchni na Półwyspie Skandynawskim,
- porównuje dane statystyczne odnoszące się do gospodarki państw skandynawskich,
- wykazuje wykorzystanie cech środowiska naturalnego przez poszczególne państwa skandynawskie.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Europy, mapa polityczna Europy, mapy tematyczne, podręcznik, zeszyt ćwiczeń i atlas geograficzny W.E. Wiking, roczniki statystyczne.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna. Sprawdzenie zadania domowego.
2. a) Nawiązanie do tematu. Wskazanie na mapie hipsometrycznej regionu Europy Północnej. Odczytanie nazw największych półwyspów tam leżących. Wprowadzenie pojęcia *państwa skandynawskie*.
b) Odczytanie nazw i wskazanie państw skandynawskich na mapie politycznej.
c) Wykonanie zadania 1 (str. 16) w zeszycie ćwiczeń. Uczniowie wpisują na mapie konturowej nazwy państw skandynawskich.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Opis położenia geograficznego każdego z 5 państw skandynawskich. Wykorzystanie mapy hipsometrycznej w atlasie; wskazanie państw leżących na Płw. Skandynawskim, u jego nasady, na Płw. Jutlandzkim i podkreślenie odosobnionego, wyspiarskiego położenia Islandii.
  - b) Opis głównych cech środowiska przyrodniczego na podstawie map tematycznych:
    - wskazanie obszarów górskich i nizinnych, opis cech rzeźby powierzchni, wskazanie głównych czynników rzeźbotwórczych w tym regionie,
    - wyjaśnienie powstania fiordów i fiordów, opis obszarów pojeziernych – wskazanie największych jezior,
    - analiza ryciny 6.1, str. 32–33 w podręczniku umożliwiającą opis charakterystycznych form rzeźby powierzchni na Płw. Skandynawskim,
    - wykonanie zadania 4d (str. 17) w zeszycie ćwiczeń (wykorzystując skalę mapy, oblicz długość w terenie Sognefjordu),
    - wykonanie zadania 5 (str. 17) w zeszycie ćwiczeń. Określenie czynników wpływających na cechy klimatu w Europie Północnej,
    - omówienie krajobrazu wnętrza Islandii – wprowadzenie pojęć: *gejzer, obszar aktywny sejsmicznie*,
    - podsumowanie wiadomości o środowisku przyrodniczym w Europie Północnej – wykorzystanie fragmentu tekstu na str. 35 w podręczniku.
  - c) Omówienie głównych cech gospodarki państw skandynawskich:
    - analiza danych statystycznych w tabeli 6.1 (str. 36) w podręczniku. Określenie, w którym państwie skandynawskim rolnictwo jest dobrze rozwinięte. Wyjaśnienie, jakie czynniki na to wpłynęły,
    - analiza danych z tabeli 6.2 (str. 36) z podręcznika. Wskazanie państw skandynawskich, dla których rybołówstwo morskie ma wielkie znaczenie. Wyjaśnienie, jakie czynniki geograficzne na to wpływają,

- analiza danych z tabeli 6.1 (str. 36) w podręczniku. Wyjaśnienie, dlaczego w Szwecji, Finlandii i Norwegii jest dobrze rozwinięty przemysł drzewny i papierniczy,
- analiza danych z tabeli 6.3 (str. 36) w podręczniku. Wskazanie czynników sprzyjających rozwojowi hydroenergetyki w Norwegii, Szwecji, Islandii,
- odczytanie treści mapy, ryc. 6.7 (str. 37) w podręczniku. Wskazanie państw, w których eksploatuje się ropę naftową i rudy żelaza. Jakie rodzaje przemysłu powinny zostać rozbudowane w związku z wydobyciem tych bogactw mineralnych?

4. Podsumowanie lekcji:

Wykorzystaj tab. 6.4 (str. 38) i tekst na tej stronie w podręczniku i przedstaw, które czynniki środowiska przyrodniczego i w jaki sposób wpłynęły na gospodarczy rozwój państw skandynawskich. Wskaż również, do których ugrupowań gospodarczych należą państwa skandynawskie.

Wypowiedzi uczniów, wykorzystanie map tematycznych – mapy klimatycznej, mapy surowców mineralnych, mapy rozmieszczenia ludności.

5. Zadanie domowe:

Wykonanie zadania 4a, b, c, 6a, b, 7a i 8 w zeszyte ćwiczeń. Dla uczniów zainteresowanych. Wykonanie zadania 4, 5, 6 w podręczniku na str. 39.

LEKCJA NR 7: Europa Zachodnia – cechy środowiska geograficznego.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/2. Uczeń określa położenie Europy i główne cechy środowiska przyrodniczego na podstawie mapy ogólnogeograficznej i map tematycznych.

CEL LEKCJI: Przedstawienie głównych cech środowiska przyrodniczego Europy Zachodniej i potencjalnych możliwości gospodarczego wykorzystania.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- zna zasięg Europy Zachodniej,
- wymienia nazwy głównych regionów Europy Zachodniej i wskazuje je na mapie hipsometrycznej,
- rozumie terminy: *baseny, masyw paleozoiczny, młode góry fałdowe, stare góry zrębowe, klif,*
- opisuje cechy klimatu morskiego na podstawie wykresu klimatycznego,
- wymienia państwa leżące w Europie Zachodniej,
- na podstawie map tematycznych charakteryzuje cechy środowiska przyrodniczego Europy Zachodniej,
- ocenia cechy środowiska przyrodniczego Europy Zachodniej dla potrzeb rozwoju gospodarczego,
- dostrzega zmiany w środowisku przyrodniczym spowodowane gospodarczą działalnością człowieka.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Europy, mapa klimatu w Europie, podręcznik, zeszyt ćwiczeń, przezrocza, obrazy typowych krajobrazów występujących w Europie Zachodniej, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Przypomnienie podziału Europy na wielkie regiony fizycznogeograficzne. Wskazanie ich na mapie hipsometrycznej Europy. Podanie celu lekcji. Omówienie sposobu korzystania ze środków dydaktycznych.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Wydzielenie i wskazanie na mapie hipsometrycznej czterech regionów w Europie Zachodniej. Podanie nazw regionów i wskazanie najważniejszych obszarów należących do każdego z nich.
  - b) Wykonanie zadania 1 (str. 20) w zeszycie ćwiczeń.
  - c) Wykazanie i podkreślenie wielkiego zróżnicowania regionów w Europie Zachodniej związanego z położeniem, budową geologiczną, wiekiem, procesami kształtującymi typy rzeźby.
  - d) Opis cech środowiska przyrodniczego każdego z regionów Europy Zachodniej. Wykorzystanie tekstu w podręczniku (str. 40–43). Odczytywanie tekstu, wskazywanie obiektów na mapie hipsometrycznej, wykorzystanie mapy (ryc. 7.2, str. 41). Nauczyciel powinien odwoływać się do wcześniejszych lekcji przy kształtowaniu pojęć: *obszar wyspiarski, krajobraz młodoglacjalny, stare góry zrębowe, młode góry fałdowe, krajobraz wysokogórski, rzeźba alpejska, zlodowacenie, uskoki tektoniczne, baseny, masywy*.
  - e) Omówienie cech klimatu w Europie Zachodniej.
  - f) Wykorzystanie mapy hipsometrycznej i wiedzy z lekcji poprzednich do krótkiej charakterystyki sieci rzecznej w Europie Zachodniej.
  - g) Odczytanie z mapy tematycznej stref roślinnych, jakie typy roślinności naturalnej występowałyby w Europie Zachodniej, gdyby nie działalność człowieka.
4. Podsumowanie lekcji:
  - a) Oceń, które elementy środowiska geograficznego sprzyjają gospodarczej działalności człowieka.
  - b) Wskaż, które elementy środowiska geograficznego stanowiły przeszkodę dla gospodarczej działalności człowieka w Europie Zachodniej.
5. Ewaluacja:

Wykonanie zadania 3 w zeszycie ćwiczeń. Zadanie zawiera 7 pytań wielokrotnego wyboru i 2 pytania krótkiej odpowiedzi. Uczniowie odpowiadają na pytania, korzystając z map tematycznych. W uzasadnionych przypadkach nauczyciel udziela dodatkowej pomocy.
6. Zadanie domowe:
  - a) Wykonanie zadania 2, str. 20 w zeszycie ćwiczeń.
  - b) Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 12, str. 22 w zeszycie ćwiczeń.

LEKCJA NR 8: Rolnictwo Francji.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/5. Uczeń wykazuje, na przykładzie rolnictwa Francji lub innego kraju europejskiego, związek pomiędzy warunkami przyrodniczymi a kierunkiem i efektywnością produkcji rolnej, identyfikuje cechy rolnictwa towarowego.

CEL LEKCJI: Wykazanie związków między warunkami przyrodniczymi a kierunkami rozwoju gospodarki rolnej Francji.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wymienia przyrodnicze czynniki wpływające na rozwój rolnictwa,
- wymienia pozaprzyrodnicze czynniki oddziałujące na rolnictwo,
- wyjaśnia terminy: *rolnictwo rynkowe, rolnictwo towarowe*,
- wymienia główne uprawy występujące we Francji,
- określa cechy wysokotowarowego rolnictwa we Francji,
- ocenia warunki środowiska przyrodniczego Francji dla rozwoju rolnictwa,
- odczytuje treść mapy tematycznej i wskazuje regiony rolnicze we Francji,
- wykazuje zależność między warunkami środowiska przyrodniczego a rodzajem rolniczego użytkowania ziemi,
- analizuje dane statystyczne dotyczące rolnictwa we Francji,
- odczytuje treść map tematycznych.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Europy, mapa klimatyczna Europy, mapy tematyczne w atlasie i w podręczniku – rolnictwa, geologiczna, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Czym zajmuje się rolnictwo? Jakie czynniki przyrodnicze (naturalne) sprzyjają rozwojowi rolnictwa na jakimś obszarze? Jakie czynniki przyrodnicze uniemożliwiają uprawę roślin i chów zwierząt?
3. Opracowanie tematu:
  - a) Określenie położenia geograficznego Francji w Europie. Podanie informacji o powierzchni państwa i liczbie ludności.
  - b) Określenie położenia politycznego Francji w Europie. Wykorzystanie mapy politycznej.
  - c) Opis ukształtowania powierzchni Francji – wykorzystanie mapy hipsometrycznej w podręczniku, str. 47. Wykazanie zróżnicowania form powierzchni i wielkiego zróżnicowania warunków przyrodniczych na obszarze państwa. Wydzielenie obszarów basenów, masywów, starych i młodych gór.
  - d) Podkreślenie wielkiego zróżnicowania Francji:
    - wskazanie wielkich form ukształtowania powierzchni,

- odczytanie na mapie nazw głównych regionów we Francji,
  - wykonanie zadania 1 w zeszycie ćwiczeń, str. 23.
- e) Wykazanie zróżnicowania klimatycznego we Francji.
- Analiza danych z tabeli 8.1 (str. 48) w podręczniku. Uczniowie wskazują na mapie położenie 4 stacji klimatycznych, których dane przedstawiono w tabeli. Określenie typu klimatu w każdej ze stacji i dokonanie oceny, w którym z obszarów są najbardziej korzystne warunki dla rolnictwa.
- f) Odczytanie tekstu w podręczniku, str. 48 i 49. Opis zasobów wodnych oraz typów gleb we Francji.
- g) Ocena warunków środowiska przyrodniczego dla potrzeb rolnictwa w poszczególnych regionach Francji. Wprowadzenie pojęcia *granica uprawy winorośli i oliwki europejskiej*.
- h) Odczytanie i analiza danych przedstawionych na diagramie ryc. 8.5 (str. 49). Struktura użytkowania gruntów we Francji. Analiza danych z tabeli 8.2 (str. 50). Wykazanie znaczenia rolnictwa Francji w Europie i na świecie.
- i) Wprowadzenie pojęcia *rolnictwo towarowe*.
- j) Wykonanie zadania 3a, b, c (str. 24) w zeszycie ćwiczeń. Odczytanie danych na diagramie przedstawiającym strukturę upraw we Francji.
- k) Określenie czynników wpływających na wysoką pozycję rolnictwa francuskiego w Europie. Odczytanie tekstu (str. 51) w podręczniku. Wyjaśnienie znaczenia poszczególnych czynników.
4. Podsumowanie lekcji:
Odczytanie i wyjaśnienie tekstu „To jest ważne” w podręczniku, str. 52.
5. Ewaluacja:
Wykonanie zadania 4 (str. 25) w zeszycie ćwiczeń. Uczniowie korzystają z mapy tematycznej i odczytują dominujący rodzaj rolniczego użytkowania w wymienionych regionach Francji.
6. Zadanie domowe:
- a) Wykonanie zadania 2, 5, 6 w zeszycie ćwiczeń na stronach 23–25.
  - b) Przedstawienie pisemnej odpowiedzi na pytanie 5 (str. 52) w podręczniku.

LEKCJA NR 9: Przemysł w Europie Zachodniej. Kierunki rozwoju i jego przemiany.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/6. Uczeń przedstawia na podstawie wskazanych źródeł informacji geograficznej główne kierunki i przyczyny zmian w strukturze przemysłu wybranego regionu (lub okręgu) przemysłowego w Europie Zachodniej.

CEL LEKCJI: Opis wybranego okręgu (regionu) przemysłowego w Europie Zachodniej; głównych kierunków jego rozwoju oraz zachodzących w nim przemian.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wyjaśnia terminy: *przemysł, industrializacja*,
- wymienia funkcje przemysłu,
- wymienia czynniki, które wpływają na rozmieszczenie ośrodków i okręgów przemysłowych,
- wymienia przemysłowe rodzaje działalności gospodarczej,
- wskazuje na mapie tematycznej obszary w Europie Zachodniej, w których dominuje działalność przemysłowa,
- dostrzega zależności między stopniem rozwoju gałęzi przemysłu a dostępem do bazy surowcowej, wykształceniem ludności, specjalizacją produkcji,
- porównuje dane statystyczne,
- omawia etapy powstania i przemian w strukturze przemysłu w wybranym okręgu przemysłowym.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapy tematyczne surowców mineralnych w Europie i rozmieszczenia ludności w Europie, dane statystyczne, mapy w atlasie, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking, źródła informacji geograficznej odnoszące się do wybranego okręgu (regionu) przemysłowego.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. a) Nawiązanie do tematu. Czym jest przemysł? Odwołanie się do znaczenia terminu *przemysł* poznanego przez uczniów w klasie drugiej przy omawianiu tematu „Przemysł w Polsce”. Jakie były przyczyny rozwoju przemysłu? Jakie wyróżnia się działy przemysłu? Podaj przykłady działalności przemysłowej.
b) Wprowadzenie i wyjaśnienie pojęcia *rewolucja przemysłowa*.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Odczytanie ramki „Warto wiedzieć” w podręczniku na str. 56. Wyjaśnienie cech wyróżniających działalność przemysłową. Uczniowie korzystają z różnych źródeł informacji geograficznej. Wyjaśnienie cech – masowość produkcji, standaryzacja produkcji, procesy technologiczne.
  - b) Wyjaśnienie terminów: *ośrodek przemysłowy, okręg przemysłowy*. Odczytanie tekstu na str. 56 w podręczniku. Uczniowie wskazują korzyści, jakie niesie koncentracja produkcji przemysłowej w okręgu i ośrodku przemysłowym.
  - c) Wskazanie na mapie przemysłu w Europie obszarów, w których skoncentrowany jest przemysł, podanie nazw głównych okręgów przemysłowych w Europie Zachodniej.
  - d) Wprowadzenie pojęcia *krajobraz przemysłowy*.
  - e) Wprowadzenie pojęcia *industrializm*.

- Odczytanie tekstu w ramce „Warto wiedzieć” na str. 55 w podręczniku. Wyjaśnienie odczytanej definicji.
  - Uczniowie odszukują w słowniku geograficznym terminy: *masowość, standaryzacja produkcji*.
- f) Opis głównych tendencji występujących w strukturze zatrudnienia w państwach Europy Zachodniej. Analiza tabeli 9.1 i wykonanie ćwiczenia 9.1 na str. 55 w podręczniku.
- Rozwój nowych gałęzi przemysłu – tzw. przemysł zaawansowanych technologii. Uczniowie wykorzystują dostępne źródła informacji i podają gałęzie przemysłu zaliczane do przemysłu zaawansowanych technologii.
  - Analiza danych z tabeli 9.2, str. 55 w podręczniku. Wyjaśnienie pojęcia *kraje o wysokim poziomie rozwoju gospodarczego*.
- g) Analiza tekstu w podręczniku na str. 56. Opis historycznych zmian struktury pozyskiwania surowców energetycznych w gospodarce państw w Europie Zachodniej.
- Odczytanie danych przedstawionych na mapie ryc. 9.3, str. 56 w podręczniku. Wskazanie państw o dużym wydobyciu surowców energetycznych.
- h) Odczytanie tekstu w podręczniku (str. 56). Opis zmian struktury gałęzi przemysłu w Zagłębiu Ruhry.
- Określenie położenia geograficznego Zagłębia Ruhry.
  - Analiza danych przedstawiających zmiany liczby ludności w wybranych miastach w Zagłębiu Ruhry w XIX, XX i na początku XXI wieku, tabela 9.3, str. 57 w podręczniku. Uczniowie ustalają obecny stan rozwoju przemysłu w Zagłębiu Ruhry, podają przykłady przemian, jakie nastąpiły na tym obszarze.
  - Wyjaśnienie pojęcia *restrukturyzacja przemysłu*.
  - Wprowadzenie pojęcia *technopolia*. Wskazanie głównych technopolii w Europie Zachodniej.
4. Podsumowanie lekcji:
Wykonanie zadań 4 i 5 w zeszyte ćwiczeń na stronach 26 i 27.
5. Ewaluacja:
Na podstawie różnych źródeł informacji wyjaśnij terminy: *rewitalizacja, industrializacja, postindustrializacja, rewolucja przemysłowa*.
6. Zadanie domowe:
- a) Wykonaj zadanie 1, 2, 3, str. 26 w zeszyte ćwiczeń.
  - b) Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadania 6 i 7, str. 28 w zeszyte ćwiczeń.
  - c) Pamiętaj o zbieraniu materiałów do lekcji 15 – „Wycieczka po wybranym obszarze w Europie”.

LEKCJA NR 10: Procesy urbanizacji w Europie Zachodniej. Paryż – światowa metropolia.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/7. Uczeń przedstawia główne cechy położenia, wielkości, układu przestrzennego oraz znaczenie Paryża lub Londynu jako światowej metropolii.

CEL LEKCJI: Przedstawienie i wyjaśnienie zmian zachodzących w rozmieszczeniu ludności w Europie Zachodniej. Przedstawienie przyczyn rozwoju miasta metropolitalnego na przykładzie Paryża.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wyjaśnia terminy: *urbanizacja, aglomeracja, konurbacja, metropolia*;
- wymienia przyczyny powstawania i rozrostu miast w Europie,
- wymienia funkcje miast metropolitalnych,
- wie, że Paryż jest światową metropolią,
- wymienia i rozpoznaje na zdjęciach najważniejsze walory turystyczne Paryża,
- porównuje dane statystyczne i ustala wnioski,
- wskazuje na mapie położenie miast metropolitalnych,
- uzasadnia, że Paryż jest światową metropolią,
- określa przyczyny rozwoju miasta metropolitalnego.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapy tematyczne – gęstość zaludnienia w Europie, udział ludności miejskiej w państwach w Europie, dane statystyczne, fotografie (film, projekcja zdjęć) wybranych walorów turystycznych Paryża, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Wyjaśnienie terminów *miasto* i *urbanizacja*. Wykonanie zadania 1 ze str. 28 w podręczniku.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Nauczyciel przedstawia dane dotyczące liczby ludności i powierzchni państw europejskich. Uczniowie w parach obliczają średnią gęstość zaludnienia na 1 km² w poszczególnych państwach. Jeżeli nauczyciel dysponuje mapą indukcyjną Europy, może opracować mapę gęstości zaludnienia w poszczególnych krajach.
  - b) Wymienienie państw w Europie o dużej, średniej i małej gęstości zaludnienia na 1 km².
  - c) Porównanie danych z poszczególnych państw ze średnią gęstością w Europie i na pozostałych kontynentach.
  - d) Odwołanie do tematu – procesy urbanizacji w Polsce. Podanie głównych mierników urbanizacji.
    - Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” w ramce na str. 61 w podręczniku.
    - Określenie udziału ludności miejskiej w poszczególnych regionach Europy – tekst w podręczniku na str. 61.
    - Analiza mapy – ryc. 10.1, str. 60 – „Gęstość zaludnienia i największe miasta w Europie”.
    - Wykonanie zadania 4a w zeszytu ćwiczeń, str. 29 i 30. Uczniowie wpisują nazwy 11 największych miast w Europie.
    - Wykonanie zadań 4b i c w zeszytu ćwiczeń, str. 30.

- e) Wprowadzenie i wyjaśnienie pojęcia *procesy metropolizacji*.
- Odczytanie tekstu w ramce „Warto wiedzieć”. Wyjaśnienie terminu *metropolia*.
  - Wskazanie Paryża i Londynu jako metropolii światowych. Odczytanie i wyjaśnienie tekstu (str. 63) w podręczniku – opis cech miasta metropolitalnego o zasięgu światowym.
  - Odczytanie w podręczniku nazw miast w Europie będących metropoliami kontynentalnymi i wskazanie ich na mapie politycznej.
- f) Opis Paryża jako światowej metropolii. (Przedstawienie Paryża jako światowej metropolii może mieć różną formę. Poniżej przedstawiono kilka przykładów).
- Odczytanie i omówienie tekstu w podręczniku na str. 64 i 65. Opis zdjęć z krótkim komentarzem.
  - Przedstawienie przygotowanej przez ucznia lub grupę uczniów prezentacji o Paryżu.
  - Wykorzystanie różnych źródeł informacji i opis historycznych i współczesnych przemian, które przyczyniły się do utworzenia światowej metropolii. Wykorzystanie adresów stron internetowych:
<http://www.paris-26-gigapixels.com>;
http://www.insee.fr/fr/home/home_page.asp

4. Podsumowanie lekcji:

Wyjaśnienie pojęć: *procesy urbanizacji, procesy metropolizacji, megamiasto*.

5. Ewaluacja:

Wykonanie zadań 2, 3 i 5 (str. 29–31) w zeszytcie ćwiczeń.

6. Zadanie domowe:

a) Wykonaj zadania 6a i b w zeszytcie ćwiczeń, str. 32.

b) Dla uczniów zainteresowanych. Odpowiedź na pytania 2, 3, 4, 5 na str. 66 w podręczniku. Wykonaj zadanie 7 w zeszytcie ćwiczeń na str. 32.

LEKCJA NR 11: Kraje alpejskie – cechy środowiska przyrodniczego.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/8. Uczeń wykazuje wpływ gór na cechy środowiska przyrodniczego oraz gospodarkę krajów alpejskich.

CEL LEKCJI: Poznanie cech krajobrazu wysokogórskiego (alpejskiego) i procesów, które go kształtowały.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wymienia państwa, na których terytorium znajduje się łańcuch alpejski,
- wymienia nazwy najwyższych szczytów w Alpach,
- definiuje pojęcie *krajobraz alpejski (wysokogórski)*,
- wyjaśnia terminy: *granica wieloletniego śniegu, cyrk lodowcowy, lodowiec górski,*

- wylicza piętra roślinności w Alpach,
- określa położenie geograficzne Alp,
- zna przebieg granicy między Alpami Zachodnimi a Alpami Wschodnimi,
- wyjaśnia, jak kształtowała się współczesna rzeźba alpejska,
- wskazuje zależności między budową geologiczną, rzeźbą terenu, klimatem, wodami i roślinnością na obszarze Alp,
- rozpoznaje na rycinach krajobraz alpejski i opisuje jego cechy,
- odczytuje treść map tematycznych.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Europy, mapy tematyczne: klimatyczna mapa Europy, mapa typów roślinności w Europie, fotografie (slajdy, ryciny) przedstawiające krajobraz alpejski, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Określ na mapie hipsometrycznej położenie łańcucha alpejskiego, odczytaj nazwy i wysokości najwyższych szczytów na jego obszarze. Odczytaj na mapie politycznej Europy nazwy państw, na których obszarze rozciągają się Alpy.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Określenie położenia geograficznego Alp. Wykorzystanie mapy hipsometrycznej Europy. W opisie położenia Alp należy podkreślić:
    - położenie w Europie Zachodniej,
    - przebieg łańcucha Alp – jego kierunek, długość i szerokość.
  - b) Podział Alp na Alpy Zachodnie i Alpy Wschodnie. Wykorzystanie mapy – ryc. 11.1 (str. 67) w podręczniku. Uczniowie odczytują przebieg granicy dzielącej Alpy na dwa wyraźnie zróżnicowane obszary. Odczytanie nazw najwyższych szczytów w Alpach Zachodnich i Alpach Wschodnich.
  - c) Wykonanie zadania 2c, d, e w zeszycie ćwiczeń na stronie 33. Opis głównych elementów budowy geologicznej łańcucha alpejskiego.
    - Odczytanie tekstu na str. 68 w podręczniku i jego analiza. Przedstawienie zróżnicowania krajobrazowego Alp Zachodnich i Alp Wschodnich.
    - Analiza ryciny 11.4 na stronie 68 w podręczniku i wykazanie zróżnicowania wysokościowego pięter klimatyczno-roślinnych na południowych i północnych stokach Alp.
    - Omówienie ryciny 11.5 na stronie 69 w podręczniku. Opis rycin wyjaśnia, jakie procesy wpłynęły na ukształtowanie się charakterystycznych cech krajobrazu wysokogórskiego w Alpach.
    - Wykonanie zadania 3a w zeszycie ćwiczeń na str. 34 i 35. Uczniowie rozpoznają i nazywają elementy rzeźby wysokogórskiej na obszarze Alp.
    - Odczytanie tekstu w podręczniku na stronie 69 i lokalizacja na mapie hipsometrycznej wielkich jezior w Alpach. Powierzchnię jezior alpejskich należy porównać z powierzchnią największych jezior w Polsce.

- Wyjaśnienie przyczyn zmienności klimatu na obszarach górskich. Przypomnienie cech wiatru typu föhn – odwołanie do wiadomości o cechach wiatru halnego w Tatrach.

4. Podsumowanie lekcji:

Wykonanie zadania 2 w zeszytcie ćwiczeń na str. 34.

5. Ewaluacja:

Przedstawienie cech krajobrazu alpejskiego i wyjaśnienie, jakie procesy przyczyniły się do jego wytworzenia. Odczytanie tekstu „To jest ważne” na str. 71 w podręczniku.

6. Zadanie domowe:

Wykonanie zadań w zeszytcie ćwiczeń: 1, 2a i b, 4a i b, 5 (str. 32, 33, 34–36).

LEKCJA NR 12: Kraje alpejskie – cechy gospodarki.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/8. Uczeń wykazuje wpływ gór na cechy środowiska przyrodniczego oraz gospodarkę krajów alpejskich.

CEL LEKCJI: Ocena cech środowiska przyrodniczego Alp i wykazanie ich wpływu na gospodarkę w państwach alpejskich.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wymienia potencjalne możliwości wykorzystania środowiska przyrodniczego dla potrzeb gospodarki,
- dostrzega wpływ cech środowiska obszarów górskich na rozwój wybranych dziedzin działalności gospodarczej,
- wymienia główne ośrodki miejskie w krajach alpejskich,
- wymienia języki urzędowe stosowane w Szwajcarii,
- odczytuje treść map tematycznych i ustala współzależności między środowiskiem przyrodniczym obszarów górskich a gospodarką,
- analizuje i porównuje dane statystyczne,
- określa ograniczenia, jakie narzuca działalności gospodarczej środowisko wysokich gór.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Europy, mapa gospodarcza Europy, mapy tematyczne, roczniki statystyczne, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Wyjaśnienie pojęcia *kraje alpejskie*.
  - Wskazanie na mapie granic państw alpejskich.
  - Określenie położenia geograficznego i politycznego państw alpejskich.
  - Podkreślenie, że trzy państwa alpejskie nie mają dostępu do morza.

- Odczytanie danych z tabeli 12.1 na str. 72 w podręczniku. Porównanie powierzchni i liczby ludności państw alpejskich z powierzchnią i liczbą ludności w Polsce.
  - Przypomnienie najważniejszych cech środowiska przyrodniczego państw alpejskich.
3. Opracowanie tematu:
- a) Odczytanie tekstu w ramce „Warto wiedzieć” na str. 72 w podręczniku. Wykazanie cech środowiska przyrodniczego, które sprzyjały wczesnemu osadnictwu w dolinach alpejskich.
  - b) Przedstawienie danych o produkcie krajowym brutto Austrii i Szwajcarii na 1 mieszkańca. Postawienie głównego problemu na lekcji: Jakie czynniki umożliwiły państwu alpejskiemu, mającym specyficzne położenie i warunki środowiska, osiągnięcie bardzo wysokiego poziomu rozwoju gospodarczego i społecznego?
  - c) Podział klasy na dwie grupy. Jedna przedstawi opis Szwajcarii, a druga – Austrii. Praca z tekstem w podręczniku, mapami ogólnogeograficznymi i tematycznymi w atlasie.
  - d) Nauczyciel przedstawia plan opisu państw alpejskich. Podkreśla potrzebę wykorzystania map w atlasie i w podręczniku.
- Plan opisu.
- I. Wydziel główne regiony geograficzne w Szwajcarii i Austrii. Wskaż je na mapie i podaj ich krótki opis geograficzny. (Wykorzystaj tekst w podręczniku i mapy na str. 73 i 76).
  - II. Przedstaw zróżnicowanie językowe w Szwajcarii i wyjaśnij przyczyny tego zróżnicowania.
  - III.
    - a) Wymień główne ośrodki przemysłowe, które decydują o współczesnym rozwoju państw alpejskich.
    - b) Przedstaw czynniki środowiska przyrodniczego, które wpłynęły na rozwój energetyki wodnej w obu państwach alpejskich.
    - c) Wyjaśnij, jakie czynniki geograficzne i środowiskowe decydują o dobrze rozwiniętej infrastrukturze transportowej.
    - d) Podaj przykłady wykorzystania cech środowiska przyrodniczego dla rozwoju usług turystycznych.
    - e) Wyjaśnij, dlaczego w strukturze użytków rolnych w obu państwach alpejskich przeważają łąki i pastwiska.
  - IV. Wyjaśnij termin *państwa neutralne*. Przedstaw, od kiedy państwa alpejskie są neutralne.
4. Przedstawiciele każdej z grup przedstawiają odpowiedzi na pytania. Nauczyciel uszczegóławia odpowiedzi. Wskazane jest wykorzystanie najnowszych danych statystycznych.
5. Podsumowanie. Odczytanie i wyjaśnienie tekstu „To jest ważne” na str. 78 i 79 w podręczniku.

6. Ewaluacja:

Wykonanie zadania 2 na str. 37 i 38 w zeszytcie ćwiczeń. Zadanie składa się z 6 pytań wielokrotnego wyboru i 6 pytań typu prawda-fałsz.

7. Zadanie domowe:

- a) Wykonaj zadanie 1 w zeszytcie ćwiczeń na str. 36.
- b) Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 3 w zeszytcie ćwiczeń na str. 38 i zadanie 7 w podręczniku na str. 79.
- c) Dokonaj selekcji zebranych materiałów, które posłużą do opracowania trasy wycieczki po Europie (lekcja 15).

LEKCJA NR 13: Europa Południowa – cechy środowiska przyrodniczego.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/9. Uczeń wskazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej.

CEL LEKCJI: Poznanie współzależności przyrodniczych, które kształtują cechy krajobrazu w Europie Południowej.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wymienia nazwy wielkich półwyspów w Europie Południowej,
- wie, że region Europy Południowej to obszar na północnym wybrzeżu Morza Śródziemnego,
- wyjaśnia terminy: *zjawisko sejsmiczne, trzęsienie ziemi, kras*,
- wymienia główne cechy ukształtowania powierzchni obszarów należących do Europy Południowej,
- wykorzystując mapę hipsometryczną, określa położenie geograficzne Europy Południowej,
- wykorzystując mapę hipsometryczną, opisuje ukształtowanie powierzchni Europy Południowej,
- charakteryzuje cechy klimatu śródziemnomorskiego na podstawie danych przedstawionych na wykresie klimatycznym,
- podaje przykłady dostosowania się typu roślinności do cech klimatu śródziemnomorskiego,
- rozpoznaje krajobraz śródziemnomorski na rycinie.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Europy, mapy tematyczne – klimatyczna, typów roślinności, fotografie i ryciny przedstawiające krajobraz śródziemnomorski, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.

2. Nawiązanie do tematu. Wykorzystanie mapy – ryc. 1.1 w podręczniku na str. 7 i określenie położenia geograficznego Europy Południowej. Należy podkreślić, że do tego regionu należą europejskie półwyspy i wyspy Morza Śródziemnego.
  - Przypomnienie pojęcia *morze śródziemne*.
  - Wykorzystanie mapy hipsometrycznej Europy i wykazanie wielkiego zróżnicowania rozwinięcia linii brzegowej Morza Śródziemnego w Europie, Azji i Afryce.
  - Odwołanie się do wiadomości z historii, wyjaśnienie pojęcia *Stary Świat* i wskazanie wybrzeży Morza Śródziemnego, nad którym powstały starożytne kultury Egiptu, Fenicji, Kartaginy, Grecji i Rzymu.
3. Opracowanie tematu. Praca z mapami ogólnogeograficznymi i mapami tematycznymi.
  - a) Wykorzystaj mapę w podręczniku – ryc. 13.1 (str. 80–81) i odczytaj nazwy trzech wielkich półwyspów i wysp należących do Europy Południowej.
  - b) Odczytaj nazwy mórz oblewających półwyspy Europy Południowej.
  - c) Odczytaj nazwy wielkich form ukształtowania powierzchni na każdym z półwyspów. Oceń, jakie formy rzeźby powierzchni dominują w Europie Południowej.
  - d) Wykonanie zadania 2 na str. 40 w zeszyte ćwiczeń. Uczniowie na podstawie współrzędnych geograficznych odczytują nazwy najwyższych szczytów w łańcuchach górskich w Europie Południowej.
  - e) Wyjaśnienie pojęcia *wybrzeże dalmatyńskie*. Odczytanie tekstu na str. 82 w podręczniku i odczytanie na mapie hipsometrycznej nazw kilku wysp tworzących wybrzeże dalmatyńskie.
  - f) Analiza danych przedstawionych na wykresie klimatycznym – ryc. 13.5 na str. 83 w podręczniku. Opis cech klimatu podzwrotnikowego–śródziemnomorskiego.
  - g) Wykazanie, jak typ klimatu wpływa na rodzaj dominującej roślinności w Europie Południowej. Wyjaśnienie terminu *makia*. Odczytanie tekstu na str. 84 w podręczniku. Opis zdjęcia – ryc. 13.6, str. 83.
  - h) Odczytanie treści mapy – ryc. 13.9 na str. 85. Wskazanie obszarów sejsmicznych w Europie Południowej. Wyjaśnienie znaczenia terminu *tereny sejsmiczne*.
  - i) Wykonanie ćwiczenia 13.2 na str. 85 w podręczniku. Uczniowie odczytują i lokalizują czynne wulkany w Europie Południowej.
  - j) Odczytanie tekstu w ramce „Warto wiedzieć” na str. 85. Opis wybuchu Wezuwiusza i zniszczenia Herkulanum i Pompei.
4. Podsumowanie:

Nauczyciel przedstawia kilka fotografii przedstawiających krajobrazy z różnych regionów Europy. Uczniowie powinni rozpoznać krajobrazy z Europy Południowej.
5. Ewaluacja:

Wykonanie zadania 1a, b, c na str. 39 w zeszyte ćwiczeń.
6. Zadanie domowe:
  - a) Wykonanie zadań 2, 3, 4, 5, 6 w zeszyte ćwiczeń.

- b) Przypomnienie o zbieraniu materiałów do opracowania trasy po wybranym obszarze w Europie.

LEKCJA NR 14: Europa Południowa – kultura, turystyka.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/9. Uczeń wskazuje związki między rozwojem turystyki w Europie Południowej a warunkami przyrodniczymi oraz dziedzictwem kultury śródziemnomorskiej.

CEL LEKCJI: Przedstawienie walorów przyrodniczych i kulturowych w Europie Południowej oraz przyczyn, które umożliwiły powstanie w tym regionie wielkich kultur.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- odczytuje treść mapy politycznej, wskazuje główne państwa leżące w Europie Południowej,
- rozpoznaje na rycinach i nazywa najbardziej znane walory kulturowe leżące w Europie Południowej,
- wie, że turystyka jest źródłem dochodu dla budżetu państw śródziemnomorskich,
- wymienia główne ośrodki turystyczne w Europie Południowej,
- wie, że obszar śródziemnomorski jest kolebką wielkich kultur,
- wymienia wielkie kultury powstałe w Europie Południowej i określa ich znaczenie dla cywilizacji europejskiej,
- uzasadnia, że w regionie Europy Południowej panują dogodne warunki dla osadnictwa,
- wskazuje na mapie tematycznej główne ośrodki i obszary z walorami turystycznymi,
- wykorzystuje źródła informacji do opisu wybranych walorów turystycznych.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Europy, mapy tematyczne – walorów kulturowych w Europie Południowej, ryciny (zdjęcia) najwybitniejszych walorów przyrodniczych i krajobrazowych w Europie Południowej, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nauczyciel nawiązuje do wiadomości nabytych na lekcji historii.
  - a) Jakie wielkie kultury powstały na wybrzeżach Morza Śródziemnego? Odczytanie tekstu na str. 87 w podręczniku oraz tekstu „Warto wiedzieć”. Wprowadzenie pojęcia *Żyzny Półksiężyc*.
  - b) Przypomnienie skąd wywodzi się nazwa *Europa*. Odczytanie tekstu na str. 5 w podręczniku.
  - c) Wymień kultury, które powstały na europejskich wybrzeżach Morza Śródziemnego.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Przypomnij, posługując się wiedzą z poprzedniej lekcji, które czynniki środowiska przyrodniczego Europy Południowej sprzyjają osadnictwu.

b) Odczytanie tekstu w ramce „Warto wiedzieć” na str. 87 w podręczniku. Wprowadzenie pojęcia *Żyzny Półksiężyc*. Wymień cechy środowiska przyrodniczego Europy Południowej, które sprzyjają rozwojowi rolnictwa. Wskaż, które uprawy są najlepiej dostosowane do warunków naturalnych w tym regionie. Odczytanie tekstu na str. 87 i 88 w podręczniku.

c) Wprowadzenie pojęcia *kultura śródziemnomorska*. Odwołanie do wiadomości nabytych na lekcjach historii i języka polskiego. Uczniowie wyjaśniają pojęcia: *polis*, *kultura helleńska*, *cesarstwo rzymskie*, *chrześcijaństwo*.

- Wyjaśnienie terminów: *przemysł turystyczny* i *infrastruktura turystyczna*. Odczytanie tekstu na str. 89 w podręczniku. Analiza danych z tabeli 14.1 na str. 89 w podręczniku. Wskazanie na mapie politycznej państw, leżących w Europie Południowej, które są najliczniej odwiedzane przez turystów.

d) Odczytanie treści mapy „Najwybitniejsze walory krajoznawcze w Europie Południowej” – podręcznik, str. 90–91.

- Poznanie legendy mapy.
- Wyjaśnienie wybranych terminów użytych w opisie do zdjęć przedstawiających wybrane walory krajoznawcze – podręcznik str. 92/93. Wykorzystanie różnych źródeł informacji oraz wiadomości z lekcji historii i języka polskiego.
- Odwołanie się do wiedzy uczniów o wybitnych walorach turystycznych w Europie Południowej.

e) Podział klasy na grupy, których zadaniem jest opracowanie krótkiego przewodnika po wybranych obiektach – walorach krajoznawczych w Europie Południowej.

Nauczyciel określi sposób wyboru obiektów i ich liczbę.

Propozycje:

- opis wybranych obiektów leżących na obszarze jednego państwa w Europie Południowej,
- opis obiektów przyrodniczych leżących w Europie Południowej,
- opis obiektów powstałych w kręgu kultury starożytnej Grecji,
- opis obiektów leżących na obszarze cesarstwa rzymskiego,
- opis obiektów leżących na wyspach w Europie Południowej.

f) Poszczególne grupy przedstawiają krótkie opisy wybranych walorów krajoznawczych.

4. Podsumowanie:

Odczytanie tekstu „To jest ważne” na str. 94 w podręczniku.

5. Ewaluacja:

Wykonanie zadania 4 na str. 44 w zeszytcie ćwiczeń.

6. Zadanie domowe:

Wykonaj zadania 1, 2, 3 na str. 43 w zeszytcie ćwiczeń.

Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 5 na str. 44 w zeszytcie ćwiczeń.

LEKCJA NR 15: Wycieczka po Europie.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 9/10. Uczeń prezentuje opracowaną na podstawie map, przewodników, internetu trasę wycieczki po Europie lub jej części.

CEL LEKCJI: Wykorzystanie różnorodnych źródeł informacji i opracowanie trasy wycieczki po Europie lub jej części.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- określa szczegółowy temat wycieczki,
- przedstawia spis źródeł informacji wykorzystywanych do opracowania trasy wycieczki,
- przedstawia bazy danych zawierające informacje o wybranym obszarze,
- zna najważniejsze zasady obowiązujące przy planowaniu wycieczki po wybranym regionie w Europie,
- dokonuje selekcji informacji,
- dobiera informacje atrakcyjne dla uczestników wycieczki,
- przedstawia pisemne opracowanie trasy wycieczki po wybranym obszarze w Europie,
- prezentuje opracowaną trasę wycieczki po Europie lub jej części.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapy, przewodniki, informatory turystyczne zebrane i przygotowane przez uczniów.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Wyjaśnienie pojęcia *migracje turystyczne*. Określenie na podstawie tekstu w podręczniku obszarów najczęściej odwiedzanych przez turystów i przyczyn rozwoju turystyki na świecie (podręcznik, str. 95).
  - Wykonanie ćwiczenia 15.1 na str. 96 w podręczniku. Określenie rodzajów walorów turystycznych na podstawie fotografii.
  - Wykorzystanie wiadomości z historii i języka polskiego. Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” w ramce na str. 96 w podręczniku, w której wymienione są *cuda świata* starożytnego.
    - Wyjaśnienie pojęcia *cuda świata*.
    - Wskazanie na mapie miejscowości, w których znajdowały się lub przetrwały *cuda świata* starożytnego.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Podkreślenie znaczenia Listy Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego.
  - b) Odczytanie opisów fotografii przedstawiających wybrane walory turystyczne w Hiszpanii.
  - c) Odczytanie porad omawiających, jak należy opracować program wycieczki (podręcznik, str. 100). Uczniowie powinni skomentować sposób organizacji, przygotowania i przeprowadzenia wycieczki po wybranym obszarze w Europie.

- d) Przypomnienie przepisów dotyczących ruchu turystycznego między państwami w Europie.
- Wskazanie państw Unii Europejskiej i państw spoza UE należące do układu z Schengen.
  - Wskazanie państw należących do strefy euro – wspólnej waluty 17 państw (2011 r.) należących do Unii Europejskiej.
  - Przypomnienie o zasadach bezpieczeństwa i przestrzeganiu przepisów lokalnych w czasie trwania wycieczki po wybranym obszarze w Europie.
- e) Poszczególni uczniowie przedstawiają zarysy trasy swojej wycieczki po Europie. Nauczyciel przypomina, że przy poznawaniu regionów Europy zachęcał do zbierania materiałów, które zostaną wykorzystane do opracowania planu wycieczki po wybranym obszarze w Europie. Uczniowie przedstawiają zarys trasy wg planu:
- Temat wycieczki.
  - Wybrany obszar w Europie.
  - Główne obiekty na trasie.
- f) Uwagi nauczyciela o wybranych trasach, wskazanie źródeł, przypomnienie o graficznym układzie opracowania.
4. Podsumowanie.
Odczytanie tekstu „To jest ważne” na str. 101 w podręczniku.
5. Zadanie domowe.
Nauczyciel określa datę złożenia pełnego planu wycieczki po Europie do oceny.

LEKCJA NR 16: Azja kontynent kontrastów.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/1. Uczeń wskazuje na podstawie map tematycznych, że kontynent Azji jest obszarem wielkich geograficznych kontrastów.

CEL LEKCJI: Wykazanie zróżnicowania środowiska przyrodniczego Azji.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wie, że Azja jest kontynentem o największej powierzchni,
- zna główne cechy ukształtowania powierzchni Azji,
- podaje przykłady kontrastów klimatycznych, roślinnych, glebowych i wysokościowych występujących na obszarze Azji,
- wyjaśnia współzależności występujące w środowisku przyrodniczym,
- odczytuje treść map ogólnogeograficznych i tematycznych,
- odczytuje i porównuje dane na wykresach klimatycznych,
- wykorzystuje mapy tematyczne, opisując zasięg zjawiska, jego rozprzestrzenianie,
- ocenia warunki środowiska przyrodniczego Azji dla potrzeb gospodarki.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapy: hipsometryczna Azji, klimatyczna świata, potencjalnej roślinności naturalnej, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu.
  - Odczytanie i wyjaśnienie terminu *kontrast*. Na podstawie odczytanej definicji uczniowie podają przykłady przeciwieństw.
  - Wprowadzenie pojęcia *Eurazja*. Wskazanie na mapie obszaru Eurazji. Określenie położenia geograficznego Azji.
  - Odczytanie nazw i współrzędnych geograficznych skrajnych punktów Azji (mapa w podręczniku, str. 104).
3. Opracowanie tematu:
  - a) Nauczyciel podaje wielkość powierzchni Azji. Uczniowie obliczają, jaką część powierzchni lądów zajmuje ten największy kontynent oraz porównują wielkość powierzchni Azji z powierzchnią pozostałych kontynentów.
  - b) Praca z mapą ogólnogeograficzną i mapami tematycznymi. Nauczyciel krótko opisuje wyróżniający się obiekt, zjawisko lub element środowiska przyrodniczego Azji. Uczniowie, korzystając z map i różnych źródeł informacji, wyszukują obiekt, zjawisko lub element będący jego przeciwieństwem – kontrastem.

1. WIELKIE KONTRASTY W UKSZTAŁTOWANIU POWIERZCHNI AZJI

Najniżej położona depresja – Morze Martwe 403 m p.p.m.	Najwyższy łańcuch górski na Ziemi – Himalaje; najwyższy szczyt – Czumolungma 8848 m n.p.m.
Wielkie, rozległe obszary nizinne, np. Niz. Zachodniosyberyjska, Niz. Turańska.	Rozległe, wysoko położone wyżyny, np. Tybet, Wyżyna Mongolska.
Duża liczba młodych łańcuchów górskich; w Azji jest 14 szczytów powyżej 8 tys. m (Himalaje – 10, Karakorum – 4)	Duża liczba starych łańcuchów górskich, np. Ałtaj, Sajany, Góry Czerskiego.

2. WIELKIE KONTRASTY KLIMATYCZNE W AZJI

Klimat równikowy w Azji Południowo-Wschodniej; na tym obszarze klimatyczne lato trwa cały rok; średnia roczna temperatura powietrza wynosi 26–27° C.	Klimat polarny w Azji Północnej; na tym obszarze klimatyczna zima trwa 9 do 10 miesięcy; średnia roczna temperatura powietrza wynosi od -10° do -15° C.
Klimat zwrotnikowy suchy w Azji Południowo-Zachodniej; średni roczny opad wynosi ok. 150 mm.	Klimat zwrotnikowy monsunowy w Azji Południowo-Wschodniej; średni roczny opad wynosi około 1700 mm.
Najwyższa zanotowana temperatura powietrza na pustyni Daszt-e Lut wynosiła 58° C.	Najniższa zanotowana temperatura powietrza w stacji Ojmiakon wynosiła -77,8° C.
Najwyższe średnie opady wieloletnie na południowych stokach Himalajów – stacja Czerapuńdzi – 11 674 mm.	Najniższe średnie opady wieloletnie w kotlinach leżących we wnętrzu Azji – 20 mm.

3. WIELKIE KONTRASTY W SIECI WODNEJ AZJI

Największy zbiornik śródlądowy z wodą słoną na świecie – Morze Kaspijskie.	Najgłębsze jezioro na Ziemi z wodą słodką – jezioro Bajkał.
Rzeki o wysokich stanach wody przez cały rok w Azji Południowej i Południowo-Wschodniej.	Rzeki o zmiennych stanach wody, płynące okresowo lub zanikające w Azji Środkowej.

4. WIELKIE KONTRASTY W SZACIE ROŚLINNEJ AZJI

Wiecznie zielone, wielopiętrowe wilgotne lasy równikowe w Azji Południowo-Wschodniej.	Tundra syberyjska z niską roślinnością krzewinkową na wybrzeżach Azji Północnej.
Obszary pustynne i półpustynne we wnętrzu Azji Południowo-Zachodniej.	Obszary monsunowe, na których występują wysokie opady w wiosennej i letniej porze roku, ze zróżnicowaną roślinnością, dostosowaną do zmiennych opadów.
Tajga syberyjska – największy na Ziemi obszar lasów iglastych.	Wielkie obszary wilgotnych lasów równikowych.

Propozycja wykorzystania przedstawionych powyżej opisów kontrastów geograficznych w Azji.

- 1) Nauczyciel przedstawia jeden z opisów – uczniowie, korzystając z różnych źródeł informacji, przedstawiają opis zjawiska przeciwstawnego.
  - 2) Podział uczniów na grupy, które otrzymują do opracowania jedno z zagadnień np. kontrasty w ukształtowaniu powierzchni Azji. Uczniowie uzupełniają opis, wyszukując obiekt, zjawisko lub element kontrastowy. Grupy przedstawiają swoje opisy.
  - 3) Sposób ekspozycji tabel wybierze nauczyciel.
4. Podsumowanie:
Zastanów się, jak wielkie zróżnicowanie ukształtowania powierzchni, klimatu, stref roślinnych wpływa na rozmieszczenie ludności w Azji.
5. Ewaluacja:
Odczytanie tekstu „To jest ważne” na str. 111 w podręczniku. Uczniowie powinni skomentować każdy z odczytanych zapisów.
6. Zadanie domowe:
Wykonaj zadania 2, 3, 4, 5 i 7 w zeszytcie ćwiczeń na str. 49–52.
Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 6 na str. 52 w zeszytcie ćwiczeń.

LEKCJA NR 17: Kolebka ras, kultur i religii. Ludność Azji.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/2. Uczeń przedstawia, na podstawie map tematycznych, warunki przyrodnicze obszarów, na których kształtowały się najstarsze azjatyckie cywilizacje.

CEL LEKCJI: Wykazanie zróżnicowania rasowego, kulturowego i religijnego ludności Azji oraz przyczyn jej nierównomiernego rozmieszczenia.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wymienia główne religie panujące w Azji,
- wymienia główne odmiany człowieka żyjące w Azji oraz wskazuje obszary najgęściej zaludnione,
- wymienia główne obszary, na których kształtowały się pierwsze cywilizacje w Azji,
- wskazuje na mapie obszary, w których rozwinęły się najstarsze azjatyckie cywilizacje,

- wskazuje na mapie obszary, które zamieszkują wyznawcy największych religii w Azji,
- zna liczbę ludności Azji,
- wie, że ludność Azji jest nierównomiernie rozmieszczona,
- wyjaśnia, posługując się mapami, geograficzne i historyczne przyczyny zróżnicowania gęstości zaludnienia w Azji,
- potrafi uzasadnić tezę o wielkim zróżnicowaniu ludnościowym w Azji.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Azji i mapy tematyczne, różne źródła informacji – fotografie wybranych obiektów sakralnych, fotografie ludności Azji, fragmenty filmów, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Pogadanka – wskazanie na mapie świata obszarów, które uznaje się za kolebkę pochodzenia człowieka. Próba określenia tras wędrówek pierwszych ludzi z Afryki do Azji.
  - Wykorzystanie słownika geograficznego lub encyklopedii i wyjaśnienie trzech terminów użytych w temacie lekcji – *rasa człowieka*, *kultura*, *religia*.
3. Opracowanie tematu.
  - a) Wykorzystanie wiadomości z lekcji poprzedniej i wskazanie obszarów w Azji, w których warunki środowiska przyrodniczego sprzyjają osadnictwu. Przypomnienie terminu *ekumena*.
  - b) Odczytanie treści mapy ryc. 17.1 na str. 112 w podręczniku: „Ośrodki udomowienia ważniejszych roślin żywnościowych i uprawnych oraz zwierząt w Azji”. Uczniowie odczytują nazwę ośrodka, wskazują jego położenie na mapie hipsometrycznej Azji oraz odczytują nazwy udomowionych gatunków roślin i zwierząt.
  - c) Próba odpowiedzi na pytanie: Jakie były następstwa pojawienia się rolnictwa i osiadłego trybu życia? (podręcznik, str. 113).
  - d) Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 113 w podręczniku. Odczytując tekst, należy lokalizować obiekty na mapie hipsometrycznej oraz wyjaśniać trudniejsze terminy. Warto również pokazać fotografie przedstawiające zachowane wytwory wielkich cywilizacji, które mieszkały w Azji.
  - e) Nauczyciel podaje liczbę ludności w Azji i na świecie i poleca obliczyć udział ludności Azji w liczbie ludności świata.
  - f) Analiza ryc. 173 i 174 w podręczniku na stronie 114. Uczniowie porównują strukturę ludności Azji według ras oraz rozmieszczenie głównych ras w Azji. Odczytanie tekstu na str. 114 w podręczniku. Podkreślenie wielkiego zróżnicowania językowego ludności w Azji.
  - g) Wprowadzenie pojęcia *religie monoteistyczne*. Podanie nazw religii głoszących wiarę w jednego Boga. Odczytanie nazw religii mających najwięcej wyznawców w Azji. (Pogrubiony tekst w podręczniku i tabela 17.1 na str. 115).

- Wcześniej przygotowani uczniowie przedstawiają główne zasady religii panujących w Azji.
  - Nauczyciel wykorzystuje mapę tematyczną i wskazuje zasięgi opisywanych grup wyznawców danej religii w Azji.
  - Wskazanie państw, w których żyją duże grupy ludności deklarujące bezwyznaniowość – Chiny, Korea Północna, Kazachstan.
- h) Odczytanie treści mapy (ryc. 17.7), str. 116 w podręczniku: „Azja – gęstość zaludnienia”. Wyróżnienie dwóch największych skupisk ludności na świecie – regionu wschodnioazjatyckiego i południowoazjatyckiego oraz dużego skupienia na wyspach Archipelagu Malajskiego. Określenie przyczyn dużej gęstości zaludnienia w tych regionach.
- i) Wykonanie ćwiczenia 17.2 na str. 116 w podręczniku.
4. Podsumowanie:
Odczytanie tekstu „To jest ważne” na str. 116 w podręczniku.
5. Ewaluacja:
Wykonanie zadania 1e i 4b w zeszycie ćwiczeń na str. 53 i 54.
6. Zadanie domowe:
Wykonaj zadania 1, 2, 3a, b, 4c, d, 6a w zeszycie ćwiczeń na stronach 53–56.
Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 5 i 6b, str. 55–56.

LEKCJA NR 18: Chiny – najludniejszy kraj świata.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/3. Uczeń analizuje wykresy i dane liczbowe dotyczące rozwoju i urbanizacji w Chinach; wyjaśnia na podstawie map tematycznych zróżnicowanie rozmieszczenia ludności na obszarze Chin; podaje kierunki rozwoju gospodarczego Chin oraz wskazuje zmiany znaczenia Chin w gospodarce światowej.

CEL LEKCJI: Wykazanie przyczyn nierównomiernego rozmieszczenia ludności oraz kierunków rozwoju gospodarczego w Chińskiej Republice Ludowej.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- zna liczbę ludności Chin,
- wie, jaki procent ludności świata stanowi ludność Chin,
- wyjaśnia przyczyny zróżnicowania gęstości zaludnienia w Chinach,
- opisuje aktualną sytuację społeczną i gospodarczą w Chinach,
- analizuje dane statystyczne dotyczące zmian liczby ludności i przemian urbanizacyjnych w Chinach,
- wykorzystując mapy tematyczne, określa przyczyny nierównomiernej gęstości zaludnienia w Chinach,
- wskazuje na mapie największe miasta w Chinach,

- opisuje rozwój Chińskiej Republiki Ludowej w ostatnich latach i wzrost znaczenia w gospodarce światowej.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Azji, mapy tematyczne, dane statystyczne ilustrujące zmiany w procesach urbanizacji, dane statystyczne ilustrujące przemiany gospodarcze, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 117 w podręczniku. Luźne wypowiedzi uczniów o Chinach. Odwołanie do lekcji poprzedniej. Wykorzystanie źródeł informacji do wyjaśnienia pojęć: *taoizm* i *konfucjanizm*.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Przedstawienie danych liczbowych o powierzchni i liczbie ludności w Chińskiej Republice Ludowej. Uczniowie obliczają udział najliczniejszego narodu na świecie w ogólnej liczbie ludności świata.
  - b) Praca z mapą hipsometryczną Azji:
    - określenie położenia geograficznego Chin w Azji,
    - wydzielenie i wskazanie na mapie wielkich regionów geograficznych Chin,
    - podział Chin na trzy wielkie regiony: Chiny Wschodnie, Chiny Zachodnie, i Chiny Północno-Wschodnie.
  - c) Odczytanie treści mapy ryc. 18.1, str. 117 w podręczniku. Treść mapy umożliwia wydzielenie obszarów wyżynnych, płaskowyży i nizinnych oraz wyróżnienie obszarów o zróżnicowanych opadach; na mapie umieszczono izohiety roczne 400 mm i 1000 mm. Uczniowie odczytują dominującą formę ukształtowania powierzchni w każdym z wielkich regionów Chin i szacują wysokość opadu rocznego w każdym z nich.
  - d) Porównanie treści mapy hipsometrycznej i mapy gęstości zaludnienia w Azji. Wskazanie przyczyn wielkiego zróżnicowania w rozmieszczeniu ludności w Chinach.
  - e) Odczytanie fragmentu tekstu w podręczniku na str. 119. Chiny – pierwszym państwem, w którym liczba ludności przekroczyła 1 mld mieszkańców.
    - Omówienie przyczyn wzrostu liczby ludności.
    - Omówienie działań podjętych w ostatnich latach, aby zmniejszyć tempo przyrostu naturalnego.
    - Problemy społecznościowe między ludnością wiejską i ludnością miejską.
    - Wskazanie przyczyn wzrostu liczby ludności miejskiej. Wyjaśnienie pojęcia *megamiasto*. Wskazanie na mapie 5 megamiast w Chinach.
  - f) Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 120 w podręczniku. Podkreślenie przemian, które umożliwiły Chinom rozwój gospodarczy i przemiany społeczne. Uczniowie wyjaśniają pojęcia: *komuny ludowe*, *polityka otwartych drzwi*, *specjalne strefy ekonomiczne*, *specjalne regiony administracyjne*.

- g) Odczytanie treści mapy ryc. 18.8, str. 121 w podręczniku: „Rozmieszczenie głównych upraw w Chinach” i wyjaśnienie przyczyn ich strefowości. Wykorzystanie mapy stref klimatycznych w Azji oraz mapy hipsometrycznej Azji w atlasie.
- h) Analiza danych w tabeli 18.1 na str. 122 w podręczniku: „Wielkość produkcji wybranych upraw i pogłowie zwierząt w Chinach”.
Uczniowie porównują udział ludności Chin w ogólnej liczbie ludności świata (około 20%) i wielkość udziału wybranych produktów rolniczych w globalnej produkcji na świecie. Ustalenie wniosków.
- i) Analiza danych z tabeli 18.2 na str. 123 w podręczniku: „Udział Chin w światowej produkcji wybranych wyrobów przemysłowych”. Zwrócenie uwagi na wielkość udziałów w produkcji światowej.
4. Podsumowanie:
Wykonanie ćwiczenia 18.5 na str. 125 w podręczniku. Analiza danych przedstawiających wielkość produktu krajowego brutto – ogółem i na jednego mieszkańca w odstępie 15 lat (należy dotrzeć do najnowszych danych statystycznych). Wykazanie, jak zmieniają się Chiny, które stają się drugim mocarstwem gospodarczym na świecie.
5. Ewaluacja:
Wykonaj zadanie 3 na str. 57 w zeszyście ćwiczeń.
6. Zadanie domowe:
- Wykonaj zadanie 1a, b, c, 2a, b, 4 i 5 w zeszyście ćwiczeń na stronach 56–58.
  - Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 6 i 7 na str. 59 i 60 w zeszyście ćwiczeń.
  - Przeczytaj rozdział 19 w podręczniku: „Japonia – cechy środowiska geograficznego. Nowoczesna gospodarka” (str. 126–133).

LEKCJA NR 19: Japonia – cechy środowiska przyrodniczego. Nowoczesna gospodarka.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/4. Uczeń wykazuje znaczenie czynników społeczno-kulturowych w tworzeniu nowoczesnej gospodarki Japonii na tle niekorzystnych cech środowiska przyrodniczego.

CEL LEKCJI: Charakterystyka cech środowiska przyrodniczego Japonii oraz określenie przyczyn rozwoju nowoczesnej gospodarki.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wie, że Japonia jest państwem wyspiarskim,
- zna nazwy głównych wysp Japonii,
- wymienia naturalne zagrożenia występujące w regionie, w którym leży Japonia,
- podaje przykłady przystosowania japońskiej gospodarki i codziennego życia mieszkańców do warunków naturalnych i problemów wynikających z niewielkiej powierzchni państwa,
- wie, że Japonia należy do wysoko rozwiniętych państw świata,

- korzystając z map, określa położenie geograficzne Japonii,
- opisuje sposoby dostosowania się ludności do naturalnych zagrożeń (trzęsień ziemi, tajfunów, tsunami) na obszarze Japonii,
- na podstawie danych statystycznych wykazuje znaczenie handlu zagranicznego dla Japonii,
- wskazuje na mapie główne ośrodki przemysłu i porty morskie,
- analizuje i interpretuje dane dotyczące gospodarki Japonii,
- ocenia oddziaływanie czynników społeczno-kulturowych, które wpływają na tworzenie nowoczesnej gospodarki.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Azji, mapy tematyczne w atlasie, fotografie, filmy przedstawiające skutki oddziaływania trzęsień ziemi, fal tsunami oraz tajfunów na obszar Japonii, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Przedstawienie danych o powierzchni i liczbie ludności Japonii. Porównanie tych wartości z powierzchnią i liczbą ludności w Polsce.
3. Opracowanie tematu:
(Temat zostanie opracowany według zadań w zeszycie ćwiczeń – str. 60–63). Celem lekcji jest samodzielna praca ucznia z podręcznikiem, mapami ogólnogeograficznymi, mapami tematycznymi. Każde zadanie jest natychmiast weryfikowane i poprawiane przez uczniów oraz komentowane przez nauczyciela.
  - a) Zadanie 1a, b, c, d (str. 60). Uczniowie określają położenie geograficzne Japonii; wpisują nazwy czterech wielkich wysp oraz nazwy najwyższych szczytów. (Każde zadanie jest podsumowane przez odczytanie kolejnych części tekstu „To jest ważne” na str. 133).
Przykład. Po opracowaniu zadania 1 uczeń odczytuje: „Japonia jest wyspiarskim krajem u wschodnich wybrzeży Azji. W ukształtowaniu powierzchni dominują góry”.
  - b) Zadanie 2. Uczniowie wymieniają naturalne zagrożenia, jakie występują w Japonii. (Pokaz fotografii lub filmu z ostatnich miesięcy, kiedy w Japonii wystąpiło silne trzęsienie ziemi wraz z falą tsunami).
  - c) Zadanie 3. Charakterystyka rozmieszczenia miast w Japonii, wyjaśnienie przyczyn takiego rozmieszczenia. Wprowadzenie pojęcia *Japońskie Megapolis* (pokaz fotografii przedstawiających typowe miasto w Japonii). Opis, jak dostosowano warunki budownictwa do zagrożeń związanych z trzęsieniami ziemi.
  - d) Zadanie 4. Wykazanie znaczenia rolnictwa dla Japonii, opis czynników umożliwiających osiąganie wysokich plonów oraz znaczenia wyspiarskiego położenia i możliwości pozyskiwania zasobów z oceanów i mórz (przedstawienie danych o japońskim rolnictwie – podręcznik str. 129–130).
  - e) Zadanie 5. Wyjaśnienie problemu bazy surowcowej dla silnego japońskiego przemysłu. Rola i znaczenie handlu zagranicznego.

- f) Zadanie 6. Wskazanie, które gałęzie przemysłu rozwinęły się w Japonii i jakie czynniki o tym zdecydowały. (Nauczyciel w krótkiej pogadance opisuje wpływ czynników historycznych, które wpłynęły na obecny rozwój gospodarki w Japonii).
- g) Zadanie 7. Wykazanie znaczenia handlu zagranicznego dla Japonii. Analiza tabeli 1 (str. 62). Wykazanie, które produkty są importowane, a które eksportowane (odczytanie danych na diagramie kołowym na str. 132 w podręczniku).
- h) Zadanie 8. Wskazanie czynników społecznych i kulturowych, które decydują o poziomie życia gospodarczego i motywują społeczeństwo do pracy. Wypowiedzi uczniów oraz odczytanie fragmentu tekstu w podręczniku na str. 131.
4. Podsumowanie:
Przedstawienie danych o wielkości produktu krajowego brutto ogółem i na 1 mieszkańca oraz porównanie ich z wartościami, jakie osiąga się w Stanach Zjednoczonych Ameryki i w Chińskiej Republice Ludowej.
5. Zadanie domowe:
a) Przygotuj ustne odpowiedzi na pytania od 1 do 5 na str. 133 w podręczniku.
b) Dla uczniów zainteresowanych. Wymień japońskie wytwory, które są dostępne na naszym rynku.

LEKCJA NR 20: Azja Południowo-Wschodnia – rolnictwo.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/5. Uczeń wykazuje związek między rytmem upraw i „kulturą ryżu” a cechami klimatu monsunowego w Azji Południowo-Wschodniej.

CEL LEKCJI: Wykazanie dostosowania typów rolnictwa w Azji Południowo-Wschodniej do cech środowiska przyrodniczego na tym obszarze.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wskazuje region Azji Południowo-Wschodniej na mapie,
- wydziela na mapie obszary należące do Azji Południowo-Wschodniej,
- wyjaśnia terminy: *okres wegetacyjny, rolnictwo intensywne, nawadnianie (irygacja), kultura ryżu;*
- zna cechy monsunu letniego i zimowego w Azji Południowo-Wschodniej,
- wyjaśnia przyczyny dominacji uprawy ryżu w Azji Południowo-Wschodniej,
- dostrzega zależności między typem rolnictwa a typem klimatu,
- opisuje rytm zmian w uprawach na obszarze Azji Południowo-Wschodniej,
- odczytuje na mapie politycznej nazwy państw w Azji Południowo-Wschodniej.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Azji, mapy tematyczne w atlasie, dane klimatyczne ze stacji położonej w klimacie zwrotnikowym monsunowym, fotografie przedstawiające sposoby uprawy ryżu mokrego w Azji Południowo-Wschodniej, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu.
  - Odszukanie na mapie Azji Półwyspu Indochińskiego. Wyjaśnienie, skąd wywodzi się nazwa półwyspu.
  - Odczytanie nazwy drugorzędного półwyspu wysuwającego się z Półwyspu Indochińskiego.
  - Odczytanie nazwy archipelagu leżącego na południe od Półwyspu Indochińskiego.
  - Wprowadzenie nazwy Azja Południowo-Wschodnia jako regionu obejmującego trzy jednostki: Półwysep Indochiński, Półwysep Malajski, Archipelag Malajski.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Wskazanie regionu Azji Południowo-Wschodniej i określenie położenia geograficznego.
    - Odczytanie głównych form ukształtowania powierzchni na Płw. Indochińskim, Płw. Malajskim i na wyspach Archipelagu Malajskiego.
    - Odczytanie na mapie nazw wielkich wysp w Archipelagu Malajskim.
    - Podkreślenie ważnych cech środowiska przyrodniczego tego regionu – położenie na skraju euroazjatyckiej płyty litosfery i aktywność sejsmiczna.
  - b) Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 136 w podręczniku.
    - Określenie położenia geograficznego wulkanu Krakatau.
    - Przypomnienie powstawania i oddziaływania fali tsunami.
  - c) Analiza danych na diagramie klimatycznym, ryc. 20.5, str. 136 w podręczniku. Przypomnienie cech klimatu zwrotnikowego monsunowego.
    - Określenie przyczyny zmienności kierunku wiatru w zależności od pory roku.
    - Określenie cech fizycznych monsunu letniego (temperatura powietrza i wysokość opadu).
    - Określenie cech fizycznych monsunu w porze chłodnej (temperatura powietrza i wysokość opadu).
  - d) Odczytanie nazw państw i wielkich miast w Azji Południowo-Wschodniej. Podanie danych liczbowych o największym państwie tego regionu – Indonezji (powierzchnia 1860 tys. km², ludność 230 mln – czwarty co do liczebności naród na świecie).
  - e) Wprowadzenie pojęcia *kultura ryżu*.
    - Wykazanie dostosowania uprawy ryżu do cech środowiska przyrodniczego: wysoka temperatura powietrza, obfite opady w czasie monsunu letniego.
    - Opis sposobu przygotowania uprawy ryżu: nawożenie pola i przygotowanie gleby, nawodnienie, uprawy na sterasowanych stokach, prace wykonywane ręcznie.
    - Opis warunków społecznych: wspólna praca, tradycja w uprawie ryżu, umiejętności ludzi, ryż jest podstawowym zbożem żywieniowym w tym regionie.

- Analiza diagramu kołowego na str. 139 w podręczniku: „Udział w zbiorach ryżu na świecie – państwa i regiony”. Odczytanie udziału państw Azji Południowo-Wschodniej w produkcji ryżu na świecie.
- Wprowadzenie terminu *zielona rewolucja*. Odczytanie tekstu na str. 140 w podręczniku. Wzrost plonów i zbiorów w państwach, które wykorzystywały nowe odmiany ryżu, stosując bardzo silne nawożenie.

4. Podsumowanie:

Wykonanie zadania 1 na str. 63 w zeszycie ćwiczeń. Uzupełnienie tekstu z lukami dotyczącego położenia geograficznego Azji Południowo-Wschodniej.

5. Zadanie domowe:

- Wykonaj zadania 2, 3 i 4 na str. 64–66 w zeszycie ćwiczeń.
- Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 5 na str. 66 w zeszycie ćwiczeń i zadanie 7 na str. 140 w podręczniku.

LEKCJA NR 21: Indie – kontrasty społeczne i gospodarcze.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/6. Uczeń opisuje kontrasty społeczne i gospodarcze w Indiach; wyjaśnia przyczyny gwałtownego rozwoju nowoczesnych technologii.

CEL LEKCJI: Charakterystyka współczesnego społeczeństwa Indii, ukazanie zróżnicowania społecznego oraz przemian zachodzących w gospodarce.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- zna przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności Indii,
- wymienia główne uprawy występujące w Indiach,
- wie, że Indie zajmują drugie miejsce pod względem liczby ludności na świecie,
- wyjaśnia terminy: *eksplozja demograficzna*, *zielona rewolucja*, *analfabetyzm*,
- wymienia nazwy głównych religii panujących w Indiach,
- dostrzega przemiany społeczne i gospodarcze zachodzące w Indiach – potrafi podać ich przykłady,
- na podstawie mapy tematycznej przedstawia rozmieszczenie ludności w Indiach,
- wykazuje wpływ klimatu na rozmieszczenie głównych upraw,
- posługując się wykresem, objaśnia przyczyny zmian liczby ludności w Indiach,
- posługując się różnymi źródłami informacji, podaje przykłady rozwoju nowoczesnych technologii w Indiach.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Azji, mapy tematyczne w atlasie, dane statystyczne obrazujące zmiany liczby ludności w Indiach, fotografie przedstawiające kontrasty występujące w Indiach, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.

2. Nawiązanie do tematu. Odczytanie z rocznika statystycznego danych liczbowych odnoszących się do powierzchni i liczby ludności w Indiach. Podanie źródła i roku, z którego dane te pochodzą. Porównanie powierzchni i liczby ludności Indii z powierzchnią i liczbą ludności w Chinach, Stanach Zjednoczonych, Japonii.

- Obliczanie udziału ludności Indii w liczbie ludności świata.
- Ustalenie – Indie są siódmym co do wielkości państwem świata i drugim co do liczby ludności państwem na świecie.

3. Opracowanie tematu:

a) Poniższe polecenia opracowują uczniowie samodzielnie, wykorzystując mapy ogólnogeograficzne, słowniki geograficzne, encyklopedie.

- Określ położenie geograficzne Indii w Azji. Wyjaśnij termin *subkontynent indyjski*.
- Wskaż na mapie i odczytaj nazwy wielkich regionów na obszarze Indii.
- Wskaż główne rzeki w Indiach i ich obszary źródłowe oraz typ ujścia.
- Wyjaśnij, jak powstała Nizina Hindustańska (Nizina Gangesu).

b) Analiza mapy typów klimatu w Azji i danych liczbowych ze stacji Bombaj – ryc. 21.1 na str. 142 w podręczniku.

Uczniowie:

- odczytują, w których miesiącach w Bombaju występuje monsun letni, a kiedy monsun zimowy,
- porównują sumę opadu w czasie monsunu letniego z sumą opadu podczas monsunu zimowego,
- dostrzegają wyrównane wysokie temperatury powietrza w ciągu roku,
- wskazują Bombaj na mapie hipsometrycznej Azji,
- określają typ klimatu w Indiach.

c) Analiza danych przedstawionych na diagramach 21.3 i 21.4: „Wzrost liczby ludności w Indiach w latach 1950–2010” i „Struktura wieku ludności Indii w 2001 r.” (str. 143 w podręczniku).

Uczniowie:

- odczytują wielkość przyrostu ludności w Indiach w okresach dziesięcioletnich,
- dostrzegają wzrost liczby ludności od momentu *zielonej rewolucji*; wyjaśniają pojęcie *eksplozja demograficzna*;
- określają typ struktury wieku ludności Indii jako *społeczeństwo młode*,
- wskazują na mapie tematycznej obszary gęściej i słabiej zaludnione.

Wyjaśnienie przyczyn zróżnicowania gęstości zaludnienia na 1 km² w Indiach.

d) Analiza mapy (ryc. 21.7) „Rozmieszczenie głównych upraw w Indiach” na str. 145 w podręczniku.

- Wskazanie głównych obszarów rolniczych i dostrzeżenie współzależności między ukształtowaniem powierzchni, typem klimatu a rodzajem dominującej uprawy.

- Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 144 w podręczniku. Przypomnienie terminu *zielona rewolucja*. Analiza danych: „Wielkość zbiorów ryżu w latach 1960–2007” i porównanie danych ze wzrostem liczby ludności w tym okresie.
  - Omówienie specyficznego znaczenia i roli bydła w społeczeństwie hinduskim.
- e) Przedstawienie zróżnicowania religijnego w Indiach.
- Uczniowie:
- przedstawiają główne zasady hinduizmu – religii wyznawanej przez prawie $\frac{3}{4}$ społeczeństwa hinduskiego,
  - dostrzegają wpływ religii na życie społeczne oraz gospodarcze (rola bydła w rolnictwie),
  - opisują funkcjonujący do dzisiaj w społeczeństwie indyjskim dawny system kast (podręcznik, str. 143–144).
- f) Omówienie głównych obszarów rozwoju przemysłu.
- Wskazanie największych ośrodków wydobywczych.
  - Wskazanie największych miast, z których trzy: Bombaj, Kalkuta i Delhi to megamiasta.
  - Wymienienie dobrze rozwiniętych gałęzi przemysłu przetwórczego.
  - Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 146 w podręczniku. Wskazanie przyczyn rozwoju nowoczesnych technologii w Indiach; znaczenie technopolii – np. Bangalur. Rola i znaczenie dla rozwoju gospodarczego dwóch języków urzędowych – hindi i angielskiego.
- g) Wskazanie ogromnych rozwarstwień społecznych wśród mieszkańców Indii.
- Odczytanie tekstu na str. 146 w podręczniku.
4. Podsumowanie:
Odczytanie tekstu „To jest ważne” na str. 147 w podręczniku.
5. Zadanie domowe:
- a) Wykonaj zadania 1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7 w zeszytcie ćwiczeń na str. 67–70.
  - b) Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 8 na str. 71 w zeszytcie ćwiczeń.

LEKCJA NR 22: Bliski Wschód – gospodarka, kultura, konflikty zbrojne.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/7. Uczeń charakteryzuje region Bliskiego Wschodu pod kątem cech kulturowych, zasobów ropy naftowej, kierunków i poziomu rozwoju gospodarczego; wskazuje miejsca konfliktów zbrojnych.

CEL LEKCJI: Wykazanie zróżnicowania ludnościowego, religijnego, politycznego oraz gospodarczego państw Bliskiego Wschodu.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wymienia największe państwa zaliczane do Bliskiego Wschodu,
- wie, jakie grupy ludności zamieszkują obszar Bliskiego Wschodu,

- wymienia główne bogactwa mineralne występujące w państwach Bliskiego Wschodu,
- wymienia państwa oraz grupy państw, w których toczą się konflikty zbrojne,
- wskazuje na mapie region Bliskiego Wschodu i odczytuje nazwy państw,
- na podstawie map tematycznych charakteryzuje gospodarkę regionu Bliskiego Wschodu;
- na podstawie różnych źródeł informacji przedstawia główne konflikty zbrojne między państwami leżącymi na Bliskim Wschodzie.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Azji, mapa gospodarcza Azji, różnorodne źródła informacji o trwających konfliktach na Bliskim Wschodzie, fotografie z obszarów konfliktów, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Pogadanka nauczyciela z uczniami na temat stosowania nazw geograficznych z punktu widzenia Europejczyków. Przykładami takich nazw są: Bliski Wschód, Daleki Wschód. Nazwy te są często stosowane, ale nie zawsze precyzyjnie określa się zasięg geograficzny opisywanego obszaru.
  - Odczytanie nazw państw leżących w Azji Południowo-Zachodniej, czyli na Bliskim Wschodzie (nazwy wytłuszczonym drukiem na str. 148 w podręczniku).
  - Wskazanie państw na mapie politycznej Azji.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Określenie i wskazanie na mapie hipsometrycznej Azji trzech wielkich jednostek tworzących Azję Południowo-Zachodnią: Półwyspu Azji Mniejszej, Półwyspu Arabskiego i wyżynnego obszaru na południe od Morza Czarnego, Morza Kaspijskiego i Niziny Turańskiej.
  - b) Ogólna charakterystyka ukształtowania powierzchni Azji Południowo-Zachodniej, wskazanie i odczytanie nazw głównych regionów – pasm górskich, wyżyn i nizin.
  - c) odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na stronie 149 w podręczniku o Morzu Martwym. Wskazanie na mapie i odczytanie wartości najniższej położonego punktu na łąkach.
  - d) Odczytanie na mapie klimatycznej Azji typów klimatu na obszarze Azji Południowo-Zachodniej. Uczniowie powinni zauważyć słabo rozwiniętą sieć rzeczną. Na obszarze o powierzchni około 6,3 mln km² jest tylko kilka stałych rzek. Dominują obszary półsuche i suche.
  - e) Podział państw leżących na Bliskim Wschodzie na kraje arabskie i niearabskie. Odczytanie nazw państw z tabeli 22.1 na str. 151 w podręczniku.
    - Wyjaśnienie pojęcia *państwo arabskie*.
    - Wyjaśnienie pojęcia *państwo niearabskie* na Bliskim Wschodzie.
    - Porównanie wielkości państw Bliskiego Wschodu i ich liczby ludności. Wyróżnienie państw dużych, średnich i małych.
    - Wskazanie na mapie obszarów należących do Autonomii Palestyńskiej. Objasnienie obecnego statusu tego obszaru (przejściowa forma państwowości).

- f) Wykazanie dominacji wyznawców islamu w państwach Azji Południowo-Zachodniej.
- Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 151 w podręczniku.
  - Wyjaśnienie z wykorzystaniem różnych źródeł informacji terminów: *monoteizm, religia państwowa, muzułmanin, judaizm*.
  - Wskazanie na mapie miejsc świętych dla trzech monoteistycznych religii, które powstały na Bliskim Wschodzie.
  - Podkreślenie, że jedynym państwem, w którym przeważają wyznawcy innej religii niż islam, jest Izrael.
  - Wskazanie podłoża religijnego jako przyczyny konfliktu między państwami arabskimi a Izraelem.
- g) Odczytanie podpisów pod zdjęciami 22.4 i 22.5 na str. 151.
- Wyjaśnienie terminów *meczet, relikwiarz, Ściana Płaczu, Kaaba*.
  - Podkreślenie, że Mekka jest miastem niedostępnym dla wyznawców innej religii niż islam.
- h) Praca z mapą gospodarczą. Odczytanie, jakie bogactwa mineralne występują na Bliskim Wschodzie.
- Oszacowanie wielkości wydobycia ropy naftowej i gazu ziemnego w państwach Bliskiego Wschodu (mapa – ryc. 28.8 na str. 152).
  - Wyjaśnienie znaczenia ropy naftowej i gazu ziemnego we współczesnej gospodarce.
  - Wyjaśnienie znaczenia Organizacji Państw Eksportujących Ropę Naftową. Wprowadzenie skrótu OPEC; wyjaśnienie terminu *embargo*.
- i) Przedstawienie kalendarium konfliktów zbrojnych na obszarze państw Bliskiego Wschodu.
- Wykorzystanie mapy – ryc. 22.8 w podręczniku – i mapy politycznej Azji.
  - Odczytanie treści w tabeli na str. 153–154 w podręczniku.
  - Podkreślenie, że najdłużej trwającymi konfliktami są: konflikt między Izraelem a Autonomią Palestyńską i między Izraelem a państwami Arabskimi o Wzgórze Golan.
4. Podsumowanie:
Odczytanie tekstu „To jest ważne” na stronie 155 w podręczniku.
- Wybrani uczniowie wskazują obiekty na mapie.
  - Wybrani uczniowie wyjaśniają nowo poznane terminy i pojęcia.
5. Ewaluacja:
Wykonanie zadań 1 i 2 na stronach 71–72 w zeszytcie ćwiczeń.
6. Zadanie domowe.
- a) Wykonaj zadania 3, 4, 5, 6 na str. 73–74 w zeszytcie ćwiczeń.
- b) Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadania 3 i 6 na str. 155 w podręczniku.

LEKCJA NR 23: Afryka – strefy klimatyczne, roślinne i glebowe.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/8. Uczeń charakteryzuje na podstawie map tematycznych i wyjaśnia występowanie stref klimatyczno-roślinno-glebowych w Afryce.

CEL LEKCJI: Wykazanie współzależności zjawisk w środowisku przyrodniczym na przykładzie symetrycznego ułożenia stref klimatyczno-glebowo-roślinnych w Afryce.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wie, że Afryka leży symetrycznie względem równika,
- podaje przykłady zależności między klimatem, roślinnością i glebami,
- wyjaśnia terminy: *pasat, erg, serir, hamada, deszcz zenitalny*,
- łączy nazwę strefy klimatycznej z nazwą strefy roślinnej i glebowej,
- określa położenie geograficzne Afryki,
- wykazuje zależności między czynnikami klimatotwórczymi a typami klimatu, roślinnością i glebami w Afryce,
- odczytuje treść map tematycznych,
- odczytuje i analizuje dane przedstawione na wykresach klimatycznych,
- charakteryzuje strefy krajobrazowe Afryki,
- rozpoznaje na rycinach strefy krajobrazowe w Afryce.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna świata i Afryki, mapy tematyczne: klimatyczna, stref roślinności, typów gleby, fotografie stref roślinności w Afryce, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu.
  - Wskaż na mapie świata kontynent, przez który przechodzą równik i południk zerowy.
  - Odczytaj współrzędne geograficzne 4 końcowych punktów Afryki na mapie (ryc. 23.1) w podręczniku na str. 156.
  - Scharakteryzuj położenie geograficzne Afryki.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Wykonanie ćwiczenia 2a i b w zeszycie ćwiczeń na str. 75.
    - Wykonane ćwiczenia precyzują położenie geograficzne Afryki jako kontynentu leżącego symetrycznie względem równika.
  - b) Praca z mapą hipsometryczną Afryki. Wykonanie zadania 3a w zeszycie ćwiczeń na str. 76.
    - Ogólna charakterystyka ukształtowania powierzchni w Afryce. Pogadanka nauczyciela z uczniami.
    - Wykonanie zadania 3b w zeszycie ćwiczeń. Uczniowie uzupełniają krótki tekst z lukami.

- c)
    - Analiza mapy klimatycznej Afryki (podręcznik, ryc. 23.7 na str. 159). Opis czynników kształtujących typy klimatu na kontynencie afrykańskim.
    - Odczytanie opisu cyrkulacji powietrza w strefie międzyzwrotnikowej (ryc. 23.5 na str. 158 w podręczniku). Wyjaśnienie pojęć: *pasat, wyż równikowy, niż zwrotnikowy*.
    - Odczytanie treści mapy tematycznej, ryc. 23.6: „Średnie roczne sumy opadów w Afryce (mm)”.
    - Wskazanie wpływu położenia geograficznego Afryki na układ stref klimatycznych:
      - wprowadzenie pojęcia *symetryczny układ stref klimatycznych względem równika*,
      - odczytanie nazw stref klimatycznych,
      - odczytanie nazw typów klimatu,
      - analiza danych na diagramach klimatycznych obok ryciny 23.7 na str. 159 w podręczniku,
      - wykazanie przemienności astronomicznych pór roku oraz pory deszczowej i pory suchej na półkuli południowej.
  - d) Wykazanie zróżnicowania sieci rzecznej w Afryce od typów klimatu.
    - Odczytanie nazw wielkich rzek i określenie rodzajów ich zasilania.
    - Wprowadzenie pojęć: *rzeka epizodyczna, rzeka okresowa, wadi (ued)*.
  - e) Porównanie treści map tematycznych – typów klimatu i mapy krajobrazowej w Afryce (ryc. 23.9 w podręczniku).
    - Wykazanie oddziaływania klimatu na układ stref roślinnych w Afryce.
    - Odczytanie nazw stref roślinnych w Afryce.
    - Analiza i opis zdjęć na str. 162 w podręczniku.
    - Przedstawienie podstawowych informacji o każdej ze stref roślinnych w Afryce (długość trwania okresu wegetacyjnego, przebieg klimatycznych pór roku, dominujący rodzaj roślinności).
  - f) Porównanie treści mapy krajobrazowej Afryki i mapy gleb świata w atlasie (Atlas geograficzny gimnazjum, W.E. Wiking, str. 22–23).
    - Wykazanie strefowości gleb w Afryce.
    - Odczytanie nazw typów gleb w każdej ze stref krajobrazowych w Afryce.
    - Wykorzystanie różnych źródeł informacji (słowniki geograficzne, encyklopedie) do opisu typów gleby w każdej ze stref krajobrazowych Afryki.
4. Podsumowanie:
Wykaż na przykładzie Afryki, że klimat, biosfera i gleby oddziałują na siebie. Opisz na przykładzie cykli biogeochemicznych (np. obieg wody w przyrodzie, obieg węgla w przyrodzie) związki między tymi trzema składnikami środowiska przyrodniczego.
5. Ewaluacja:
Wykonaj zadania 4a, b, 6a, b w zeszyte ćwiczeń na str. 76–78.
6. Zadanie domowe:
- a) Wykonaj zadania 5a, b, 7 w zeszyte ćwiczeń na str. 77–78.
  - b) Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 5c w zeszyte ćwiczeń na str. 77.

LEKCJA NR 24: Afryka – formy gospodarowania w strefie Sahelu.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/9. Uczeń wykazuje, na przykładzie strefy Sahelu, związek pomiędzy formami gospodarowania człowieka a zasobami wodnymi, uzasadnia potrzebę racjonalnego gospodarowania w środowisku charakteryzującym się poważnymi niedoborami słodkiej wody.

CEL LEKCJI: Uzasadnienie potrzeby racjonalnej gospodarki w środowisku suchych i półsuchych obszarów rolniczych.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wyjaśnia pojęcia: *Sahel, Afryka Subsaharyjska*,
- wymienia typowe organizmy żyjące w strefie Sahelu,
- wyjaśnia terminy: *koczownictwo, nomadzi, pustynnienie, rolnictwo ekstensywne, oaza*,
- wyjaśnia znaczenie wody dla potrzeb gospodarowania w obszarach półsuchych,
- podaje przykłady niekorzystnego oddziaływania rolniczego na środowisko przyrodnicze w strefie Sahelu,
- określa położenie geograficzne strefy Sahelu w Afryce,
- na podstawie diagramu klimatycznego przedstawia charakterystyczne cechy klimatu w strefie Sahelu,
- ocenia sposoby gospodarowania w strefie Sahelu,
- omawia programy pomocowe dla państw mających terytoria w strefie Sahelu.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Afryki, mapy tematyczne: klimatyczna, typów roślinności naturalnej, polityczna Afryki, fotografie przedstawiające strefę Sahelu w porze suchej i porze deszczowej, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu.
  - Wykorzystaj mapę stref roślinnych w atlasie w Afryce i odczytaj nazwy stref roślinności od równika na północ wzdłuż 20° E.
  - Wymień czynniki, które wpływają na tak wielką zmienność stref roślinnych w Afryce.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Wyjaśnienie terminu *Sahel* oraz określenie położenia strefy Sahelu w Afryce.
    - Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 164 w podręczniku – wyjaśnienie terminu *Sahel*.
    - Określenie położenia geograficznego strefy Sahelu na podstawie mapy, ryc. 24.1 w podręczniku na str. 164.
    - Wprowadzenie i wyjaśnienie przez nauczyciela pojęcia *Afryka Subsaharyjska*.
  - b) Oszacowanie powierzchni strefy Sahelu.
    - Ćwiczenie z wykorzystaniem mapy w atlasie. Uczniowie posługują się skalą mapy i szacują wielkość powierzchni strefy Sahelu, a obliczoną wartość porównują z powierzchnią Europy. (oszacowanie powierzchni strefy Sahelu od 1,5 do 2 mln km²)

- c) Odczytanie danych na diagramie klimatycznym – stacja El Fasz (ryc. 24.2, str. 164 w podręczniku).
- Wydzielenie krótkiej dwumiesięcznej pory deszczowej i bardzo długiej pory suchej.
  - Wskazanie bardzo wysokich średnich temperatur miesięcznych przez cały rok.
  - Wykład nauczyciela, opis pozostałych cech klimatu w tej strefie:
    - nieregularność opadów w kolejnych latach lub całkowity ich brak,
    - dłuższe, trwające kilka lat okresy suszy lub okresy z wyższymi opadami,
    - nocne spadki temperatury powietrza w porze suchej do 10° C.
- d) Wykorzystanie mapy hipsometrycznej: znając warunki klimatyczne, opisz cechy sieci hydrograficznej w strefie Sahelu.
- Uczniowie powinni:
- uwzględnić w opisie okresowość cieków wodnych, które płyną tylko w okresie deszczowym, zmienność powierzchni jezior, występowanie jezior zasolonych i słonych,
  - opisać zmiany powierzchni jeziora Czad,
  - wymienić nazwy wielkich rzek stale płynących.
- e) Opis zróżnicowanej szaty roślinnej w strefie Sahelu.
- Odczytanie fragmentu tekstu na str. 165 w podręczniku.
  - Wyjaśnienie pojęć: *sawanna bezdrzewna*, *sawanna krzewiasta*. Ekspozycja fotografii ukazujących te formacje roślinne.
- f) Opis tradycyjnych form gospodarowania w strefie Sahelu.
- Wyjaśnienie pojęcia *pasterstwo koczownicze (nomadyzm)*.
  - Wykład nauczyciela. Opis tradycyjnych wędrówek koczowników niezakłóconych przez warunki naturalne i polityczne:
    - wędrówki wg ustalonej trasy,
    - doskonała znajomość warunków środowiska przyrodniczego przez nomadów,
    - pełne wykorzystanie produktów uzyskiwanych od zwierząt.
  - W części drugiej opis zmian, jakie następują współcześnie w strefie Sahelu:
    - zmiany zasięgu wędrówek zwierząt wraz z ustanowieniem granic między państwami,
    - próby skłócenia koczowników do osiadłego trybu życia; wprowadzenie pojęcia *półkoczownictwo (transhumacja)*,
    - przekroczenie progów odpornościowych w środowisku przyrodniczym podczas okresów katastrofalnej suszy trwającej kilka lat,
    - opis procesów pustoszenia, które następują w wyniku wypasów rabunkowych, gdy zostaje całkowicie zniszczona szata roślinna i dochodzi do erozji gleby.
- g) Opis współczesnych zmian, jakie następują w strefie Sahelu.
- Przedstaw własny projekt, który mógłby wpłynąć na poprawę gospodarowania w strefie Sahelu.
  - Wypowiedzi uczniów, którzy wyszukują pozytywne bądź negatywne strony związane z danym projektem.

4. Podsumowanie:

Odczytanie tekstu „To jest ważne” na str. 169 w podręczniku. Komentarze uczniów do odczytywanych informacji.

5. Ewaluacja:
Wykonanie zadania 5a na str. 82 w zeszytcie ćwiczcń.
6. Zadanie domowe:
a) Wykonaj zadania 1, 2a, b, d i 3 na str. 79–81 w zeszytcie ćwiczcń.
b) Dla ucznićw zainteresowanych. Wykonaj zadanie 6 na str. 82 w zeszytcie ćwiczcń.

LEKCJA NR 25: Rozwćj gospodarczy i poziom życia w krajach afrykańskich.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogćlnego. Treści nauczania – wymagania szczegćłowe nr 10/10. Uczeń określa związki pomiędy problemami wyżywienia, występowaniem chorćb (m.in. AIDS) a poziomem życia w krajach Afryki na południe od Sahary.

CEL LEKCJI: Ukazanie zrćznicowania rozwoju społeczno-gospodarczego w państwach afrykańskich oraz przyczyn i następstw istniejących rćznic.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wyjaśnia terminy: *niewolnictwo, kolonializm*,
- wymienia gćłwne grupy ludności zamieszkujące Afrykę,
- podaje przykłady wpływu środowiska przyrodniczego na rozwój gospodarczy państw afrykańskich,
- podaje przykłady najbogatszych i najuboższych państw Afryki,
- wyjaśnia przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Afryce,
- odczytuje treść mapy politycznej Afryki,
- na podstawie map tematycznych opisuje rozmieszczenie ludności w Afryce,
- podaje przykłady typćw rolnictwa w Afryce,
- wyjaśnia wpływ czynników przyrodniczych i pozaprzyrodniczych na rozwój rolnictwa w Afryce,
- wskazuje związki międy problemami wyżywienia a występowaniem chorćb i dłućgocćią życia,
- odczytuje treść tabel, wykresćw i diagramćw.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Afryki, mapa polityczna Afryki, mapy tematyczne: rozmieszczenia ludności w Afryce, rolnictwa, dane statystyczne, podręcznik i zeszyt ćwiczcń W.E. WIKING.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępną, organizacyjną.
2. Nawiazanie do tematu. Wykorzystaj Źródła informacji i wyjaśnij terminy: *niewolnictwo, kolonializm*.
  - Nauczyciel w krćtkim wykładzie przedstawia opis kolonizacji Afryki, problem niewolnictwa, podziału kontynentu przez państwa europejskie, wprowadzenie sztucznych granic – proste linie na mapie – niewzględniających stosunkćw etnicznych, geogra-

ficznych czy kulturowych. Ostatnie zmiany na mapie politycznej Afryki to podział Sudanu na dwa państwa (luty 2011 r. – referendum), powołanie Sudanu Południowego jako niezależnego państwa – 9 lipca 2011 r.

- Przedstawienie głównego problemu: Jakie czynniki wpływają na ogromne zróżnicowanie gospodarcze i poziom życia w państwach leżących na południe od Sahary?

3. Opracowanie tematu:

- a) Odczytanie danych z tabeli 25.1 na str. 170 w podręczniku.
  - Wskazanie państw na mapie politycznej Afryki i wykazanie ogromnych różnic i dysproporcji: wielkość powierzchni, poziom rozwoju gospodarczego, analfabetyzm.
- b) Wykonanie zadania 1a, b, c w zeszytcie ćwiczeń na str. 83. Obliczenie udziału ludności Afryki w liczbie ludności świata w roku 1960 i 2009. Porównanie tempa wzrostu liczby ludności Afryki z przyrostem na pozostałych kontynentach. Wniosek końcowy: Afryka ma najwyższy wzrost liczby ludności na świecie w okresie 50 lat.
- c) Wydzielenie czterech głównych grup ludności zamieszkujących Afrykę na południe od Sahary (Afrykę Subsaharyjską).
  - Odczytanie nazw grup ludności z podręcznika na str. 171 – pogrubiony druk.
- d) Praca z mapą hipsometryczną Afryki i mapami tematycznymi. Wskazanie czynników decydujących o rozmieszczeniu ludności w Afryce.
  - Wykonanie zadania 3a i b w zeszytcie ćwiczeń na str. 84. Uczniowie wskazują regiony o dużej gęstości zaludnienia i wskazują czynniki, które sprzyjają osadnictwu w danym regionie.
  - Obliczenie średniej gęstości zaludnienia w Afryce.

Wniosek: Ludność Afryki jest rozmieszczona nierównomiernie, poza 5 regionami gęstość zaludnienia jest bardzo niska.

- e) Określenie czynników decydujących o rozmieszczeniu ludności w Afryce.
  - Wprowadzenie pojęcia *kraje rozwijające się*.
  - Dominacja sektora rolniczego w gospodarce państw afrykańskich.
  - Wykorzystanie tekstu w podręczniku na str. 173 do opisu typów rolnictwa w Afryce.
  - Wykazanie wpływu warunków naturalnych na rolnictwo państw afrykańskich.
  - Wskazanie Republiki Południowej Afryki jako państwa z dobrze rozwiniętym rolnictwem, zaspokajającym potrzeby żywnościowe kraju.
  - Analiza danych z tabeli 25.2 ze str. 173 w podręczniku. Wskazanie przykładów państw afrykańskich, które mają znaczące udziały w produkcji wybranych płodów rolnych.
  - Wyjaśnienie wpływu warunków naturalnych na chów zwierząt (choroby przenoszone przez owady, mucha tse-tse, obszary półpustynne i pustynne).
- f) Analiza mapy, ryc. 25.6 na str. 174 w podręczniku. Wyjaśnienie, dlaczego w Afryce jest silnie rozwinięty przemysł wydobywczy, a brak przemysłu przetwórczego.
  - Wskazanie państw w Afryce, które eksploatują różnorodne bogactwa mineralne i eksportują je nieprzetworzone, głównie do wysoko rozwiniętych państw na świecie.
- g) Wprowadzenie pojęć: *ubogie Południe, bogata Północ*.
  - Analiza danych z tabeli 25.3 ze str. 175 w podręczniku, wykazująca ogromne zróżnicowanie między państwami i ludnością Afryki a Europą.

- Przedstawienie działań, które należy podjąć, by zmienić ten stan rzeczy.
  - Wypowiedzi uczniów, odczytanie fragmentu tekstu na str. 174 w podręczniku.
  - Podkreślenie roli świadczenia pomocy medycznej w celu ograniczenia epidemii AIDS.
4. Podsumowanie:
Wykonanie zadania 3a i b na str. 85–86 w zeszytcie ćwiczeń.
5. Ewaluacja:
Odczytanie tekstu „To jest ważne” na str. 175 w podręczniku. Luźne wypowiedzi uczniów. Wykorzystanie map tematycznych do ukazania omawianego zjawiska.
6. Zadanie domowe:
- a) Wykonaj zadania 2, 4c, 5a, b, c na stronach 84–86 w zeszytcie ćwiczeń.
  - b) Dla uczniów zainteresowanych. Odszukaj w najnowszych źródłach informacje o podziale Sudanu na dwa państwa.

LEKCJA NR 26: Ameryka Północna i Ameryka Południowa – zróżnicowanie ludności.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/11. Uczeń wyróżnia cechy i przyczyny zróżnicowania kulturowego i etnicznego Ameryki Północnej i Południowej.

CEL LEKCJI: Przedstawienie kulturowego i etnicznego zróżnicowania ludności w Ameryce Północnej i Ameryce Południowej.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- zna najważniejsze fakty dotyczące kolonizacji Ameryki,
- zna konsekwencje kolonizacji europejskiej w *Nowym Świecie*,
- wyjaśnia terminy: *emigracja, imigracja, megalopolis*,
- wymienia główne grupy językowe ludzi zamieszkujących obecnie obszar Ameryki,
- wymienia nazwy miast, w których skupia się Polonia w Ameryce,
- odczytuje treść map tematycznych – gęstości zaludnienia, głównych języków,
- dokonuje podziału Ameryki według kryterium kulturowego i według stopnia rozwoju gospodarczego,
- wyjaśnia przyczyny nierównomiernego rozmieszczenia ludności w Ameryce,
- przedstawia motywy emigracji do *Nowego Świata*,
- wyjaśnia przyczyny i skutki urbanizacji w niektórych obszarach Ameryki.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapy: hipsometryczna i polityczna Ameryki Pn. i Pd., mapy tematyczne – gęstości zaludnienia i rozprzestrzenienia języków w Ameryce Północnej i Ameryce Południowej, dane statystyczne, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. Wiking.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu.
  - Podaj, kogo uznaje się za odkrywcę Ameryki.
  - Podaj datę odkrycia Ameryki.

- Wyjaśnij, skąd wywodzi się nazwa Ameryka i dlaczego ludność miejscową nazywa się Indianami.

3. Opracowanie tematu:

(Dominującą formą pracy na lekcji jest opracowanie zadań w zeszytach ćwiczeń na str. 87–90; uczniowie korzystają z tekstu i map w podręczniku oraz map tematycznych w atlasie).

a) Zadanie 1. Określenie położenia geograficznego Ameryki.

- Wypowiedzi uczniów.
- Podkreślenie wielkiej rozciągłości południkowej obu kontynentów; obliczenie rozciągłości południkowej.
- Wprowadzenie nazw: *Ameryka Północna*, *Ameryka Południowa*, *Ameryka Środkowa*.
- Odczytanie na mapie hipsometrycznej nazw głównych regionów Ameryki oraz podkreślenie południkowego ich ułożenia.

b) Zadanie 2. Praca z mapą hipsometryczną Ameryki. Uczniowie wpisują nazwy regionów do narysowanych profili terenu wzdłuż 40° N w Ameryce Północnej i 20° S w Ameryce Południowej.

c) Zadanie 3. Praca z mapą hipsometryczną Ameryki. Rozwiązanie 4 zadań typu „prawda – fałsz” dotyczących położenia i ukształtowania Ameryki Północnej i Południowej.

Zadanie 5. Uczniowie wpisują nazwisko odkrywcy Ameryki i datę dotarcia do tego kontynentu.

Zadanie 6. Wydzielenie na mapie konturowej trzech obszarów: Ameryki Północnej, Ameryki Południowej i Ameryki Środkowej.

Zadanie 7a, b, c, d, e. Odpowiedzi na cząstkowe pytania dotyczące grup ludności napływających lub przywożonych do poszczególnych regionów Ameryki Północnej, Środkowej i Południowej.

- Wymienienie grup ludności, które powstały w wyniku mieszania się ras w Ameryce.
- Praca z mapami, ryc. 26.8 i 26.9 na str. 183 w podręczniku:
  - określenie zasięgu głównych ras w Ameryce,
  - określenie zasięgu głównych języków używanych w Ameryce (ustne wypowiedzi uczniów).

Zadanie 8. Wyznaczenie linii oddzielających dwa obszary różniące się językowo, kulturowo i stopniem rozwoju gospodarczego.

- Wprowadzenie pojęć: *Ameryka Anglosaska* i *Ameryka Łacińska*.

Zadanie 9a, b, c. Przedstawienie głównych przyczyn nierównomiernego rozmieszczenia ludności.

- Uzupełnienie nazw wielkich miast w Ameryce i podanie przyczyn większej ich liczby w strefie wybrzeży wschodnich.
- Wyjaśnienie terminu *megamiasto*. Podanie przykładów wielkich miast typu megalopolis.
- Wskazanie największych z nich na mapie tematycznej.

4. Podsumowanie:
Czytanie wyjaśniające tekstu „To jest ważne” na str. 186 w podręczniku.
5. Ewaluacja:
Odpowiedzi uczniów na pytania 1–7 na str. 186 w podręczniku.
6. Zadanie domowe:
  - Przeczytaj uważnie cały rozdział 26 na str. 176–185. Wskaż na mapie nazwy geograficzne zapisane drukiem pogrubionym.
  - Wyjaśnij, posługując się różnymi źródłami informacji, terminy i pojęcia geograficzne umieszczone w tym rozdziale.
  - Wykonaj zadanie 10 w zeszytcie ćwiczeń na str. 90.

LEKCJA NR 27: Brazylia – eksploatacja lasów Amazonii. Wielkie miasta.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/12. Uczeń identyfikuje konflikt interesów pomiędzy ekologicznymi skutkami wylesienia Amazonii a jej gospodarczym wykorzystaniem; określa cechy rozwoju i problemy wielkich miast w Brazylii.

CEL LEKCJI: Przedstawienie znaczenia lasów Amazonii dla środowiska przyrodniczego oraz problemów występujących w wielkich miastach Brazylii.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wymienia i opisuje funkcje spełniane przez duże obszary leśne w środowisku przyrodniczym,
- zna powierzchnię i położenie lasów amazońskich,
- zna główne sposoby gospodarczego wykorzystania lasów w Amazonii,
- wymienia nazwy wielkich miast w Brazylii,
- wylicza główne problemy występujące w wielkich miastach Brazylii,
- wyjaśnia pojęcia: *zielone płuca Ziemi, wylesienie, bioróżnorodność, fawela*,
- określa na mapie położenie geograficzne Brazylii,
- wskazuje na mapie wielkie regiony geograficzne w Brazylii,
- ocenia skutki wylesiania Amazonii,
- wyjaśnia przyczyny nierównomiernego zaludnienia w Brazylii,
- przedstawia rozwój wielkich miast w Brazylii.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna i polityczna Ameryki Południowej, mapy tematyczne – gęstości zaludnienia, rozmieszczenia wielkich miast w Brazylii, fotografie: las równikowy w Amazonii, wielkie miasta w Brazylii, dane statystyczne, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. WIKING.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.

2. Nawiązanie do tematu: Z czym kojarzą się Wam dwie nazwy geograficzne: Brazylia, Amazonka?
- Luźne wypowiedzi uczniów.
  - Podanie podstawowych danych o Brazylii – wielkość powierzchni, liczba ludności, średnia gęstość zaludnienia na 1 km², nazwa stolicy.
  - Określenie położenia Amazonki w Ameryce Południowej. Wyjaśnienie, skąd wywodzi się nazwa rzeki.
3. Opracowanie tematu:
- a) Wykonanie zadania 1 w zeszycie ćwiczeń na str. 91. Uczniowie wykorzystują dane zawarte w podręczniku i uzupełniają luki w tekście (określenie powierzchni Brazylii, liczby ludności, miejsca na świecie, składu etnicznego).
- b) Podział Brazylii na wielkie regiony geograficzne. Praca z mapą hipsometryczną Brazylii. Wykonanie zadania 2 w zeszycie ćwiczeń na str. 91 (wpisanie nazw regionów geograficznych Brazylii na mapie konturowej).
- c) Wskazanie na mapie tematycznej zasięgu wilgotnych lasów równikowych w Amazonii, określenie wielkości powierzchni oraz opis funkcji ekologicznych, jakie lasy spełniają.
- Wprowadzenie pojęć: *zielone płuca Ziemi*, *bioróżnorodność*. Wyjaśnienie tych pojęć przez nauczyciela.
  - Opis funkcji, jakie spełniają w ekosystemie Ziemi lasy Amazonii. Udział w obiegu wody i dwutlenku węgla.
  - Opis gospodarczej eksploatacji lasów nad Amazonką. Wycinanie lasu dla potrzeb rolnictwa. Wprowadzenie pojęcia: *deforestacja (wylesienie)*. Przedstawienie danych o wielkości obecnych zniszczeń.
  - Opis negatywnych następstw niszczenia lasów w Amazonii. Wykorzystanie tekstu w podręczniku na str. 188.
    - Wyjaśnienie użytych w tekście terminów: *erozja gleby*, *fragmentacja lasu*, *utrata bioróżnorodności*, *obszar siedliskowy*.
  - Podkreślenie znaczenia lasów amazońskich jako terenów, na których żyją Indianie tworzący społeczności o swoistej kulturze.
  - Przedstawienie zdjęć lub filmu o niszczeniu wilgotnych lasów równikowych.
- d) Przejście do drugiej części tematu lekcyjnego.
Wzrost i rozwój miast w Brazylii.
- Wykonanie zadania 4a na str. 93 w zeszycie ćwiczeń. Uczniowie wpisują nazwy największych miast na mapie.
  - Przedstawienie danych o wzroście liczby ludności miejskiej w Brazylii (podręcznik, str. 189, uzupełnione o najnowsze dane statystyczne).
  - Odczytanie tekstu: „Warto wiedzieć” na str. 189 w podręczniku. Opis *gorączki kauczukowej* w Brazylii w latach 1870–1910.
  - Analiza mapy, ryc. 27.3: „Gęstość zaludnienia i wielkie miasta w Brazylii”.

Przedstawienie głównych cech rozmieszczenia wielkich miast w Brazylii; dominacja miast w strefie wybrzeża oraz pojedyncze miasta wewnątrz kraju jako centra rozwoju gospodarczego.

- Wprowadzenie terminu *interior* i opis powstania nowej stolicy państwa – miasta Brasilia.
- Opis następstw społecznych związanych z niezwykle wielkim tempem urbanizacji – rozrost stref podmiejskich, przeludnienie, brak podstawowych usług, nietrwała zabudowa mieszkaniowa. Wprowadzenie terminu *fawela*.
- Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 191 w podręczniku. Opis, skąd się wywodzi nazwa *fawela*.

e) Opis przemian następujących w gospodarce Brazylii.

- Omówienie głównych upraw, z których słynie Brazylia i umiejscowienie ich w kontekście historycznym (trzcina cukrowa, bawełna, kawa, kakao, soja).
- Odczytanie wielkości udziału w świecie głównych produktów rolnych Brazylii. (tabela 27.1 na str. 192 w podręczniku).
- Wyjaśnienie terminu *monokultura*.
- Przemiany w przemyśle, rozwój hydroenergetyki (ok. 83% energii z hydroelektrowni), rozwój infrastruktury transportowej – drogi przez lasy amazońskie, przemysł wydobywczy. Podkreślenie znaczenia Amazonki jako rzeki żeglownej aż do Manaus.

4. Podsumowanie:

Odpowiedzi ustne na pytanie 3c i 4d w zeszytcie ćwiczeń na str. 92 i 94.

5. Ewaluacja:

Czytanie wyjaśniające tekstu „To jest ważne” na str. 194 w podręczniku. Wykorzystanie mapy ogólnogeograficznej i map tematycznych.

6. Zadanie domowe:

- a) Wykonaj zadania 3, 4b, d, e w zeszytcie ćwiczeń na str. 92–94.
- b) Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj diagram na podstawie danych w zeszytcie ćwiczeń do zadania 4c na str. 93.

LEKCJA NR 28: Stany Zjednoczone Ameryki – światowa potęga gospodarcza.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/13. Uczeń wykazuje związki między gospodarką a warunkami środowiska przyrodniczego w najważniejszych regionach gospodarczych Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej; określa rolę Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej.

CEL LEKCJI: Określenie czynników geograficznych i społecznych wpływających na rozwój gospodarczy Stanów Zjednoczonych Ameryki.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- zna i rozumie pojęcia: *kraj imigracyjny, technopolia, megalopolis*;
- wymienia trzy sektory gospodarki i wyjaśnia ich znaczenie w krajach wysoko rozwiniętych,

- zna kryteria, które kwalifikują Stany Zjednoczone Ameryki do grupy państw *bogatej Północy*,
- wymienia główne grupy ludności mieszkające w Stanach Zjednoczonych Ameryki,
- odczytuje treść map tematycznych,
- charakteryzuje najważniejsze regiony gospodarcze Stanów Zjednoczonych Ameryki,
- wykazuje związki między gospodarką poszczególnych regionów Stanów Zjednoczonych Ameryki a warunkami środowiska przyrodniczego,
- ocenia rolę i znaczenie Stanów Zjednoczonych w gospodarce światowej.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Ameryki Północnej, mapa gospodarcza Ameryki Północnej, mapy tematyczne – rolnictwa, przemysłu, gęstości zaludnienia w Stanach Zjednoczonych Ameryki, fotografie przedstawiające charakterystyczne cechy regionów w Stanach Zjednoczonych, dane statystyczne, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. WIKING.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu.

Wyjaśnijcie pierwsze zdanie w podręczniku na str. 195: „Stany Zjednoczone to największy kraj imigracyjny na świecie”.

  - Przedstawienie podstawowych danych o Stanach Zjednoczonych Ameryki, wielkość powierzchni, liczba ludności, średnia gęstość zaludnienia na 1 km².
  - Określenie miejsca na świecie Stanów Zjednoczonych pod względem powierzchni i liczby ludności.
  - Wyjaśnienie zwrotu *największy kraj imigracyjny na świecie*.
3. Opracowanie tematu:
  - a) Określenie położenia geograficznego Stanów Zjednoczonych Ameryki; wskazanie trzech części tego państwa – stanów kontynentalnych, stanu Alaska (zobacz punkt 1 na str. 195) i stanu Wyspy Hawaje.
    - Wyjaśnienie terminu: *państwo federacyjne* (słownik geograficzny, encyklopedia).
  - b) Przedstawienie struktury ludności Stanów Zjednoczonych – podręcznik, str. 195.
    - Wskazanie głównego trendu zmiany struktury – wzrost liczby ludności pochodzącej z Ameryki Łacińskiej, wprowadzenie i wyjaśnienie terminu *wielokulturowość*.
  - c) Analiza danych na diagramie (ryc. 28.3, str. 196 w podręczniku). Omówienie struktury pracujących według sektorów gospodarki w Stanach Zjednoczonych.
    - Taki typ struktury, w której zaznacza się prawie czterokrotnie wyższe zatrudnienie w usługach niż w przemyśle i budownictwie oraz bardzo niewielkie zatrudnienie w rolnictwie (ok. 2%) jest typowe dla państw o wysoko rozwiniętej gospodarce.
  - d) Wskazanie czynników, które sprzyjały powstaniu niezwykle silnego państwa z największą gospodarką na świecie.
    - Odczytanie, jakie czynniki geograficzne i społeczno-polityczne wpłynęły na rozwój Stanów Zjednoczonych Ameryki (podręcznik, str. 196–197).

(Nauczyciel objaśnia i uzupełnia odczytywany tekst, wskazuje na mapie omawiane zagadnienia. Uczniowie wyjaśniają, korzystając ze słowników i encyklopedii, mniej znane terminy).

- e) Odczytanie treści mapy ryc. 28.5 na str. 198 w podręczniku.
- Porównanie treści mapy: „Główne regiony rolnicze Stanów Zjednoczonych Ameryki” z mapą hipsometryczną Ameryki Północnej. Próba wskazania czynników, które wpływają na typy rolnictwa w Stanach Zjednoczonych.
  - Odczytanie cech rolnictwa Stanów Zjednoczonych (str. 197 w podręczniku).
  - Analiza danych z ryc. 28.4 i tabeli 28.1 na str. 197 w podręczniku.
  - Wskazanie produktów rolniczych, w wytwarzaniu których Stany Zjednoczone zajmują czołowe miejsca na świecie.
- f) Odczytanie treści mapy, ryc. 28.9 w podręczniku na str. 200.
- Wykazanie nierównomiernego rozmieszczenia ośrodków i okręgów przemysłowych w Stanach Zjednoczonych.
  - Wydzielenie Pasa Przemysłowego w części północno-wschodniej i regionów szybkiego rozwoju na zachodnim wybrzeżu oraz w południowo-zachodniej części państwa nad Zatoką Meksykańską.
  - Uczniowie odczytują z mapy nazwy ważniejszych ośrodków przemysłowych.
  - Wprowadzenie pojęcia *megalopolis Bos-Wash*. Podanie podstawowych danych o tym obszarze (powierzchnia, liczba ludności, liczba dużych miast).
  - Wyjaśnienie pojęcia *technopolia*. Odczytanie nazw technopolii na mapie – ryc. 28.9.
  - Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 201 w podręczniku. Wyjaśnienie terminów: *produkcja wielkoseryjna*, *produkcja masowa*.
- g) Przedstawienie danych statystycznych wskazujących, że Stany Zjednoczone Ameryki są państwem o najsilniej rozwiniętej gospodarce.
- Nauczyciel przedstawia najnowsze dane o udziale Stanów Zjednoczonych w imporcie i eksporcie na świecie, dominacji w bezpośrednich inwestycjach zagranicznych na świecie oraz rozwoju zaawansowanych technologii przemysłowych.
- h) Wykonanie ćwiczenia 28.5 na str. 202 w podręczniku. Porównanie produktu krajowego brutto trzech państw najsilniej gospodarczo rozwiniętych: Stanów Zjednoczonych, Chińskiej Republiki Ludowej i Japonii.

4. Podsumowanie:

Udzielenie ustnych odpowiedzi na pytania zawarte w krótkim sprawdzianie na stronach 98/99 w zeszycie ćwiczeń.

5. Ewaluacja:

Czytanie wyjaśniające tekstu „To jest ważne” na str. 202 w podręczniku.

6. Zadanie domowe:

- a) Wykonaj zadania 1, 2b, 3, 5, 6 na stronach 94–97 w zeszycie ćwiczeń.
- b) Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 2 a na str. 95 w zeszycie ćwiczeń.

LEKCJA NR 29: Australia – środowisko przyrodnicze, cechy gospodarki.

Geografia. Podstawa programowa kształcenia ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/14. Uczeń przedstawia, na podstawie map tematycznych, główne cechy gospodarki Australii na tle warunków środowiska przyrodniczego.

CEL LEKCJI: Wykazanie zależności między środowiskiem przyrodniczym a cechami gospodarki Australii.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- zna położenie i wielkość powierzchni Australii,
- omawia czynniki kształtujące typy klimatu w Australii,
- wymienia gatunki organizmów reliktowych i endemicznych występujące w Australii,
- wyjaśnia znaczenie wód artezyjskich dla gospodarki Australii,
- wymienia główne działy gospodarki Australii,
- określa na mapie położenie geograficzne Australii,
- uzasadnia istnienie przyrodniczych i historycznych przyczyn niskiej gęstości zaludnienia i nierównomiernego rozmieszczenia ludności,
- wykazuje związek między rozmieszczeniem głównych działów gospodarki a składnikami środowiska przyrodniczego.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapa hipsometryczna Australii, mapy tematyczne – typów klimatu, stref roślinnych, typów rolnictwa, surowców mineralnych, fotografie endemicznych gatunków fauny i flory w Australii, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. WIKING.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu.
  - Odczytanie fragmentu tekstu odnoszącego się do nazwy *Australia* na str. 103 w podręczniku.
  - Wyjaśnienie etymologii nazwy *Australia* (łac. *australis* – południowy).
3. Opracowanie tematu:
  - a) Określenie położenia geograficznego Australii. Określenie współrzędnych geograficznych tego lądu (mapa w podręczniku, ryc. 29.1 na str. 203). Podanie powierzchni i porównanie jej z powierzchnią pozostałych kontynentów.
  - b) Omówienie głównych cech ukształtowania powierzchni Australii. Praca z mapą hipsometryczną.
    - Wykonanie zadania 2a, c w zeszycie ćwiczeń na str. 100.
    - Wykonanie zadania 3 w zeszycie ćwiczeń na str. 100. Zadania typu „prawda – fałsz” odnoszące się do położenia i ukształtowania powierzchni Australii.
  - c) Odczytanie i analiza treści mapy klimatycznej (ryc. 29.4, str. 205).
    - Omówienie elementów klimatotwórczych kształtujących typy klimatu w Australii.
    - Wydzielenie i opis cech klimatu w Australii.
    - Wykonanie ćwiczenia 29.2 na str. 205 w podręczniku.

- d) Charakterystyka sieci rzecznej Australii. Praca z mapą hipsometryczną i mapą w podręczniku (ryc. 29.5. na str. 205).
- W opisie należy uwzględnić wpływ klimatu na sieć hydrograficzną Australii; prawie 44% powierzchni jest obszarem bezodpływowym, dominują tereny suche i półsuche, występują suche doliny rzeczne. Uczniowie wskazują system rzeczny Murray – Darling oraz określają znaczenie wód artezyjskich w basenach artezyjskich.
  - Omówienie ryciny 29.7: „Przekrój przez basen artezyjski”. Wyjaśnienie układu skał w basenie artezyjskim.
- e) Odczytanie treści mapy tematycznej w atlasie: „Typy roślinności naturalnej”. Wyjaśnienie pojęcia *scrub*. Przedstawienie fotografii *scrubu* i jego opis.
- f) Przedstawienie przyczyn odrębności fauny Australii.
- Wskazanie czynników, które umożliwiły przetrwanie w Australii stekowców i torbaczy.
  - Wymienienie gatunków tych zwierząt – opis zdjęć.
  - Wyjaśnienie terminu *endemit*.
- g) Wprowadzenie nazwy *Związek Australijski* – państwo obejmujące cały kontynent.
- Krótki opis kształtowania się Związku Australijskiego.
  - Omówienie liczby i aktualnej sytuacji społecznej pierwotnych mieszkańców Australii – Aborygenów.
- h) Omówienie cech gospodarki Związku Australijskiego.
- Analiza danych z ryc. 29.15 (na str. 209 w podręczniku). Wykazanie, że struktura zatrudnienia w Australii jest typowa dla państwa o wysoko rozwiniętej gospodarce.
  - Analiza ryc. 29.17 (na str. 210 w podręczniku). Struktura użytkowania ziemi w Australii. Wykazanie zależności rolnictwa od zasobów wodnych. Podkreślenie znaczenia wód pozyskiwanych z basenów artezyjskich.
  - Odczytanie treści mapy z ryc. 29.19 (na str. 211 w podręczniku): „Rolnictwo i krajobrazy w Australii. Podkreślenie dostosowania kierunków rolnictwa do warunków przyrodniczych. Uczniowie porównują treść powyższej mapy z mapą klimatyczną i podają przykłady: chów owiec na terenach półsuchych, chów bydła w strefie wybrzeży.
  - Określenie rolnictwa australijskiego jako rolnictwo wysoko zmechanizowane typu ekstensywnego. Uczniowie powinni wyjaśnić, jakie czynniki decydują, że mimo niskich plonów uzyskuje się nadwyżki żywności.
- i) Odczytanie tekstu „Warto wiedzieć” na str. 211 w podręczniku. Opis wprowadzenia wielu organizmów do środowiska przyrodniczego Australii oraz następstw, jakie to wywołało.
- j) Analiza mapy ryc. 29.14 (na str. 209 w podręczniku): „Gęstość zaludnienia w Australii”. Wykorzystanie mapy tematycznej w atlasie i omówienie przyczyn, które zadecydowały o rozmieszczeniu miast na tym kontynencie.
- Odczytanie nazw największych miast i stolicy państwa.
  - Wykorzystanie mapy tematycznej w atlasie: „Surowce mineralne” i odczytanie miejsc wydobywania surowców mineralnych.

- Podkreślenie znaczenia Związku Australijskiego jako wielkiego eksportera wielu surowców mineralnych.
- Podanie wartości produktu krajowego brutto na 1 mieszkańca i zaliczenie Związku Australijskiego do państw *bogatej Północy*.

4. Podsumowanie:

Wykonanie zadania 10 w zeszytcie ćwiczeń na stronie 103. Uzupełnianie tekstu z lukami.

5. Ewaluacja:

Podaj kilka przykładów, jak ludzie dostosowali swoją gospodarczą działalność do warunków środowiska przyrodniczego w Australii.

6. Zadanie domowe:

- Wykonaj zadania 4, 5, 6, 7, 8, 9 w zeszytcie ćwiczeń na str. 101–103.
- Dla uczniów zainteresowanych. Wykonaj zadanie 11 w podręczniku na str. 213. Przygotuj się do tematu: „Arktyka i Antarktyka – środowisko geograficzne” – przeczytaj tekst w podręczniku na str. 214–220.

LEKCJA NR 30: Arktyka i Antarktyka – środowisko geograficzne.

Geografia. Podstawa Programowa Kształcenia Ogólnego. Treści nauczania – wymagania szczegółowe nr 10/15. Uczeń przedstawia cechy położenia i środowiska geograficznego Antarktyki i Arktyki; podaje główne cechy i przyczyny zmian w środowisku przyrodniczym obszarów okołobiegunowych.

CEL LEKCJI: Przedstawienie cech środowiska geograficznego Arktyki i Antarktyki oraz określenie czynników wpływających na zmiany środowiska na tych obszarach.

OPERACYJNE CELE LEKCJI:

Uczeń:

- wie, że Arktyka i Antarktyka leżą w obszarach okołobiegunowych,
- zna wielkość powierzchni Antarktydy,
- wie, że Antarktyda jest jedynym niezamieszkałym kontynentem,
- wymienia główne czynniki kształtujące cechy środowiska geograficznego obszarów podbiegunowych,
- wymienia nazwy organizmów żyjących w Arktyce i Antarktyce,
- wyjaśnia terminy: *ładolód, lodowiec szelfowy, góra lodowa, nunatak*,
- wymienia czynniki, które współcześnie wpływają na cechy środowiska przyrodniczego obszarów okołobiegunowych,
- wie, że Antarktyda jest objęta Układem Antarktycznym,
- wskazuje na mapie położenie geograficzne Arktyki i Antarktyki,
- wykazuje związek między położeniem obszarów okołobiegunowych a cechami środowiska geograficznego,
- posługując się różnymi źródłami informacji przedstawia zmiany zachodzące współcześnie w obszarach okołobiegunowych – zmniejszanie się powierzchni ładolodów, dziura ozonowa, cofanie się lodowców,
- uzasadnia konieczność ochrony środowiska przyrodniczego Arktyki i Antarktyki.

ŚRODKI DYDAKTYCZNE: mapy hipsometryczne okolic podbiegunowych, mapy w atlasie, mapy w podręczniku, słowniki geograficzne, encyklopedie, opisy podróży do biegunów – Roald Amundsen – „Zdobycie bieguna południowego”, Robert Scott – „Dziennik wyprawy Kapitana Scotta”, podręcznik i zeszyt ćwiczeń W.E. WIKING.

STRUKTURA LEKCJI:

1. Część wstępna, organizacyjna.
2. Nawiązanie do tematu. Wskazanie na mapie świata obszarów podbiegunowych. Które równoleżniki uznaje się za granice stref podbiegunowych? Jaki czynnik decyduje o cechach środowiska przyrodniczego w obszarach za kołami podbiegunowymi północnym i południowym?

3. Opracowanie tematu:

Na lekcji zostaną opracowane zadania z zeszytu ćwiczeń umieszczone na str. 104–108. Poszczególne zadania zostaną omówione przez uczniów, ustalona zostanie prawidłowa odpowiedź, którą uczniowie wpiszą. Nauczyciel kieruje pracą, wskazuje źródła, z których warto skorzystać.

- a) Zadanie 1a. Wyjaśnienie terminów: *Arktyka* i *Antarktyda*. Wskazanie na mapie obu obszarów, wyjaśnienie, skąd wywodzą się nazwy. Podanie wielkości powierzchni obu obszarów.
- b) Zadanie 1b. Przypomnienie wiadomości o strefach oświetleniowych Ziemi. Określenie nazw stref, w których leżą Arktyka i Antarktyka.
- c) Zadanie 2. Zadanie to polega na uzupełnieniu definicji dnia i nocy polarnej.
- d) Zadanie 3. Uczniowie przypominają daty astronomicznych pór roku na półkuli północnej i półkuli południowej. Wydzielenie okresu dnia i nocy polarnej na biegunach Ziemi.
- e) Zadanie 4. Celem jest uzupełnienie opisu na mapie konturowej Arktyki o dane dotyczące powierzchni Arktyki, wielkości i grubości pokrywy lodowej. Nauczyciel wyjaśnia pojęcie *wielki pak polarny*. Odczytanie treści ramki „Warto wiedzieć” na str. 214–215 w podręczniku, w której zawarto najważniejsze informacje o Grenlandii.
- f) Zadanie 5. Celem jest uzupełnienie opisu na mapie konturowej Antarktyki o wielkość powierzchni Antarktyki, wielkość powierzchni pokrytej lądolodem kontynentalnym i podział Antarktydy na dwa wielkie regiony.
- g) Zadanie 6. Analiza danych przedstawionych na dwóch diagramach klimatycznych. Uczniowie wpisują do tabeli odczytane dane i umiejscawiają stacje w Arktyce i Antarktyce. Przypomnienie najcieplejszego i najchłodniejszego miesiąca w każdym z obszarów. Podanie najniższej i najwyższej zanotowanej temperatury powietrza w Arktyce i Antarktyce. Opis warunków pogodowych w każdym z obszarów.
- h) Zadanie 7. Uczniowie wyjaśniają znaczenie terminów dotyczących zjawisk lub obiektów występujących w Arktyce i Antarktyce. Nauczyciel wyjaśnia i uzupełnia treść każdego z nich. Przedstawia istotne różnice obiektów w Arktyce i Antarktyce (np. różnice w wielkości gór lodowych).

- i) Zadanie 8. Uczniowie powinni dostrzec wyraźne zróżnicowanie organizmów żyjących w Arktyce i Antarktyce. Wykorzystując wiadomości zawarte w podręczniku, wpisują nazwy gatunków zwierząt żyjących w obszarach podbiegunowych. Wskazują na dostosowanie do warunków środowiska przyrodniczego.
  - j) Zadanie 9. Uczniowie przedstawiają główne postanowienia Układu w Sprawie Antarktyki. Należy uwypuklić potrzebę ochrony zasobów Antarktyki oraz wskazać, jaki wpływ na klimat Ziemi mają obszary podbiegunowe i dziura ozonowa. Podkreślenie znaczenia ozonu stratosferycznego dla ekosystemu Ziemi. W części oznaczonej literą b należy wyjaśnić, kto będzie mógł korzystać z ogromnych zasobów znajdujących się w Arktyce. Wskazanie państw roszcujących sobie prawa do zasobów w tym regionie (podręcznik, str. 215–216).
  - k) Zadanie 10a. Uczniowie wpisują nazwiska zdobywców biegunów Ziemi. Nauczyciel rozszerza informacje o badaczach obszarów podbiegunowych. Podaje nazwiska Polaków biorących udział w badaniach Arktyki i Antarktyki dawniej i obecnie. Można również odczytać fragmenty książek związanych z odkryciami w tych regionach (R. Amundsen – „Zdobycie bieguna południowego”, R. Scott – „Dziennik wyprawy Kapitana Scotta”).
4. Podsumowanie:
Odczytanie tekstu „To jest ważne” na str. 221 w podręczniku.
  5. Ewaluacja:
Uzasadnij konieczność ochrony zasobów przyrodniczych i badania środowiska przyrodniczego Arktyki i Antarktyki.
  6. Zadanie domowe:
Wykonaj zadanie 10b w zeszytcie ćwiczeń na str. 108.

5. Sprawdziany osiągnięć uczniów z geografii w klasie III gimnazjum

Ewaluacja osiągnięć uczniów jest zaplanowanym i systematycznym działaniem nauczyciela, mającym na celu uwidocznienie, w jakim stopniu zostały osiągnięte cele kształcenia. Jedną z jej form jest pisemny pomiar osiągnięć, który pozwala na zwiększenie obiektywności oceniania szkolnego. Innym celem ewaluacji jest uzyskanie przez nauczyciela informacji, czy użyte przez niego metody i formy nauczania są skuteczne. Ewaluacja powinna być poprzedzona jasnym i wyrazistym określeniem jej celów. W „Programie nauczania geografii dla klas I, II, III gimnazjum” Wydawnictw Edukacyjnych WIKING przedstawiono ogólne cele nauczania geografii w gimnazjum, cele etapowe dla poszczególnych klas, a cele lekcyjne umieszczono w planie metodycznym. W programie nauczania znajdują się również pełne zestawy wymagań programowych, ujęte jako czynności uczniów odpowiadające treściom na-

uczania. Posłużyły one do zbudowania zadań mierzących osiągnięcia uczniów. Każdą czynność ucznia opisano, określając kategorię celu i poziom wymagań. Do określenia kategorii celów oraz podzielenia na poziomy wymagań posłużył model taksonomii celów nauczania profesora B. Niemierki (1990). Model ten obejmuje dwa poziomy wymagań: I – wiadomości i II – umiejętności oraz cztery kategorie celów nauczania. Kategoria A – zapamiętanie wiadomości, kategoria B – rozumienie wiadomości, kategoria C – stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych, kategoria D – stosowanie wiadomości w sytuacjach problemowych. Poszczególne warstwy wymagań oznaczono literami K, P, R, D, odnoszącymi się do obowiązującej obecnie skali stopni szkolnych:

- K – wymagania konieczne – ocena dopuszczająca;
- P – wymagania podstawowe – ocena dostateczna;
- R – wymagania rozszerzające – ocena dobra;
- D – wymagania dopełniające – ocena bardzo dobra.

W poradniku zamieszczono trzy sprawdziany w dwóch wersjach – A i B. Pierwszy z nich, oznaczony symbolem III/1, sprawdza osiągnięcia ucznia po zrealizowaniu działu podstawy programowej nr 9: „Europa. Relacje: przyroda – człowiek – gospodarka”. Drugi, opisany symbolem III/2, mierzy osiągnięcia ucznia po realizacji działu podstawy programowej nr 10: „Wybrane regiony świata. Relacje: przyroda – człowiek – gospodarka”. W tych dwóch sprawdzianach zadania sprawdzające zostały ułożone zgodnie z układem tematów, które opracowano na kolejnych lekcjach. Sprawdzian trzeci – symbol III/3 – mierzy osiągnięcia po opracowaniu wszystkich tematów w klasie trzeciej. W tym sprawdzianie inaczej ułożono zadania; pierwsze 21 z nich to zadania wyboru wielokrotnego, 5 ostatnich zadań to zadania krótkiej odpowiedzi. Celem takiej zmiany jest przygotowanie do egzaminu zewnętrznego, gdyż taki układ zadań jest stosowany w arkuszach egzaminacyjnych przedmiotów matematyczno-przyrodniczych. Wszystkie opracowane sprawdziany są wielostopniowe, tzn. każdemu zadaniu przypisano określoną kategorię celu i poziom wymagań. Oznacza to, że sumy punktów z poszczególnych poziomów wymagań są podstawą do ustalenia stopni szkolnych zgodnie z następującą zasadą – bez zaliczenia poziomu niższego nie można zaliczyć poziomu wyższego. Wszystkie zadania są punktowane 0 lub 1 pkt, za prawidłową odpowiedź uczeń otrzymuje 1 pkt, za błędną lub jej brak – 0 pkt.

Normę zaliczenia poziomu ustalono na około 80% punktów możliwych do uzyskania. Nauczyciel może nieco obniżyć normę zaliczenia poziomu wymagań.

Jak postąpić, gdy niektórzy uczniowie rozwiążą zadania z wyższych poziomów, a nie odpowiedzą na zadania z niższych poziomów? Taki wynik określa się jako niestopniowalny. Nie należy wówczas oceniać sprawdzianu, lecz umożliwić uczniowi ponowne wykonanie podobnego testu wiedzy.

Wyniki sprawdzianu powinny stanowić podstawę do przeprowadzenia analizy, czy zaplanowane przez nauczyciela cele dydaktyczne zostały przez uczniów osiągnięte. Proponujemy, by nauczyciel obliczył liczbę poprawnie wykonanych zadań, co pozwoli na określenie (w %) wskaźnika trudności i wskaźnika łatwości poszczególnych zadań.

Będzie można w ten sposób określić, ilu uczniów spełniło wymagania programowe (którzy z nich), jaka jest skuteczność oddziaływania nauczyciela oraz do których treści uczniowie i nauczyciel muszą powrócić, by je uzupełnić w dalszej pracy dydaktycznej. W sprawdzianach osiągnięć uczniów zastosowano głównie dwa typy zadań: wielokrotnego wyboru i krótkiej odpowiedzi. Te dwa typy zadań stosowane są w arkuszach egzaminacyjnych, które rozwiązują uczniowie po kolejnych progach edukacyjnych. Forma zadań nie powinna wpłynąć na rezultaty osiągnięte przez ucznia. W trakcie lekcji geografii należy stopniowo zapoznawać uczniów z różnymi formami zadań sprawdzających i wskazywać sposoby ich rozwiązywania.

Każdy sprawdzian poprzedza kartoteka i plan tabelaryczny. W kartotece zestawiono czynności, które są sprawdzane przez kolejne zadania sprawdzianu. Każda czynność jest opisana przez kategorię celu i poziom wymagań. W planie testu zestawiono dane liczbowe o zadaniach sprawdzianu. Pozwala to nauczycielowi na szybkie zorientowanie się, jakie czynności są sprawdzane poprzez zadania sprawdzianu.

Na stronie internetowej Wydawnictwa Edukacyjnego WIKING (www.wiking.com.pl) umieszczone są zadania wielokrotnego wyboru, mierzące osiągnięcia uczniów po opracowaniu kolejnych tematów lekcyjnych w klasie drugiej. Każdemu zadaniu przypisana jest kategoria celu i poziom wymagań.

Zamieszczony zestaw zadań może posłużyć do opracowania własnego nauczycielskiego narzędzia pomiaru osiągnięć uczniów. Zadania wielokrotnego wyboru można także przeredagować i zamienić na zadania innego rodzaju, np. krótkiej odpowiedzi, „prawda – fałsz” lub zadania na dobieranie.

Z zadań umieszczonych w bazie mogą także korzystać uczniowie i sprawdzać swoje wiadomości i umiejętności po opracowaniu kolejnych tematów lekcyjnych.

INSTRUKCJA PRACY ZE SPRAWDZIANAMI WIELOSTOPNIOWYMI

1. Podczas rozwiązywania sprawdzianu skoncentruj swoją uwagę na każdym zadaniu, przemyśl sposób jego rozwiązania i dopiero wówczas wpisz odpowiedź.
2. Każde zadanie jest oceniane od 0 do 1 pkt. Jeden punkt uzyskasz za poprawną odpowiedź, za odpowiedź błędną lub jej brak nie otrzymasz punktu.
3. Każde zadanie ma określony poziom wymagań: K, P, R, D. Aby otrzymać pozytywny stopień szkolny, musisz uzyskać określoną liczbę punktów, przewidzianych dla danego poziomu. Norma wynosi około 80% poprawnie rozwiązanych zadań na danym poziomie.
4. Bez zaliczenia zadań z niższego poziomu nie możesz uzyskać zaliczenia poziomu wyższego (informację o poziomie wymagań poszczególnych zadań przedstawi nauczyciel przed każdym sprawdzianem).
5. Wszystkie informacje potrzebne do rozwiązywania poszczególnych zadań umieszczono w samym zadaniu, tzw. trzonie, bądź na rycinie, która łączy się z tekstem. Możesz również korzystać z map w atlasie geograficznym.

6. Zadania mają różną formę. W zadaniach wielokrotnego wyboru musisz wybrać właściwą odpowiedź. W zadaniach „prawda – fałsz” należy wybrać odpowiedź zgodną z pytaniem. W zadaniach krótkiej odpowiedzi należy sformułować odpowiedź w postaci zdania, wartości liczbowej, znaku graficznego na wykresie, mapie, diagramie.
7. Jeżeli zadanie sprawia Ci trudności, opuść je i przejdź do następnego. Później wróć do niego ponownie.
8. Jeżeli zabraknie Ci miejsca na odpowiedź, daj odnośnik i pisz na dołączonej kartce. Wpisz na niej swoje imię i nazwisko.
9. Pisz koniecznie długopisem lub piórem. Jeżeli się pomylisz, przekreśl błędną odpowiedź i wpisz starannie odpowiedź poprawną.
10. Na rozwiązanie zadań w sprawdzianie masz 45 minut.
11. Nie rezygnuj z rozwiązania żadnego zadania!

Życzę Ci powodzenia

KARTOTEKA SPRAWDZIANU III/1

KARTOTEKA SPRAWDZIANU WIELOSTOPNIOWEGO MIERZĄCEGO OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ PO OPRACOWANIU TREŚCI KSZTAŁCENIA W KLASIE III OD LEKCJI 1. DO 15. WEDŁUG PROGRAMU NAUCZANIA GEOGRAFII WYDAWNICTW EDUKACYJNYCH WIKING.

EUROPA. RELACJE: PRZYRODA – CZŁOWIEK – GOSPODARKA. SPRAWDZIAN III/1.

NR ZADANIA	SPRAWDZANA CZYNNOŚĆ UCZNIĄ	KATEGORIA CELU	POZIOM WYMAGAŃ	UWAGI NAUCZYCIELA O TRUDNOŚCI ZADANIA
1.	Określa na mapie świata położenie geograficzne Europy.	A	K	
2.	Na podstawie danych przedstawianych na diagramie określa dominującą formę ukształtowania powierzchni Europy.	C	P	
3.	Porównuje ukształtowanie powierzchni w wielkich regionach Europy.	C	P	
4.	Potrafi przytoczyć argumenty świadczące, że linia brzegowa Europy jest dobrze rozwinięta.	B	R	
5.	Wykazuje wpływ elementów klimatotwórczych na zróżnicowanie cech klimatu w Europie.	C	D	
6.	Klasyfikuje główne rzeki w Europie wg typu rzeki i rodzaju ujścia.	C	P	
7.	Zna główne rzeki w każdym z regionów fizycznogeograficznych w Europie.	C	K	
8.	Dostrzega zróżnicowanie językowe narodów w Europie – klasyfikuje języki wg grup językowych.	C	K	
9.	Analizuje dane statystyczne – dostrzega zmiany w strukturze wiekowej ludności w Europie.	D	D	
10.	Określa położenie geograficzne państw w Europie.	C	K	
11.	Wskazuje czynnik rzeźbotwórczy, który ukształtował formy rzeźby terenu w Europie Północnej.	B	K	

12.	Wskazuje cechy środowiska przyrodniczego w Europie Północnej, które sprzyjają rozwojowi hydroenergetyki.	B	R	
13.	Wykorzystuje skalę mapy do obliczenia wymiarów obiektów w terenie.	C	P	
14.	Zna nazwę, wysokość i położenie geograficzne najwyższego punktu w Europie.	A	K	
15.	Identyfikuje cechy rolnictwa towarowego.	B	R	
16.	Analizuje dane liczbowe; wskazuje kierunek zmian w strukturze zatrudnienia w państwach Europy Zachodniej.	C	D	
17.	Dostrzega zróżnicowanie miast metropolitalnych w Europie.	A	P	
18.	Oblicza udział ludności miejskiej w ogólnej liczbie ludności.	C	D	
19.	Opisuje cechy krajobrazu wysokogórskiego.	A	P	
20.	Dostrzega wpływ środowiska przyrodniczego w państwach alpejskich na wielkość użytków rolnych.	B	R	
21.	Umieszcza punkty na mapie, znając ich współrzędne geograficzne.	C	P	
22.	Określa typ klimatu i wskazuje jego zasięg w Europie na podstawie opisu cech klimatu.	B	P	
23.	Wymienia cechy środowiska przyrodniczego i elementy kulturowe sprzyjające rozwojowi turystyki w Europie Południowej.	A	R	
24.	Zna wielkie ośrodki turystyczne w Europie Południowej.	A	K	
25.	Wskazuje państwa Unii Europejskiej nienależące do strefy Schengen.	A	D	

PLAN SPRAWDZIANU III/1

POZIOM WYMAGAŃ	KATEGORIA CELU NAUCZANIA				OGÓŁEM LICZBA ZADAŃ	NORMA ZALICZENIA POZIOMU
	A – PAMIĘTANIE WIADOMOŚCI	B – ROZUMIENIE WIADOMOŚCI	C – STOSOWANIE UMIEJĘTNOŚCI W SYTUACJI TYPOWEJ	D – STOSOWANIE UMIEJĘTNOŚCI W SYTUACJI PROBLEMOWEJ		
K – konieczny	1,24		3, 6, 7, 10, 14		7	6
P – podstawowy	8, 17, 19	11, 22	2, 13, 21		8	7
R – rozszerzony	23	4, 12, 15, 20			5	4
D – dopełniający	25	16	5, 18	9	5	4
Ogółem	7	7	10	1	25	21

Uwaga: Numery w komórkach tabeli odpowiadają numerom zadań w sprawdzianie III/1.

SPRAWDZIAN WIELOSTOPNIOWY NR III/1A

Sprawdzian obejmuje zakres treści kształcenia w klasie III od lekcji 1. do 15. według programu nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych WIKING.

EUROPA. Relacje: przyroda – człowiek – gospodarka.

(Rozwiązując zadania, korzystaj z map w atlasie geograficznym)

.....
(imię i nazwisko)

.....
(klasa)

.....
(data)

1. Przeczytaj poniższe stwierdzenia. Które z nich jest (są) prawdziwe?

I. Europa leży w całości na półkuli północnej.

II. Południk zerowy (0°) rozdziela Europę na wyraźnie większą część wschodnią i mniejszą część zachodnią.

III. Lądowa granica oddzielająca Europę od Azji jest linią umowną.

A. tylko I

B. I i II

C. I, II i III

D. II i III

2. Odczytaj dane przedstawione na diagramie (ryc. 1).

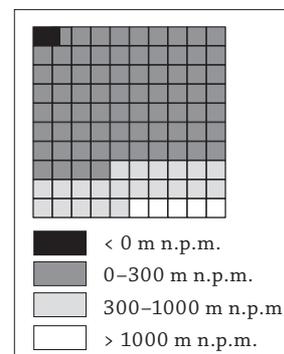
Wskaż, który wniosek jest prawidłowy.

A. Europa jest kontynentem, na którym przeważają niziny.

B. Europa jest kontynentem, na którym dominują wyżyny.

C. Europa jest kontynentem, na którym przeważają wyżyny i góry.

D. Europa jest kontynentem, na którym wszystkie formy ukształtowania powierzchni mają jednakowy udział.

Ryc. 1

3. Wykorzystaj mapę hipsometryczną w atlasie i mapę (ryc. 2); określ, w którym z wielkich regionów fizycznogeograficznych Europy dominującą formą ukształtowania powierzchni są niziny.

A. w Europie Północnej

B. w Europie Wschodniej

C. w Europie Zachodniej

D. w Europie Południowej

Ryc. 2

4. Przedstaw 2 argumenty świadczące o tym, że linia brzegowa Europy jest bardzo dobrze rozwinięta.

.....

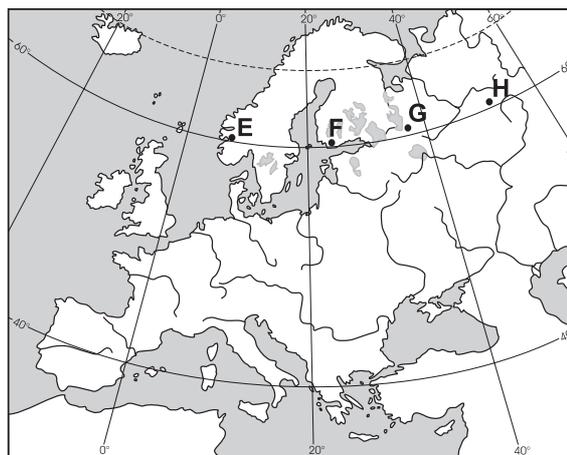
.....

.....

.....

5. Przeanalizuj położenie geograficzne stacji klimatycznych E, F, G i H (ryc. 3) i pochodzące z nich dane (tab. 1). Wskaż czynniki, które są przyczyną różnic temperatur powietrza i sum opadów rocznych w tych stacjach.

- A. wysokość nad poziomem morza i szerokość geograficzna
- B. szerokość geograficzna i wpływ Prądu Zatokowego
- C. wpływ Prądu Zatokowego i odległość od Oceanu Atlantyckiego
- D. odległość od Oceanu Atlantyckiego i wysokość nad poziomem morza

Ryc. 3

Tab. 1. Średnia temperatura powietrza (°C) i suma opadu rocznego (mm) w wybranych stacjach

Stacja i wysokość (m n.p.m.)	Średnia temp. powietrza w styczniu (°C)	Średnia temp. powietrza w lipcu (°C)	Średnia temp. roczna (°C)	Suma opadu (mm/rok)
E – 43	1,7	14,2	7,2	1944
F – 58	-5,5	16,0	4,5	689
G – 2	-7,6	17,5	4,1	569
H – 90	-16,6	16,8	0,1	430

6. Określ typ rzeki i rodzaj ujścia Wołgi – najdłuższej rzeki w Europie.

- A. rzeka nizinna, ujście lejkowe
- B. rzeka nizinna, ujście deltowe
- C. rzeka górsko-nizinna, ujście lejkowe
- D. rzeka górsko-nizinna, ujście deltowe

7. W którym zestawie umieszczono nazwy rzek płynących w Europie Zachodniej?

- A. Ural, Dniepr, Peczora
- B. Ren, Łaba, Dunaj
- C. Tag, Duero, Ebro
- D. Klar, Glomma, Kemi

8. W którym zestawie umieszczono języki należące do grupy języków słowiańskich?
- A. duński, holenderski, norweski
  - B. rosyjski, czeski, serbski
  - C. francuski, hiszpański, włoski
  - D. fiński, estoński, węgierski

9. Na podstawie danych w tabeli 2 określ, jaka jest tendencja zmiany struktury wieku ludności w Europie w latach 1990–2010.
- A. Ludność w Europie staje się coraz młodszą.
  - B. Ludność w Europie się starzeje.
  - C. Struktura wieku ludności się nie zmienia.
  - D. Struktura wieku ludności Europy wykazuje stałe proporcje poszczególnych grup wiekowych.

Tab. 2. *Ludność Europy wg wieku w latach 1990–2010 (%)*

Wiek ludności	1990 (%)	2010 (%)
poniżej 14 lat	20,5	15,4
od 15 do 64 lat	66,8	68,4
powyżej 65 lat	12,7	16,2

10. Odczytaj na mapie politycznej i wskaż, w którym zestawie umieszczono nazwy państw leżących w Europie Wschodniej.
- A. Litwa, Łotwa, Estonia
  - B. Słowenia, Serbia, Chorwacja
  - C. Islandia, Norwegia, Szwecja
  - D. Austria, Węgry, Czechy

11. Określ, jaki czynnik rzeźbotwórczy ukształtował najbardziej wyraziste formy rzeźby na Płw. Skandynawskim: fiordy, feldy, ostańce skalne, obszary pojezierne.

.....
 .....

12. Norwegia uzyskuje aż 98% energii z elektrowni wodnych. Wyjaśnij, jakie czynniki sprzyjają rozwojowi hydroenergetyki w tym państwie.

- A. krótkie rzeki o dużym spadku płynące w głębokich dolinach, co ułatwia budowę zapór
- B. długie rzeki o niewielkim spadku płynące na nizinach, co ułatwia budowę zapór
- C. krótkie rzeki o niewielkim spadku płynące na obszarze starych gór
- D. długie rzeki o dużym spadku uchodzące bezpośrednio do Morza Norweskiego

13. Na mapie w skali 1:7 000 000 długość Sognefjordu wynosi 32 mm. Oblicz jego długość w terenie. Przedstaw obliczenia.

.....
 .....

14. Podaj nazwę najwyższego szczytu w Europie, jego wysokość i nazwę łańcucha górskiego, w którym leży.

.....
 .....

15. Rolnictwo Francji należy do wysoko towarowego. Jest to rolnictwo:

- A. produkujące wysokiej jakości różnorodne produkty przeznaczone głównie do sprzedaży rynkowej.
- B. nastawione na produkcję różnorodnych produktów rolniczych przeznaczonych głównie na potrzeby własne.
- C. wybitnie specjalistyczne, produkujące niektóre produkty na potrzeby własne, a część przeznaczona jest na sprzedaż.
- D. silnie skoncentrowane, o wysokiej specjalizacji, nastawione na potrzeby wybranych odbiorców.

16. Dokonaj analizy danych z tabeli 3 i określ główną tendencję zmian w ostatnich latach w strukturze zatrudnienia w wysoko rozwiniętych państwach w Europie Zachodniej.

Tab. 3. *Struktura zatrudnienia w Wielkiej Brytanii, Francji i Niemczech w 1970 i 2007 roku*

	Wielka Brytania		Francja		Niemcy*	
	1970	2007	1970	2007	1970	2007
Rolnictwo	2,8%	1,4%	13,4%	3,4%	10,9%	2,3%
Przemysł i budownictwo	46,2%	22,3%	37,1%	23,2%	49,5%	29,8%
Usługi	51,0%	73,6%	49,5%	73,4%	39,6%	76,1%

*Niemcy w 1970 r. – RFN i NRD razem

Źródło: Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009, GUS, Warszawa 2010

- A. wzrost zatrudnienia w przemyśle i budownictwie oraz spadek zatrudnienia w rolnictwie i usługach
- B. wzrost zatrudnienia w usługach oraz spadek zatrudnienia w rolnictwie, przemyśle i budownictwie
- C. spadek zatrudnienia w usługach oraz wzrost zatrudnienia w przemyśle i budownictwie
- D. spadek zatrudnienia w rolnictwie i usługach oraz wzrost zatrudnienia w przemyśle i budownictwie

17. Które miasta w Europie pełnią opisane poniżej funkcje?

- są węzłem światowego transportu i komunikacji
- sterują procesami globalizacji
- oddziałują na gospodarkę światową

- A. metropolie światowe – Paryż, Londyn
- B. metropolie kontynentalne – Barcelona, Moskwa
- C. metropolie regionalne – Ateny, Warszawa
- D. metropolie lokalne – Bratysława, Sofia

18. Belgia jest państwem o najwyższym poziomie urbanizacji w Europie. Oblicz udział ludności miejskiej w 2007 roku, jeżeli w miastach mieszkało 10 489 tys. mieszkańców, a w całym państwie żyło 10 517 tys. ludzi. Przedstaw obliczenia.

.....
.....
.....

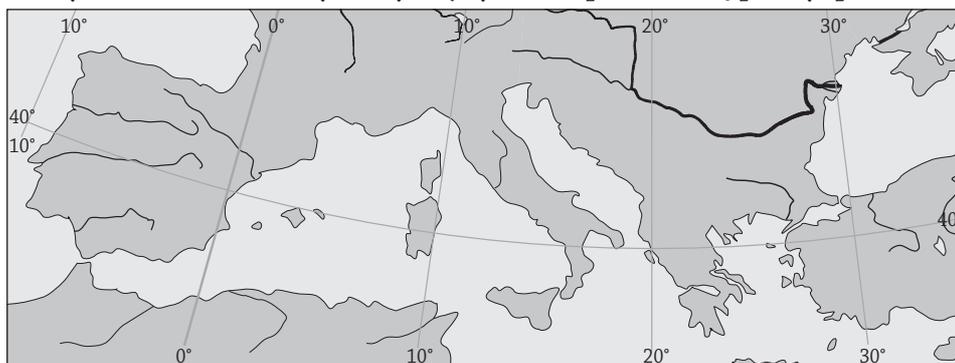
19. Wymień trzy cechy krajobrazu wysokogórskiego – alpejskiego.

.....
.....
.....
.....

20. Cechy środowiska przyrodniczego wpływają na wielkość użytków rolnych w Austrii i Szwajcarii. Wskaż, który spośród użytków rolnych zajmuje największą powierzchnię w tych państwach.

- A. grunty orne
- B. sady
- C. łąki i pastwiska
- D. grunty sztucznie nawadniane

21. Na którym z półwyspów Europy Południowej leży punkt o współrzędnych geograficznych 2° W, 41° N. Wykorzystaj ryc. 4. Wpisz nazwę półwyspu.

Ryc. 4

.....

22. Na podstawie opisu danych klimatycznych określ typ klimatu i wskaż, w którym regionie Europy występuje.

Klimatyczne lato trwa od V do X, jest ciepłe, średnia temperatura powietrza przekracza wówczas 20°C, suma opadu latem sięga około 300 mm i jest o połowę niższa niż w okresie chłodniejszym trwającym od XI do IV; w tym okresie średnia temperatura powietrza nie spada poniżej 8°C, suma opadu jest dość wysoka i sięga wówczas 550 mm.

.....
.....

23. Region śródziemnomorski jest obszarem, do którego dociera najwięcej turystów podróżujących po Europie. Podaj dwa motywy, które przyciągają turystów do tego regionu.

.....
.....
.....
.....

24. Przeczytaj opis jednego z miast – wielkiego ośrodka turystycznego w Europie Południowej.

Już w starożytności było to jedno z głównych miast-państw na Półwyspie Bałkańskim. Najważniejszym zespołem zabytków jest wzgórze Akropol, na którym w V w. p.n.e. wzniesiono trzy świątynie Nike: Apteros, Erechtejon, Partenon. Na wzgórzu prowadzi monumentalna brama wejściowa Propyleje.

Opis dotyczy:

- A. Aten
  - B. Rzymu
  - C. Wenecji
  - D. Florencji
25. Układ, znoszący kontrolę graniczną dla obywateli Unii Europejskiej zawarty w Schengen (1985 r.) obejmuje obecnie 28 państw. Które spośród państw UE nie są objęte tym układem?
- A. Finlandia i Szwecja
  - B. Słowacja i Czechy
  - C. Rumunia i Bułgaria
  - D. Malta i Cypr

SPRAWDZIAN WIELOSTOPNIOWY NR III/1B

Sprawdzian obejmuje zakres treści kształcenia w klasie III od lekcji 1. do 15. według programu nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych WIKING.

EUROPA. Relacje: przyroda – człowiek – gospodarka.
(Rozwiązując zadania, korzystaj z map w atlasie geograficznym)

.....
(imię i nazwisko)

.....
(klasa)

.....
(data)

1. Przeczytaj poniższe stwierdzenia. Które z nich jest (są) prawdziwe?

I. Europa leży w całości na półkuli północnej.

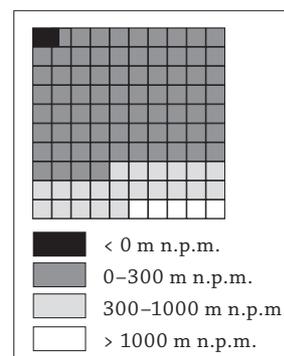
II. Południk zerowy (0°) rozdziela Europę na wyraźnie większą część wschodnią i mniejszą część zachodnią.

III. Lądowa granica oddzielająca Europę od Azji jest linią umowną.

- A. tylko I
- B. I i II
- C. II i III
- D. I, II i III

2. Odczytaj dane przedstawione na diagramie (ryc. 1).
Wskaż, który wniosek jest prawidłowy.

- A. Europa jest kontynentem, na którym dominują wyżyny.
- B. Europa jest kontynentem, na którym przeważają wyżyny i góry.
- C. Europa jest kontynentem, na którym przeważają niziny.
- D. Europa jest kontynentem, na którym wszystkie formy ukształtowania powierzchni mają jednakowy udział.

Ryc. 1

3. Wykorzystaj mapę hipsometryczną w atlasie i mapę (ryc. 2); określ, w którym z wielkich regionów fizycznogeograficznych Europy dominującą formą ukształtowania powierzchni są niziny.

- A. w Europie Zachodniej
- B. w Europie Północnej
- C. w Europie Wschodniej
- D. w Europie Południowej

Ryc. 2

4. Przedstaw 2 argumenty świadczące o tym, że linia brzegowa Europy jest bardzo dobrze rozwinięta.

.....

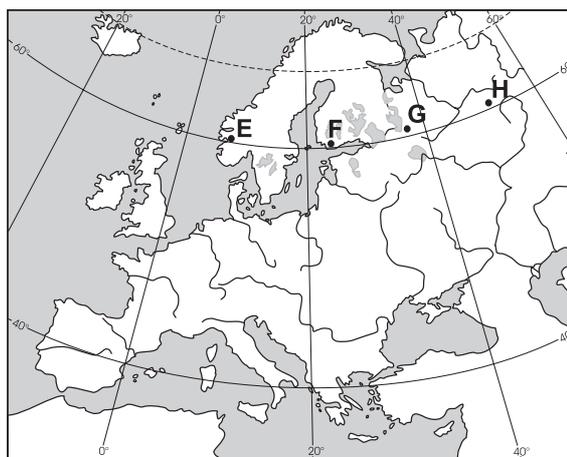
.....

.....

.....

5. Przeanalizuj położenie geograficzne stacji klimatycznych E, F, G i H (ryc. 3) i pochodzące z nich dane (tab. 1). Wskaż czynniki, które są przyczyną różnic temperatur powietrza i sum opadów rocznych w tych stacjach.

- A. odległość od Oceanu Atlantyckiego i wysokość nad poziomem morza
- B. wysokość nad poziomem morza i szerokość geograficzna
- C. szerokość geograficzna i wpływ Prądu Zatokowego
- D. wpływ Prądu Zatokowego i odległość od Oceanu Atlantyckiego

Ryc. 3

Tab. 1. Średnia temperatura powietrza (°C) i suma opadu rocznego (mm) w wybranych stacjach.

Stacja i wysokość (m n.p.m.)	Średnia temp. powietrza w styczniu (°C)	Średnia temp. powietrza w lipcu (°C)	Średnia temp. roczna (°C)	Suma opadu (mm/rok)
E - 43	1,7	14,2	7,2	1944
F - 58	-5,5	16,0	4,5	689
G - 2	-7,6	17,5	4,1	569
H - 90	-16,6	16,8	0,1	430

6. Określ typ rzeki i rodzaj ujścia Wołgi – najdłuższej rzeki w Europie.
- A. rzeka nizinna, ujście deltowe
- B. rzeka nizinna, ujście lejkowe
- C. rzeka górsko-nizinna, ujście lejkowe
- D. rzeka górsko-nizinna, ujście deltowe
7. W którym zestawie umieszczono nazwy rzek płynących w Europie Południowej?
- A. Ural, Dniepr, Peczora
- B. Ren, Łaba, Dunaj
- C. Tag, Duero, Ebro
- D. Klar, Glomma, Kemi

8. W którym zestawie umieszczono języki należące do grupy języków romańskich?
- A. duński, holenderski, norweski
  - B. rosyjski, czeski, serbski
  - C. francuski, hiszpański, włoski
  - D. fiński, estoński, węgierski

9. Na podstawie danych w tabeli 2 określ, jaka jest tendencja zmiany struktury wieku ludności w Europie w latach 1990–2010.
- A. Ludność w Europie się starzeje.
  - B. Ludność w Europie staje się coraz młodsza.
  - C. Struktura wieku ludności się nie zmienia.
  - D. Struktura wieku ludności Europy wykazuje stałe proporcje poszczególnych grup wiekowych.

Tab. 2. *Ludność Europy wg wieku w latach 1990–2010 (%)*

Wiek ludności	1990 (%)	2010 (%)
poniżej 14 lat	20,5	15,4
od 15 do 64 lat	66,8	68,4
powyżej 65 lat	12,7	16,2

10. Odczytaj na mapie politycznej i wskaż, w którym zestawie umieszczono nazwy państw leżących w Europie Północnej.
- A. Litwa, Łotwa, Estonia
  - B. Słowenia, Serbia, Chorwacja
  - C. Islandia, Norwegia, Szwecja
  - D. Austria, Węgry, Czechy

11. Określ, jaki czynnik rzeźbotwórczy ukształtował najbardziej wyraziste formy rzeźby na Płw. Skandynawskim: fiordy, feldy, ostańce skalne, obszary pojezierne.

.....
 .....

12. Norwegia uzyskuje aż 98% energii z elektrowni wodnych. Wyjaśnij, jakie czynniki sprzyjają rozwojowi hydroenergetyki w tym państwie.

- A. długie rzeki o dużym spadku uchodzące bezpośrednio do Morza Norweskiego
- B. krótkie rzeki o dużym spadku płynące w głębokich dolinach, co ułatwia budowę zapór
- C. krótkie rzeki o niewielkim spadku płynące na obszarze starych gór
- D. długie rzeki o niewielkim spadku płynące na nizinach, co ułatwia budowę zapór

13. Na mapie w skali 1:7 000 000 długość Sognefjordu wynosi 32 mm. Oblicz jego długość w terenie. Przedstaw obliczenia.

.....
 .....

14. Podaj nazwę najwyższego szczytu w Europie, jego wysokość i nazwę łańcucha górskiego, w którym leży.

.....
 .....

15. Rolnictwo Francji należy do wysoko towarowego. Jest to rolnictwo:

- A. wybitnie specjalistyczne, produkujące niektóre produkty na potrzeby własne, a część przeznaczona jest na sprzedaż.
- B. nastawione na produkcję różnorodnych produktów rolniczych przeznaczonych głównie na potrzeby własne.
- C. produkujące wysokiej jakości różnorodne produkty przeznaczone głównie do sprzedaży rynkowej.
- D. silnie skoncentrowane, o wysokiej specjalizacji, nastawione na potrzeby wybranych odbiorców.

16. Dokonaj analizy danych z tabeli 3 i określ główną tendencję zmian w ostatnich latach w strukturze zatrudnienia w wysoko rozwiniętych państwach w Europie Zachodniej.

Tab. 3. *Struktura zatrudnienia w Wielkiej Brytanii, Francji i Niemczech w 1970 i 2007 roku*

	Wielka Brytania		Francja		Niemcy*	
	1970	2007	1970	2007	1970	2007
Rolnictwo	2,8%	1,4%	13,4%	3,4%	10,9%	2,3%
Przemysł i budownictwo	46,2%	22,3%	37,1%	23,2%	49,5%	29,8%
Usługi	51,0%	73,6%	49,5%	73,4%	39,6%	76,1%

*Niemcy w 1970 r. – RFN i NRD razem

Źródło: Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2009, GUS, Warszawa 2010

- A. wzrost zatrudnienia w usługach oraz spadek zatrudnienia w rolnictwie, przemyśle i budownictwie
- B. wzrost zatrudnienia w przemyśle i budownictwie oraz spadek zatrudnienia w rolnictwie i usługach
- C. spadek zatrudnienia w rolnictwie i usługach oraz wzrost zatrudnienia w przemyśle i budownictwie
- D. spadek zatrudnienia w usługach oraz wzrost zatrudnienia w przemyśle i budownictwie

17. Które miasta w Europie pełnią opisane poniżej funkcje?

- są węzłem światowego transportu i komunikacji
- sterują procesami globalizacji
- oddziałują na gospodarkę światową

- A. metropolie lokalne – Bratysława, Sofia
- B. metropolie regionalne – Ateny, Warszawa
- C. metropolie kontynentalne – Barcelona, Moskwa
- D. metropolie światowe – Paryż, Londyn

18. Belgia jest państwem o najwyższym poziomie urbanizacji w Europie. Oblicz udział ludności miejskiej w 2007 roku, jeżeli w miastach mieszkało 10 489 tys. mieszkańców, a w całym państwie żyło 10 517 tys. ludzi. Przedstaw obliczenia.

.....
.....
.....

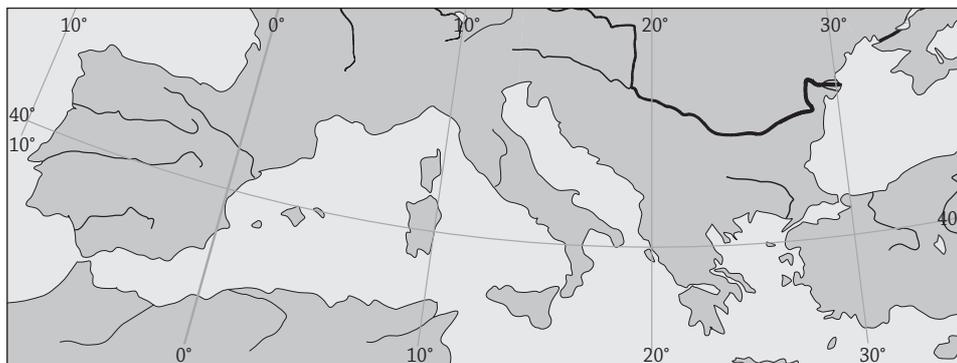
19. Wymień trzy cechy krajobrazu wysokogórskiego – alpejskiego.

.....
.....
.....
.....

20. Cechy środowiska przyrodniczego wpływają na wielkość użytków rolnych w Austrii i Szwajcarii. Wskaż, który spośród użytków rolnych zajmuje największą powierzchnię w tych państwach.

- B. sady
- C. łąki i pastwiska
- A. grunty orne
- D. grunty sztucznie nawadniane

21. Na którym z półwyspów Europy Południowej leży punkt o współrzędnych geograficznych 14° E, 42° N. Wykorzystaj ryc. 4. Wpisz nazwę półwyspu.

Ryc. 4

.....

22. Na podstawie opisu danych klimatycznych określ typ klimatu i wskaż, w którym regionie Europy występuje.

Klimatyczne lato trwa od V do X, jest ciepłe, średnia temperatura powietrza przekracza wówczas 20°C, suma opadu latem sięga około 300 mm i jest o połowę niższa niż w okresie chłodniejszym trwającym od XI do IV; w tym okresie średnia temperatura powietrza nie spada poniżej 8°C, suma opadu jest dość wysoka i sięga wówczas 550 mm.

.....
.....

23. Region śródziemnomorski jest obszarem, do którego dociera najwięcej turystów podróżujących po Europie. Podaj dwa motywy, które przyciągają turystów do tego regionu.

.....
.....
.....
.....

24. Przeczytaj opis jednego z miast – wielkiego ośrodka turystycznego w Europie Południowej.

Już w starożytności mówiono, że jest to miasto wieczne i wszystkie drogi do niego prowadzą. Jest wielkim ośrodkiem turystycznym na Półwyspie Apenińskim, rozciąga się na siedmiu wzgórzach. Znajdują się tu zabytki antyczne, np. Koloseum, łuki triumfalne cesarzy, ruiny łaźni starożytnych. Liczne są budynki sakralne. Jedno ze wzgórz – Watykan – jest siedzibą papieża.

Opis dotyczy:

- A. Aten
  - B. Rzymu
  - C. Wenecji
  - D. Florencji
25. Układ, znoszący kontrolę graniczną dla obywateli Unii Europejskiej zawarty w Schengen (1985 r.) obejmuje obecnie 28 państw. Które spośród państw UE nie są objęte tym układem?
- A. Malta i Cypr
  - B. Rumunia i Bułgaria
  - C. Słowacja i Czechy
  - D. Finlandia i Szwecja

KARTOTEKA SPRAWDZIANU III/2

KARTOTEKA SPRAWDZIANU WIELOSTOPNIOWEGO MIERZĄCEGO OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ PO OPRACOWANIU TREŚCI KSZTAŁCENIA OD LEKCJI 15. DO 30. WEDŁUG PROGRAMU NAUCZANIA GEOGRAFII WYDAWNICTW EDUKACYJNYCH WIKING.

ŚWIAT. RELACJE: CZŁOWIEK – PRZYRODA – GOSPODARKA. SPRAWDZIAN III/2.

NR ZADANIA	SPRAWDZANA CZYNNOŚĆ UCZNIĄ	KATEGORIA CELU	POZIOM WYMAGAŃ	UWAGI NAUCZYCIELA O TRUDNOŚCI ZADANIA
1.	Podaje przykłady geograficznych kontrastów w Azji.	A	K	
2.	Wykazuje na podstawie danych różnicowanie form ukształtowania powierzchni w Azji.	C	P	
3.	Wskazuje najstarsze ośrodki, w których kształtowały się azjatyckie cywilizacje.	A	P	
4.	Dostrzega zależności między czynnikami klimatycznymi a typem klimatu.	C	R	
5.	Oblicza udział ludności Chin w liczbie ludności na Ziemi.	C	P	
6.	Dostrzega zależności między cechami środowiska przyrodniczego a możliwością ich rolniczego wykorzystania w Azji.	C	D	
7.	Zna naturalne zagrożenia występujące w Azji Wschodniej i dostrzega ich wpływ na gospodarkę człowieka.	A	K	
8.	Wyjaśnia uzależnienie gospodarki Japonii od handlu zagranicznego.	B	R	
9.	Wykazuje związek między typem rolnictwa a klimatem w Azji Południowo-Wschodniej.	C	P	
10.	Dostrzega wpływ uwarunkowań społeczno-kulturowych – „kultury ryżu” – na rolnictwo w Azji Południowo-Wschodniej.	A	R	
11.	Analizuje dane z diagramu klimatycznego – zna cechy klimatu zwrotnikowego monsunowego.	C	K	
12.	Odczytuje dane na wykresie – dostrzega ogromny wzrost liczby ludności w Indiach.	C	R	
13.	Wyjaśnia wpływ „zielonej rewolucji” na rolnictwo w Indiach.	B	K	
14.	Klasyfikuje państwa na Bliskim Wschodzie na arabskie i niearabskie.	A	P	
15.	Dostrzega różnicowanie etniczne i kulturowe na obszarze Bliskiego Wschodu.	C	P	
16.	Odczytuje dane na diagramie klimatycznym i lokalizuje stację klimatyczną na mapie Afryki.	C	D	
17.	Dostrzega zależności między naturalnymi cechami środowiska przyrodniczego a ich gospodarczym wykorzystaniem w Afryce.	C	R	

18.	Wyjaśnia zależności między cechami środowiska przyrodniczego w strefie Sahelu a ekstensywnym pasterstwem koczowniczym.	B	D	
19.	Odczytuje treść mapy hipsometrycznej – wskazuje wielkie regiony w Ameryce.	C	K	
20.	Dostrzega przyczyny zróżnicowania etnicznego w Ameryce.	A	K	
21.	Zna położenie geograficzne lasów deszczowych w Amazonii.	C	K	
22.	Odróżnia strukturę zatrudnienia w państwach wysoko rozwiniętych od struktury w innych grupach państw.	B	R	
23.	Dostrzega zróżnicowanie rozmieszczenia przemysłu i ludności w Stanach Zjednoczonych Ameryki.	C	K	
24.	Odczytuje i interpretuje schemat przedstawiający układ skał w basenie artezyjskim.	C	P	
25.	Wykazuje wpływ czynników astronomicznych i geograficznych kształtujących cechy środowiska geograficznego Arktyki i Antarktyki.	D	d	

PLAN SPRAWDZIANU III/2

POZIOM WYMAGAŃ	KATEGORIA CELU NAUCZANIA				OGÓŁEM LICZBA ZADAŃ	NORMA ZALICZENIA POZIOMU
	A – PAMIĘTANIE WIADOMOŚCI	B – ROZUMIENIE WIADOMOŚCI	C – STOSOWANIE UMIEJĘTNOŚCI W SYTUACJI TYPOWEJ	D – STOSOWANIE UMIEJĘTNOŚCI W SYTUACJI PROBLEMOWEJ		
K – konieczny	1, 7, 20	13	11, 19, 21, 23		8	7
P – podstawowy	3, 14		2, 5, 9, 15, 24		7	6
R – rozszerzony	10	8, 22	4, 12, 17		6	5
D – dopełniający		18	6, 16	25	4	3
Ogółem	6	4	14	1	25	21

Uwaga: Numery w komórkach tabeli odpowiadają numerom zadań w sprawdzianie III/2.

SPRAWDZIAN WIELOSTOPNIOWY NR III/2A

Sprawdzian obejmuje zakres treści kształcenia w klasie III od lekcji 16. do 30. według programu nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych WIKING.

WYBRANE REGIONY ŚWIATA. Relacje: przyroda – człowiek – gospodarka.

(Rozwiązując zadania, korzystaj z map w atlasie geograficznym)

.....
(imię i nazwisko)

.....
(klasa)

.....
(data)

1. Przeczytaj poniższe stwierdzenia. Które z nich jest (są) prawdziwe?

I. Azja jest kontynentem o największej powierzchni.

II. W Himalajach leży najwyższy szczyt na świecie – Mount Everest (Czomolungma).

III. W miejscowości Czerapundzi, leżącej na południowych stokach Himalajów, notuje się najwyższe średnie opady roczne na świecie.

IV. W Azji Północnej zanotowano najniższą temperaturę powietrza na świecie, wynoszącą $-89,2^{\circ}\text{C}$.

A. I i II

B. I, II, i III

C. I, II i IV

D. I i IV

2. Na podstawie danych w tabeli 1 określ, która z wielkich form ukształtowania powierzchni dominuje w Azji.

Tab. 1. Udział wielkich form powierzchni Azji w ogólnej powierzchni

Depresja	Niziny	Wyżyny		Góry	
poniżej 0 m	0–300 m n.p.m.	300–500 m n.p.m.	500–2 000 m n.p.m.	2 000–5 000 m n.p.m.	powyżej 5 000 m n.p.m.
1,2%	31,2%	15,8%	38,9%	10,1%	2,8%

A. W Azji przeważają niziny.

B. W Azji przeważają wyżyny.

C. W Azji dominują góry.

D. W Azji wielkie formy ukształtowania powierzchni mają podobny udział.

3. W którym z wymienionych ośrodków rolniczych udomowiono najwięcej roślin oraz zwierząt? Który uznaje się za najstarszy?

A. ośrodek w Azji Środkowej

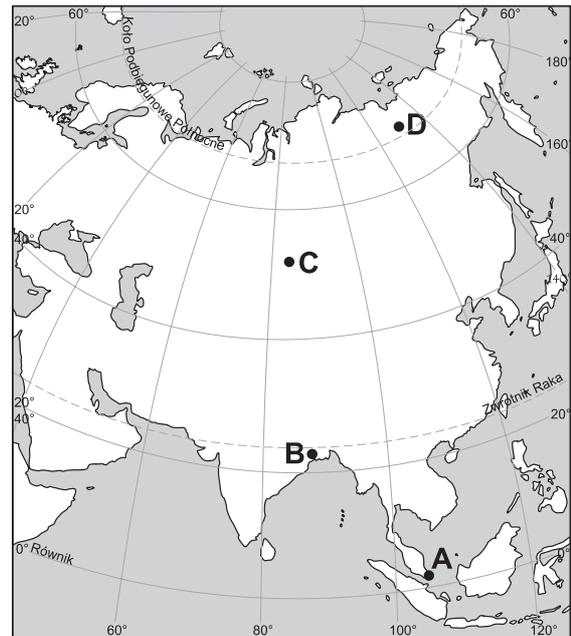
B. ośrodek w Azji Zachodniej – „Żyzny Półksiężyc”

C. ośrodek na Płw. Indyjskim

D. ośrodek w Azji Wschodniej

4. W której z czterech zaznaczonych na mapie stacji klimatycznych (ryc. 1) roczna amplituda średnich miesięcznych temperatur powietrza jest najmniejsza?

.....
 .....
 .....

Ryc. 1

5. Oblicz, ile procent ludności świata stanowi ludność Chińskiej Republiki Ludowej (ludność świata: 6 829 mln, ludność Chin: 1 331 mln; dane z 2009 r.). Przedstaw obliczenia.

.....
 .....

6. Przedstaw dwa czynniki geograficzne, które ograniczają rozwój rolnictwa na obszarze Chin Zachodnich.

.....
 .....
 .....

7. Tsunami to jeden z naturalnych żywiołów nawiedzających Wyspy Japońskie. Tsunami to:

- A. silne wiatry wyrządzające na lądzie ogromne szkody.
- B. wielkie fale wywołane przez podwodne trzęsienie ziemi.
- C. japońska nazwa trzęsień ziemi.
- D. powtarzające się wybuchy wulkanów.

8. Jaka jest przyczyna, że Japonia jest wielkim importerem surowców i paliw (około 43% całości własnego importu w 2008 r.)?

- A. brak własnych zasobów surowców mineralnych
- B. trudne warunki eksploatacji własnych zasobów surowcowych
- C. ochrona i oszczędzanie własnych zasobów surowców mineralnych
- D. konieczność tworzenia zapasów dla silnie rozwiniętego przemysłu przetwórczego

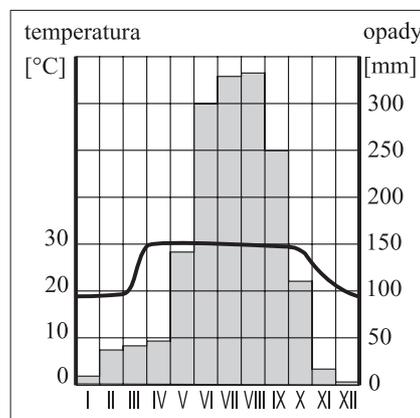
9. Na podstawie danych klimatycznych ze stacji Phnom Penh (tab. 2) określ, w którym okresie występują warunki umożliwiające uprawę ryżu mokrego na Półwyspie Indochińskim.

Tab.2. Średnie miesięczne temperatury powietrza (°C)

i sumy opadów miesięcznych (mm) w Phom Penh. 11°33' N, 104°51' E

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Rok
T (°C)	26,2	27,4	28,8	29,6	29,1	28,1	28,0	28,3	27,2	27,5	26,9	25,9	27,7
opad (mm)	9	10	36	30	143	145	153	159	229	257	140	43	1345

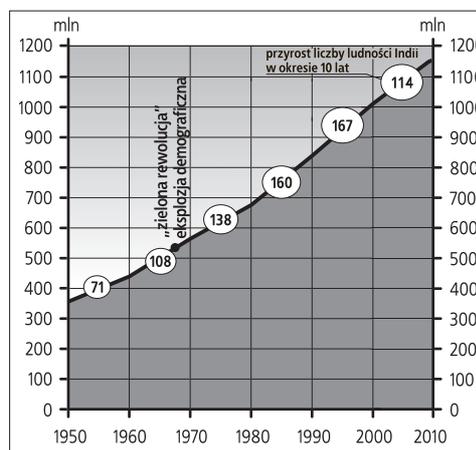
- A. okres ten trwa od XII do IV
 B. okres ten trwa od V do XI
 C. okres ten trwa od VIII do XI
 D. okres ten trwa od XII do VI
10. W którym z regionów Azji wykształciły się zachowania społeczne określane jako „kultura ryżu”? Ich celem jest: przygotowanie pól pod uprawę ryżu, doglądanie upraw i zbiór ryżu przez wspólnoty rodzinno-sąsiedzkie.
- A. w Azji Południowo-Zachodniej
 B. w Azji Południowej
 C. w Azji Południowo-Wschodniej
 D. we wnętrzu Półwyspu Dekan
11. Odczytaj z diagramu klimatycznego Kalkuty (ryc. 2), w których miesiącach występuje monsun letni i określ, skąd napływają masy powietrza.
- A. od maja do października, znad lądu
 B. od maja do października, znad oceanu
 C. od listopada do kwietnia, znad lądu
 D. od listopada do kwietnia, znad oceanu

Ryc. 2

12. Odczytaj z wykresu (ryc. 3), w ciągu ilu lat nastąpiło podwojenie liczby ludności w Indiach w stosunku do liczby ludności z roku 1960.
- A. w ciągu 24 lat
 B. w ciągu 34 lat
 C. w ciągu 44 lat
 D. w ciągu 48 lat

Ryc. 3. Wzrost liczby ludności Indii w latach 1950–2010

13. Między rokiem 1960 a 2000 nastąpił w Indiach trzykrotny wzrost zbiorów ryżu. Wskaż główny czynnik, który przyczynił się do wielkiego wzrostu plonów i zbiorów ryżu.

- A. „zielona rewolucja”, tj. wprowadzenie do uprawy niezwykle plennych odmian ryżu
- B. eksplozja demograficzna, tj. duży wzrost liczby ludności, co powoduje konieczność wzrostu plonów
- C. zwiększenie powierzchni sztucznie nawadnianych, co przyczyniło się do wzrostu plonów
- D. wzrost mechanizacji prac rolnych, co przyczyniło się do wzrostu plonów

14. Państwa na Bliskim Wschodzie dzieli się na państwa arabskie i państwa niearabskie. Wskaż, w którym zestawie umieszczono tylko państwa niearabskie.

- A. Arabia Saudyjska, Jemen, Syria
- B. Bahrajn, Jordania, Liban
- C. Iran, Turcja, Izrael
- D. Oman, Katar, Irak

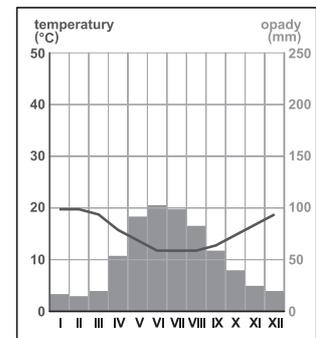
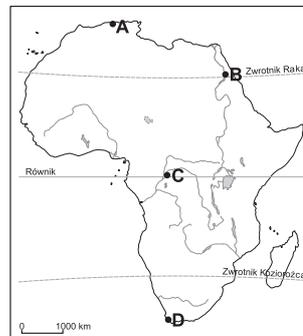
15. Na mapie (ryc. 4) zaznaczono ciemniejszym kolorem obszar, na którym przeważają wyznawcy jednej z wielkich religii w Azji. Są to wyznawcy:

- A. buddyzmu
- B. hinduizmu
- C. islamu
- D. chrześcijaństwa

Ryc. 4

16. Określ, w której z czterech zaznaczonych na mapie Afryki stacji klimatycznych (ryc. 5) roczny przebieg średnich miesięcznych temperatur powietrza i suma opadów miesięcznych są takie jak na diagramie (ryc. 6).

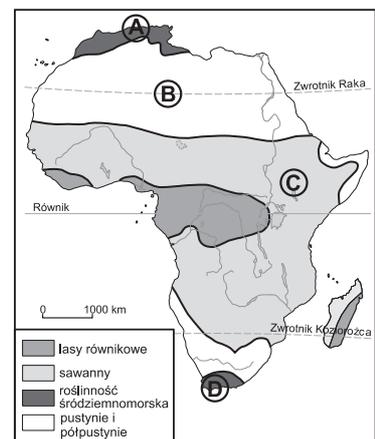
Ryc. 5

Ryc. 6

17. Na mapie Afryki (ryc. 7) zaznaczono cztery obszary. Wskaż, w którym z nich są najmniej korzystne warunki naturalne dla rolnictwa na tym kontynencie.

.....

.....

Ryc. 7

18. Na podstawie opisu cech środowiska przyrodniczego wskaż region w Afryce oraz określ, jaki typ rolniczego wykorzystania jest w nim najkorzystniejszy.

Cechy środowiska:

- wysoka temperatura powietrza przez cały rok – średnia roczna ok. 25°C,
- krótka, dwumiesięczna pora deszczowa z opadem w wysokości około 300 mm,
- nieregularne opady w kolejnych latach,
- dłuższe okresy suche, przeplatające się z latami bardziej wilgotnymi.

- A. region Sahary, ekstensywne rolnictwo w oazach
B. region Sahelu, ekstensywne pasterstwo koczownicze
C. region nad Zatoką Gwinejską, intensywne rolnictwo plantacyjne
D. region Kotliny Kongo, ekstensywna gospodarka leśna

19. Na mapie Ameryki Północnej (ryc. 8) zakreskowano jeden z wielkich regionów tego kontynentu. Podaj jego nazwę.

.....
.....

Ryc. 8

20. Kolonizacja Ameryki rozpoczęła się w XVI wieku. Jakiej narodowości byli przybysze, którzy zasiedlili obszary Ameryki na północ od Rio Grande?

- A. Portugalczycy i Hiszpanie
B. Brytyjczycy i Francuzi
C. Holendrzy i Włosi
D. Japończycy i Chińczycy

21. Lasy są wielkim bogactwem naturalnym Brazylii, zajmują one 55,7% powierzchni kraju. Największy ich obszar, nazywany „zielonymi płucami Ziemi”, występuje na:

- A. Wyżynie Brazylijskiej
B. Nizinie Orinoko
C. Nizinie Amazonki
D. w pasie wybrzeża wschodniego

22. Stany Zjednoczone Ameryki są państwem o wysoko rozwiniętej gospodarce. W tej grupie państw struktura zatrudnienia według sektorów wykazuje charakterystyczne proporcje. Wskaż, która z przedstawionych struktur zatrudnienia jest typowa dla państw wysoko rozwiniętych (tab. 3).

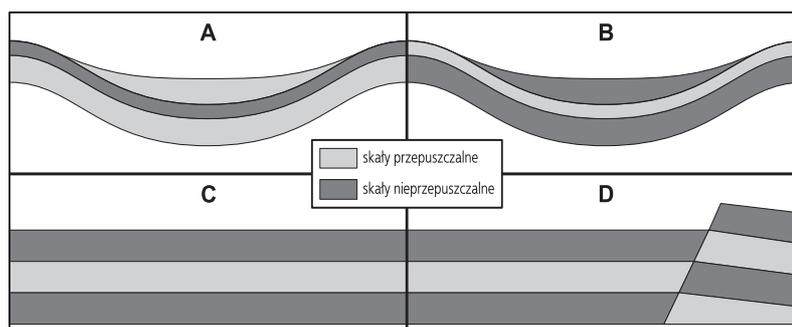
	Struktura zatrudnienia w %		
	Przemysł	Rolnictwo	Usługi
A	40	20	40
B	30	20	50
C	25	25	50
D	23	2	75

Tab. 3

23. W którym zestawie umieszczono nazwy miast należących do najsilniej zurbanizowanego obszaru w Stanach Zjednoczonych (Megalopolis Bos-Wash)?

- A. Chicago, Detroit, Cleveland
- B. San Francisco, Los Angeles, San Diego
- C. Baltimore, Filadelfia, Nowy Jork
- D. Houston, Nowy Orlean, Saint Louis

24. Wskaż, która z czterech części ryciny 9 – A, B, C czy D – przedstawia układ skał w basenie artezyjskim.

Ryc. 9

25. Wskaż czynniki astronomiczne i czynniki geograficzne, które decydują, że obszar Arktyki jest pokryty lodem, a na Grenlandii występuje lądolód.

- A. ruch obrotowy Ziemi, który wpływa na długość dnia i nocy w ciągu doby; położenie za kołem podbiegunowym północnym, które warunkuje, że Słońce góruje nisko nad horyzontem
- B. ruch obiegowy Ziemi, który wpływa na długość nocy i dnia polarnego; położenie za kołem podbiegunowym północnym, które warunkuje, że Słońce góruje nisko nad horyzontem
- C. ruch obrotowy Ziemi, który wpływa na długość dnia i nocy w ciągu doby; położenie za kołem podbiegunowym południowym, które warunkuje, że Słońce góruje nisko nad horyzontem
- D. ruch obiegowy Ziemi, który wpływa na długość nocy i dnia polarnego w ciągu roku; położenie za kołem podbiegunowym południowym, które warunkuje, że Słońce góruje nisko nad horyzontem

SPRAWDZIAN WIELOSTOPNIOWY NR III/2B

Sprawdzian obejmuje zakres treści kształcenia w klasie III od lekcji 16. do 30. według programu nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych WIKING.

WYBRANE REGIONY ŚWIATA. Relacje: przyroda – człowiek – gospodarka.

(Rozwiązując zadania, korzystaj z map w atlasie geograficznym)

.....
(imię i nazwisko)

.....
(klasa)

.....
(data)

1. Przeczytaj poniższe stwierdzenia. Które z nich jest (są) prawdziwe?

I. Azja jest kontynentem o największej powierzchni.

II. W Himalajach leży najwyższy szczyt na świecie – Mount Everest (Czomolungma).

III. W miejscowości Czerapundzi, leżącej na południowych stokach Himalajów, notuje się najwyższe średnie opady roczne na świecie.

IV. W Azji Północnej zanotowano najniższą temperaturę powietrza na świecie, wynoszącą $-89,2^{\circ}\text{C}$.

A. I i II

B. I, II, i IV

C. I, II i III

D. I i IV

2. Na podstawie danych w tabeli 1 określ, która z wielkich form ukształtowania powierzchni dominuje w Azji.

Tab. 1. *Udział wielkich form powierzchni Azji w ogólnej powierzchni*

Depresja	Niziny	Wyżyny		Góry	
poniżej 0 m	0–300 m n.p.m.	300–500 m n.p.m.	500–2 000 m n.p.m.	2 000–5 000 m n.p.m.	powyżej 5 000 m n.p.m.
1,2%	31,2%	15,8%	38,9%	10,1%	2,8%

A. W Azji przeważają góry.

B. W Azji przeważają wyżyny.

C. W Azji dominują niziny.

D. W Azji wielkie formy ukształtowania powierzchni mają podobny udział.

3. W którym z wymienionych ośrodków rolniczych udomowiono najwięcej roślin oraz zwierząt? Który uznaje się za najstarszy?

A. ośrodek w Azji Zachodniej – „Żyzny Półksiężyc”

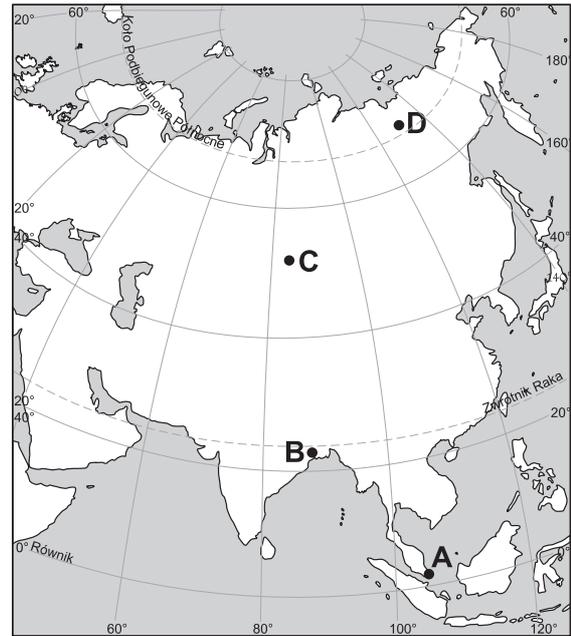
B. ośrodek w Azji Środkowej

C. ośrodek na Płw. Indyjskim

D. ośrodek w Azji Wschodniej

4. W której z czterech zaznaczonych na mapie stacji klimatycznych (ryc. 1) roczna amplituda średnich miesięcznych temperatur powietrza jest największa?

.....
 .....
 .....

Ryc. 1

5. Oblicz, ile procent ludności świata stanowi ludność Chińskiej Republiki Ludowej (ludność świata: 6 829 mln, ludność Chin: 1 331mln; dane z 2009 r.). Przedstaw obliczenia.

.....
 .....

6. Przedstaw dwa czynniki geograficzne, które ograniczają rozwój rolnictwa na obszarze Chin Zachodnich.

.....
 .....
 .....

7. Tsunami to jeden z naturalnych żywiołów nawiedzających Wyspy Japońskie. Tsunami to:

- A. japońska nazwa trzęsień ziemi.
- B. silne wiatry wyrządzające na lądzie ogromne szkody.
- C. wielkie fale wywołane przez podwodne trzęsienie ziemi.
- D. powtarzające się wybuchy wulkanów.

8. Jaka jest przyczyna, że Japonia jest wielkim importerem surowców i paliw (około 43% całości własnego importu w 2008 r.)?

- A. konieczność tworzenia zapasów dla silnie rozwiniętego przemysłu przetwórczego
- B. ochrona i oszczędzanie własnych zasobów surowców mineralnych
- C. trudne warunki eksploatacji własnych zasobów surowcowych
- D. brak własnych zasobów surowców mineralnych

9. Na podstawie danych klimatycznych ze stacji Phnom Penh (tab. 2) określ, w którym okresie występują warunki umożliwiające uprawę ryżu mokrego na Półwyspie Indochińskim.

Tab.2. Średnie miesięczne temperatury powietrza (°C)

i sumy opadów miesięcznych (mm) w Phom Penh. 11°33' N, 104°51' E

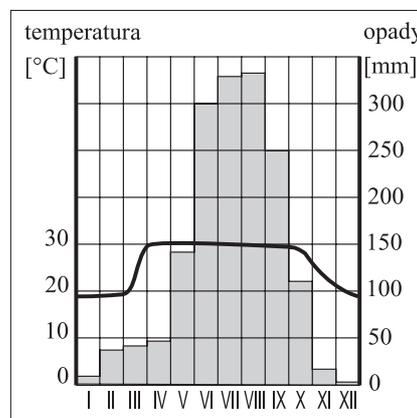
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	Rok
T (°C)	26,2	27,4	28,8	29,6	29,1	28,1	28,0	28,3	27,2	27,5	26,9	25,9	27,7
opad (mm)	9	10	36	30	143	145	153	159	229	257	140	43	1345

- A. okres ten trwa od XII do VI
 B. okres ten trwa od VIII do XI
 C. okres ten trwa od V do XI
 D. okres ten trwa od XII do IV
10. W którym z regionów Azji wykształciły się zachowania społeczne określane jako „kultura ryżu”. Ich celem jest: przygotowanie pól pod uprawę ryżu, doglądanie upraw i zbiór ryżu przez wspólnoty rodzinno-sąsiedzkie.

- A. w Azji Południowo-Wschodniej
 B. w Azji Południowej
 C. w Azji Południowo-Zachodniej
 D. we wnętrzu Półwyspu Dekan

11. Odczytaj z diagramu klimatycznego Kalkuty (ryc. 2), w których miesiącach występuje monsun letni i określ, skąd napływają masy powietrza.

- A. od listopada do kwietnia, znad lądu
 B. od maja do października, znad oceanu
 C. od maja do października, znad lądu
 D. od listopada do kwietnia, znad oceanu

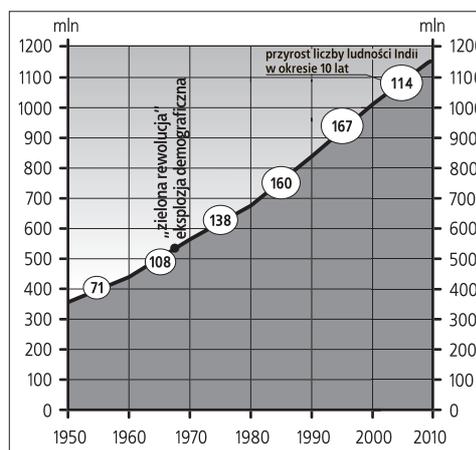

Ryc. 2

12. Odczytaj z wykresu (ryc. 3), w ciągu ilu lat nastąpiło podwojenie liczby ludności w Indiach w stosunku do liczby ludności z roku 1960.

- A. w ciągu 48 lat
 B. w ciągu 44 lat
 C. w ciągu 34 lat
 D. w ciągu 24 lat

Ryc. 3. Wzrost liczby ludności Indii w latach 1950–2010

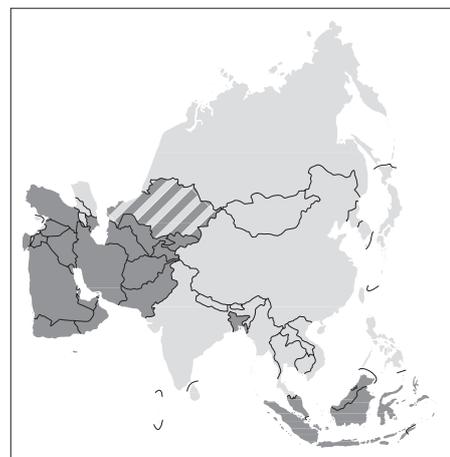

13. Między rokiem 1960 a 2000 nastąpił w Indiach trzykrotny wzrost zbiorów ryżu. Wskaż główny czynnik, który przyczynił się do wielkiego wzrostu plonów i zbiorów ryżu.
- A. eksplozja demograficzna, tj. duży wzrost liczby ludności, co powoduje konieczność wzrostu plonów
 B. zwiększenie powierzchni sztucznie nawadnianych, co przyczyniło się do wzrostu plonów
 C. wzrost mechanizacji prac rolnych, co przyczyniło się do wzrostu plonów
 D. „zielona rewolucja”, tj. wprowadzenie do uprawy niezwykle plennych odmian ryżu
14. Państwa na Bliskim Wschodzie dzieli się na państwa arabskie i państwa niearabskie. Wskaż, w którym zestawie umieszczono tylko państwa niearabskie.

- A. Jordania, Syria, Oman
 B. Turcja, Izrael, Iran
 C. Katar, Bahrajn, Irak
 D. Zjednoczone Emiraty Arabskie, Liban, Jemen

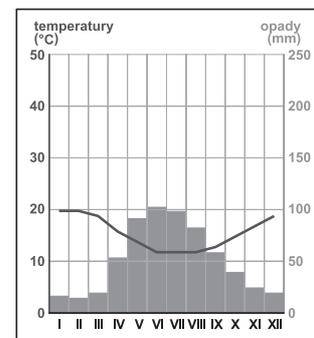
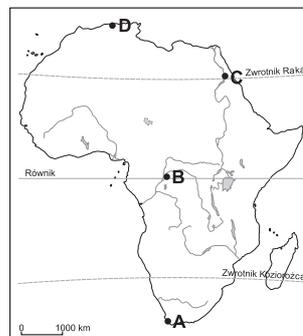
15. Na mapie (ryc. 4) zaznaczono ciemniejszym kolorem obszar, na którym przeważają wyznawcy jednej z wielkich religii w Azji. Są to wyznawcy:

- A. islamu
 B. buddyzmu
 C. hinduizmu
 D. chrześcijaństwa

Ryc. 4

16. Określ, w której z czterech zaznaczonych na mapie Afryki stacji klimatycznych (ryc. 5) roczny przebieg średnich miesięcznych temperatur powietrza i sum opadów miesięcznych jest taki jak na diagramie (ryc. 6)

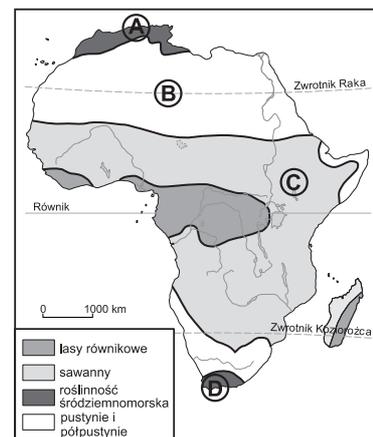

Ryc. 5

Ryc. 6

17. Na mapie Afryki (ryc. 7) zaznaczono cztery obszary. Wskaż, w którym z nich są najmniej korzystne warunki naturalne dla rolnictwa na tym kontynencie.

.....
 .....

Ryc. 7

18. Na podstawie opisu cech środowiska przyrodniczego wskaż region w Afryce oraz określ, jaki typ rolniczego wykorzystania jest w nim najkorzystniejszy.

Cechy środowiska:

- wysoka temperatura powietrza przez cały rok – średnia roczna ok. 25°C,
- krótka, dwumiesięczna pora deszczowa z opadem w wysokości około 300 mm,
- nieregularne opady w kolejnych latach,
- dłuższe okresy suche, przeplatające się z latami bardziej wilgotnymi.

- A. region nad Zatoką Gwinejską, intensywne rolnictwo plantacyjne
- B. region Sahary, ekstensywne rolnictwo w oazach
- C. region Kotliny Kongo, ekstensywna gospodarka leśna
- D. region Sahelu, ekstensywne pasterstwo koczownicze

19. Na mapie Ameryki Południowej (ryc. 8) zakreskowano jeden z wielkich regionów tego kontynentu. Podaj jego nazwę.

.....
.....

Ryc. 8

20. Kolonizacja Ameryki rozpoczęła się w XVI wieku. Jakiej narodowości byli przybysze, którzy zasiedlili obszary Ameryki na północ od Rio Grande?

- A. Holendrzy i Włosi
- B. Portugalczycy i Hiszpanie
- C. Brytyjczycy i Francuzi
- D. Japończycy i Chińczycy

21. Lasy są wielkim bogactwem naturalnym Brazylii, zajmują one 55,7% powierzchni kraju. Największy ich obszar, nazywany „zielonymi płucami Ziemi”, występuje na:

- A. Nizinie Orinoko
- B. Nizinie Amazonki
- C. Wyżynie Brazylijskiej
- D. w pasie wybrzeża wschodniego

22. Stany Zjednoczone Ameryki są państwem o wysoko rozwiniętej gospodarce. W tej grupie państw struktura zatrudnienia według sektorów wykazuje charakterystyczne proporcje. Wskaż, która z przedstawionych struktur zatrudnienia jest typowa dla państw wysoko rozwiniętych (tab. 3).

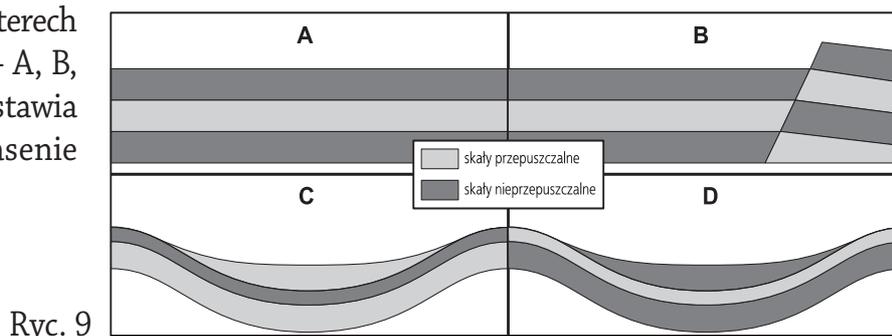
	Struktura zatrudnienia w %		
	Przemysł	Rolnictwo	Usługi
A	23	2	75
B	25	25	50
C	30	20	50
D	40	20	40

Tab. 3

23. W którym zestawie umieszczono nazwy miast należących do najsilniej zurbanizowanego obszaru w Stanach Zjednoczonych (Megalopolis Bos-Wash)?

- A. Houston, Nowy Orlean, Saint Louis
- B. Baltimore, Filadelfia, Nowy Jork
- C. San Francisco, Los Angeles, San Diego
- D. Chicago, Detroit, Cleveland

24. Wskaż, która z czterech części ryciny 9. – A, B, C czy D – przedstawia układ skał w basenie artezyjskim.

25. Wskaż czynniki astronomiczne i czynniki geograficzne, które decydują, że obszar Antarktydy jest pokryty lądolodem.

- A. ruch obrotowy Ziemi, który wpływa na długość dnia i nocy w ciągu doby; położenie za kołem podbiegunowym północnym, które warunkuje, że Słońce góruje nisko nad horyzontem
- B. ruch obiegowy Ziemi, który wpływa na długość nocy i dnia polarnego; położenie za kołem podbiegunowym północnym, które warunkuje, że Słońce góruje nisko nad horyzontem
- C. ruch obrotowy Ziemi, który wpływa na długość dnia i nocy w ciągu doby; położenie za kołem podbiegunowym południowym, które warunkuje, że Słońce góruje nisko nad horyzontem
- D. ruch obiegowy Ziemi, który wpływa na długość nocy i dnia polarnego w ciągu roku; położenie za kołem podbiegunowym południowym, które warunkuje, że Słońce góruje nisko nad horyzontem

KARTOTEKA SPRAWDZIANU III/3

KARTOTEKA SPRAWDZIANU WIELOSTOPNIOWEGO MIERZĄCEGO OSIĄGNIĘCIA UCZNIĄ PO OPRAWOWANIU TREŚCI KSZTAŁCENIA OD LEKCJI 1. DO LEKCJI 30. WEDŁUG PROGRAMU NAUCZANIA GEOGRAFII WYDAWNICTW EDUKACYJNYCH WIKING

NR ZADANIA	SPRAWDZANA CZYNNOŚĆ UCZNIĄ	KATEGORIA CELU	POZIOM WYMAGAŃ	UWAGI NAUCZYCIELA O TRUDNOŚCI ZADANIA
1.	Rozumie tekst zawierający podstawowe informacje o położeniu geograficznym Europy.	A	K	
2.	Określa przebieg umownej granicy między Europą a Azją.	C	P	
3.	Rozpoznaje typ klimatu na podstawie przebiegu średnich wartości temperatury powietrza i sum opadów miesięcznych.	C	R	
4.	Analizuje dane statystyczne – dostrzega zmiany udziału ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata.	C	R	
5.	Wie, które państwa w Europie są wielonarodowe.	A	R	
6.	Określa położenie geograficzne państw w Europie w regionach fizycznogeograficznych.	C	P	
7.	Określa położenie geograficzne państw alpejskich.	B	R	
8.	Rozpoznaje na podstawie opisu typ roślinności i określa region w Europie, w którym roślinność ta występuje.	B	P	
9.	Analizuje dane na wykresie statystycznym – określa początek eksplozji ludnościowej w Azji.	C	D	
10.	Wie, w których państwach liczba ludności przekracza 1 mld.	A	K	
11.	Ustala zależności między warunkami naturalnymi środowiska przyrodniczego a gęstością zaludnienia w Azji.	C	R	
12.	Odczytuje wartości na diagramie.	C	K	
13.	Wskazuje państwa Bliskiego Wschodu mające dostęp do wód Zatoki Perskiej.	C	P	
14.	Dostrzega zróżnicowanie etniczne i religijne państw Bliskiego Wschodu.	C	P	
15.	Wykorzystuje siatkę kartograficzną do ustalenia kierunku szerokości i długości geograficznej.	C	K	
16.	Dostrzega zależności między położeniem stacji klimatycznej a typem klimatu.	D	D	
17.	Wskazuje granicę między państwami wysoko rozwiniętymi a rozwijającymi się w Ameryce.	B	P	

18.	Rozumie tekst opisujący cechy klimatu w regionach geograficznych Ameryki.	B	K	
19.	Zna nazwy największych miast w Brazylii.	A	K	
20.	Dostrzega wpływ składników środowiska przyrodniczego na działy rolnictwa w Australii.	C	K	
21.	Rozumie potrzebę ochrony zasobów naturalnych na Antarktydzie.	B	P	
22.	Wyjaśnia wpływ czynników historycznych i ekonomicznych na rozmieszczenie ludności w Europie.	B	D	
23.	Wykazuje na podstawie danych statystycznych, że społeczeństwo Japonii się starzeje.	C	D	
24.	Dostrzega zależności między cechami środowiska przyrodniczego Sahelu a jego gospodarczym wykorzystaniem.	C	R	
25.	Uzasadnia potrzebę ochrony lasów deszczowych w Amazonii.	C	D	
26.	Oblicza różnicę czasu słonecznego między skrajnymi punktami Euroazji.	D	D	

PLAN SPRAWDZIANU III/3

POZIOM WYMAGAŃ	KATEGORIA CELU NAUCZANIA				OGÓŁEM LICZBA ZADAŃ	NORMA ZALICZENIA POZIOMU
	A – PAMIĘTANIE WIADOMOŚCI	B – ROZUMIENIE WIADOMOŚCI	C – STOSOWANIE UMIEJĘTNOŚCI W SYTUACJI TYPOWEJ	D – STOSOWANIE UMIEJĘTNOŚCI W SYTUACJI PROBLEMOWEJ		
K – konieczny	1, 10	18	2, 12, 15, 20		7	6
P – podstawowy	19	8, 17, 21	6, 13, 14		7	6
R – rozszerzony	5	7	3, 4, 11, 24		6	5
D – dopełniający		22	9, 23, 25	16, 26	6	5
Ogółem	4	6	14	2	26	22

Uwaga: Numery w komórkach tabeli odpowiadają numerom zadań w sprawdzianie III/3.

SPRAWDZIAN WIELOSTOPNIOWY NR III/3A

Sprawdzian obejmuje zakres treści kształcenia w klasie III od lekcji 1. do 30. według programu nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych WIKING.
(Rozwiązując zadania, korzystaj z map w atlasie geograficznym)

.....
(imię i nazwisko)

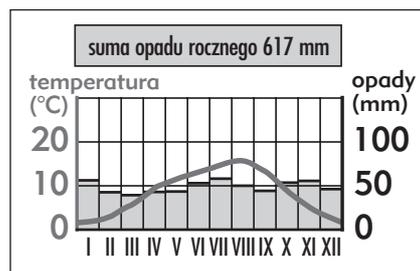
.....
(klasa)

.....
(data)

- Przeczytaj poniższe stwierdzenia. Które z nich jest (są) prawdziwe?
  - Europa leży w całości na półkuli północnej.
  - Południk zerowy (0°) rozdziela Europę na wyraźnie większą część wschodnią i mniejszą część zachodnią.
  - Lądowa granica oddzielająca Europę od Azji jest linią umowną.
  - tylko I
  - I i II
  - I, II i III
  - II i III
- Wzdłuż którego z wymienionych łańcuchów górskich biegnie długi odcinek umownej granicy między Europą a Azją?
  - wzdłuż Uralu
  - wzdłuż Kaukazu
  - wzdłuż Karpat
  - wzdłuż Gór Skandynawskich
- W którym z zaznaczonych na mapie Europy miast (ryc. 1) przebieg średnich miesięcznych temperatur powietrza i sumy opadów miesięcznych są takie jak na diagramie (ryc. 2)?
  - w Londynie
  - w Warszawie
  - w Atenach
  - w Moskwie

Ryc. 1

Ryc. 2

4. Na podstawie danych w tabeli 1 określ, jaka jest tendencja udziału ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata.

A. Udział ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata się zwiększa.

B. Udział ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata się zmniejsza.

C. Udział ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata się nie zmienia.

D. Udział ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata początkowo wzrastał, a obecnie się zmniejsza.

Tab. 1. Zmiany liczby ludności Europy i jej udział w liczbie ludności świata w latach 1970–2009

Rok	Liczba ludności w Europie	Udział ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata (%)
1970	657	17,7
1990	722	13,7
2009	732	10,7

5. Wskaż, które europejskie państwa są wielonarodowe.

A. Portugalia, Niemcy

B. Belgia, Wielka Brytania

C. Włochy, Finlandia

D. Rumunia, Hiszpania

6. Wskaż, w którym zestawie umieszczono nazwy państw leżących w Europie Zachodniej.

A. Portugalia, Włochy, Grecja

B. Białoruś, Litwa, Estonia

C. Islandia, Norwegia, Szwecja

D. Irlandia, Niemcy, Holandia

7. Jedno z poniższych stwierdzeń opisujących Austrię i Szwajcarię zawiera błąd. Wskaż, które z nich.

A. W Austrii i Szwajcarii produkcja energii elektrycznej wykorzystującej spadek wód przekracza połowę całości produkowanej energii.

B. Austria i Szwajcaria mimo trudnych warunków naturalnych mają dobrze rozwinięte systemy transportu kolejowego i drogowego.

C. Austria i Szwajcaria są państwami neutralnymi.

D. Austria i Szwajcaria są państwami mającymi dostęp do Morza Śródziemnego.

8. Na podstawie opisu rozpoznaj typ roślinności i wskaż region w Europie, w którym ta roślinność występuje.

Typową roślinnością w tym regionie są wiecznie zielone zarośla krzewiaste o wysokości od 1 do 4 m; wśród nich pojawiają się drzewa sięgające ok. 10 m. Zarośla te składają się z dębu ostrolistnego, mirtu, oleandru, pistacji, wawrzynu. Oplatają je sucholubne pnącza.

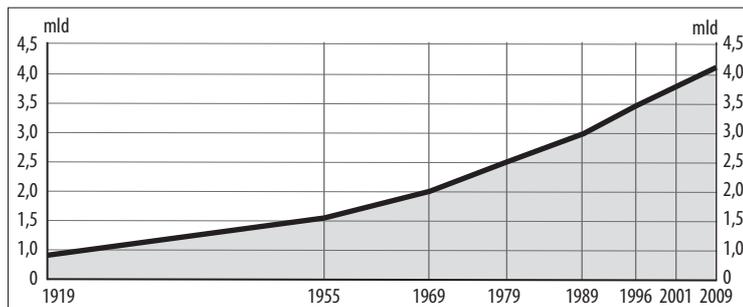
A. lasy liściaste – Europa Zachodnia

B. lasy iglaste – Europa Południowa

C. makia – Europa Południowa

D. stepy – Europa Wschodnia

9. Odczytaj z wykresu (ryc. 3), w których latach rozpoczęła się w Azji fala wzrostu ludności nazwana eksplozją ludnościową (demograficzną).

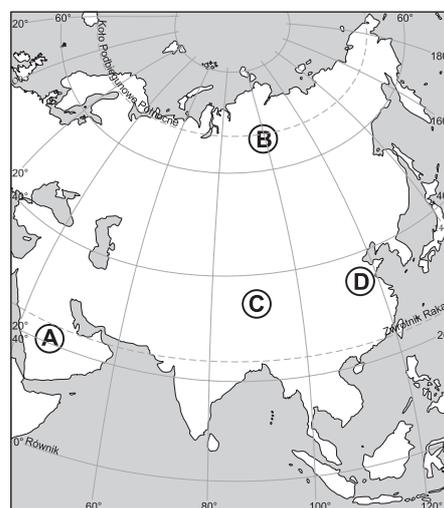

Ryc. 3 Zmiany liczby ludności w Azji w latach 1919–2009

- A. na początku lat pięćdziesiątych XX wieku
 B. na początku lat sześćdziesiątych XX wieku
 C. na początku lat siedemdziesiątych XX wieku
 D. na początku lat osiemdziesiątych XX wieku
10. Wskaż, w których dwóch państwach Azji liczba ludności przekroczyła 1 mld.

- A. Chiny, Indonezja
 B. Chiny, Indie
 C. Indie, Indonezja
 D. Indonezja, Pakistan

Ryc. 4

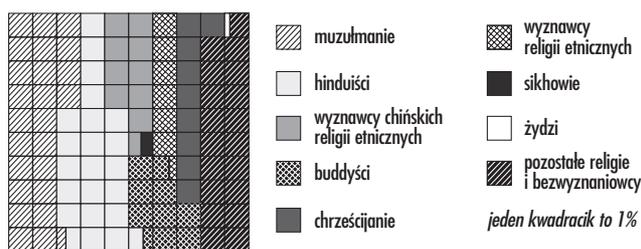
11. Wskaż, w którym z czterech obszarów zaznaczonych na mapie (ryc. 4) są potencjalnie najkorzystniejsze warunki środowiska dla stałego osadnictwa.

- A. B. C. D.

12. Odczytaj z diagramu (ryc. 5), które dwie religie mają najwięcej wyznawców w Azji.

- A. islam i buddyzm
 B. islam i hinduizm
 C. judaizm i chrześcijaństwo
 D. buddyzm i hinduizm

Ryc. 5

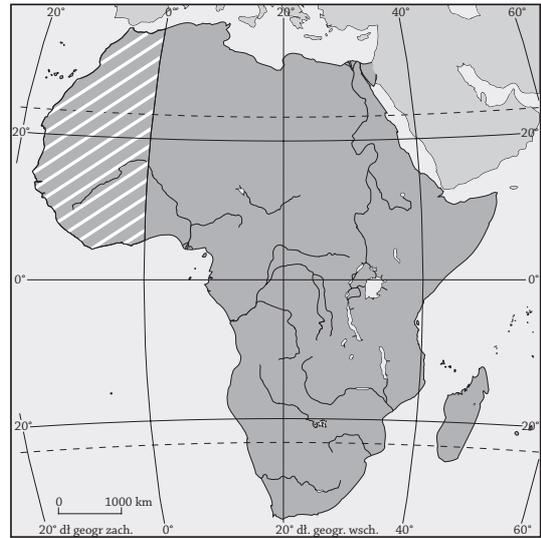
13. Wskaż, w którym zestawie umieszczono nazwy państw na Bliskim Wschodzie, będących największymi producentami ropy naftowej i mających dostęp do wód Zatoki Perskiej.

- A. Jordania, Liban, Jemen
 B. Arabia Saudyjska, Kuwejt, Iran
 C. Oman, Syria, Turcja
 D. Izrael, Jemen, Syria

14. Jedynym państwem na Bliskim Wschodzie, w którym przeważają wyznawcy innej niż islam religii, jest:

- A. Jemen.
- B. Liban.
- C. Izrael.
- D. Turcja.

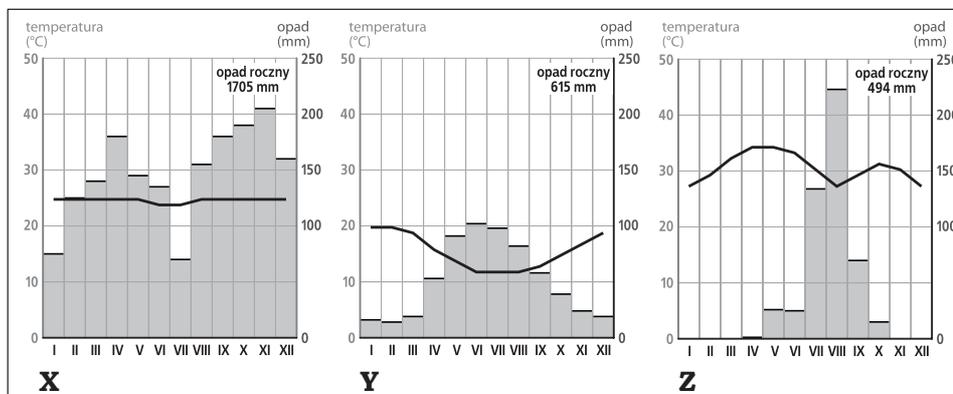
Ryc. 6

15. Na mapie Afryki (ryc. 6) zakreskowano część obszaru. Określ, jaki kierunek szerokości geograficznej i długości geograficznej mają wszystkie punkty na zakreskowanym obszarze.

- A. szer. geogr. północną (N) i dł. geogr. wschodnią (E)
- B. szer. geogr. północną (N) i dł. geogr. zachodnią (W)
- C. szer. geogr. południową (S) i dł. geogr. wschodnią (E)
- D. szer. geogr. południową (S) i dł. geogr. zachodnią (W)

16. Uporządkuj diagramy klimatyczne (ryc. 7) stacji klimatycznych w Afryce położonych wzdłuż 20°E – od stacji leżącej najdalej na północ, do stacji leżącej najdalej na południe (wybierz właściwy układ liter).

Ryc. 7

- A. X, Y, Z
- B. Z, X, Y
- C. Y, Z, X
- D. Z, Y, X

17. Linia oddzielająca w Ameryce państwa wysoko rozwinięte gospodarczo od państw rozwijających się biegnie wzdłuż:

- A. Przesmyku Panamskiego.
- B. Przesmyku Tehuantepec.
- C. granicy Meksyku ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki.
- D. granicy Panamy z Kolumbią.

18. Przeczytaj opis warunków klimatycznych w jednym z regionów Brazylii.

Na tym obszarze średnie roczne temperatury sięgają 24°–26°C. Amplituda roczna średnich temperatur powietrza jest mniejsza niż 3°C. Opady są równomiernie rozłożone w ciągu roku, a ich roczna suma wynosi od 1 500 do 2 000 mm.

Takie warunki klimatyczne występują na

- A. Wyżynie Brazylijskiej.
- B. Nizinie Amazonki.
- C. Wyżynie Gujańskiej.
- D. Nizinie Orinoko.

19. Dwa największe miasta Brazylii z liczbą mieszkańców przekraczającą 10 mln to:

- A. Brasilia i Belo Horizonte.
- B. Manaus i Porto Alegre.
- C. Sao Paulo i Rio de Janeiro.
- D. Salvador i Racife.

20. Wskaż, który dział rolnictwa ma dla gospodarki Australii największe znaczenie.

- A. intensywna uprawa trzciny cukrowej
- B. chów owiec – merynosów
- C. ekstensywna uprawa zbóż
- D. intensywna hodowla bydła mlecznego

21. Od 1959 roku Antarktyda jest objęta *Układem w Sprawie Antarktydy*. Wskaż, które z wymienionych postanowień oddaje główną ideę *Układu*.

- A. uznanie Antarktydy za obszar wykorzystywany w celach badawczych i naukowych
- B. określenie, które państwa mogą prowadzić badania obszaru Antarktydy
- C. określenie zasad podziału Antarktydy między zainteresowane państwa
- D. zbadanie zasobów Antarktydy i wskazanie sposobów ich eksploatacji

22. Wyjaśnij, jakie czynniki decydują o obecnym rozmieszczeniu obszarów silnie zurbanizowanych w Europie. Podaj dwa z nich.

.....

.....

.....

.....

23. Na podstawie danych z tabeli 2 wykaż, że społeczeństwo Japonii się starzeje.

Tab. 2. *Struktura wieku ludności Japonii w 2001 i 2007 roku*

Rok \ Wiek	0–4 lat	5–19 lat	29–39 lat	40–64 lat	powyżej 65 lat
2001	4,6%	15,5%	27,7%	34,2%	18,0%
2007	4,3%	14,2%	26,5%	33,6%	21,5%

.....

.....

.....

24. Wymień trzy cechy środowiska przyrodniczego w strefie Sahelu przemawiające za tym, by na tym obszarze rozwijało się ekstensywne pasterstwo koczownicze.

.....

.....

.....

.....

.....

25. Przedstaw trzy argumenty i uzasadnij konieczność ochrony lasów deszczowych w Amazonii.

.....

.....

.....

.....

.....

26. Oblicz różnicę czasu słonecznego między skrajnymi punktami Euroazji – Przylądkiem Roca $9^{\circ}27' W$ i Przylądkiem Dieżniowa $169^{\circ}40' W$ (do obliczeń przyjmij wartości $9^{\circ} W$ i $170^{\circ} W$). Przedstaw obliczenia.

.....

.....

.....

.....

.....

SPRAWDZIAN WIELOSTOPNIOWY NR III/3B

Sprawdzian obejmuje zakres treści kształcenia w klasie III od lekcji 1. do 30. według programu nauczania geografii Wydawnictw Edukacyjnych WIKING.
(Rozwiązując zadania, korzystaj z map w atlasie geograficznym)

.....
(imię i nazwisko)

.....
(klasa)

.....
(data)

- Przeczytaj poniższe stwierdzenia. Które z nich jest (są) prawdziwe?
  - Europa leży w całości na półkuli północnej.
  - Południk zerowy (0°) rozdziela Europę na wyraźnie większą część wschodnią i mniejszą część zachodnią.
  - Lądowa granica oddzielająca Europę od Azji jest linią umowną.

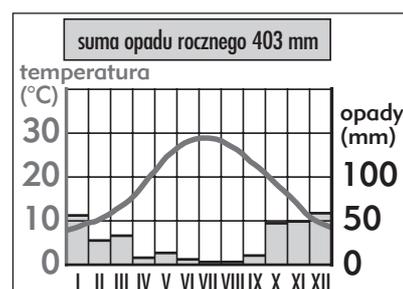
A. I, II i III
B. I i II
C. tylko I
D. II i III
- Wzdłuż którego z wymienionych łańcuchów górskich biegnie długi odcinek umownej granicy między Europą a Azją?

A. wzdłuż Gór Skandynawskich
B. wzdłuż Uralu
C. wzdłuż Karpat
D. wzdłuż Kaukazu
- W którym z zaznaczonych na mapie Europy miast (ryc. 1) przebieg średnich miesięcznych temperatur powietrza i sumy opadów miesięcznych są takie jak na diagramie (ryc. 2)?

A. w Londynie
B. w Warszawie
C. w Atenach
D. w Moskwie

Ryc. 1

Ryc. 2

4. Na podstawie danych w tabeli 1 określ, jaka jest tendencja udziału ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata.

- A. Udział ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata się zmniejsza.
- B. Udział ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata początkowo wzrastał, a obecnie się zmniejsza.
- C. Udział ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata się zwiększa.
- D. Udział ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata się nie zmienia.

Tab. 1. *Zmiany liczby ludności Europy i jej udział w liczbie ludności świata w latach 1970–2009*

Rok	Liczba ludności w Europie	Udział ludności Europy w ogólnej liczbie ludności świata (%)
1970	657	17,7
1990	722	13,7
2009	732	10,7

5. Wskaż, które europejskie państwa są wielonarodowe.

- A. Belgia, Wielka Brytania
- B. Włochy, Finlandia
- C. Portugalia, Niemcy
- D. Rumunia, Hiszpania

6. Wskaż, w którym zestawie umieszczono nazwy państw leżących w Europie Zachodniej.

- A. Białoruś, Litwa, Estonia
- B. Portugalia, Włochy, Grecja
- C. Irlandia, Niemcy, Holandia
- D. Islandia, Norwegia, Szwecja

7. Jedno z poniższych stwierdzeń opisujących Austrię i Szwajcarię zawiera błąd. Wskaż, które z nich.

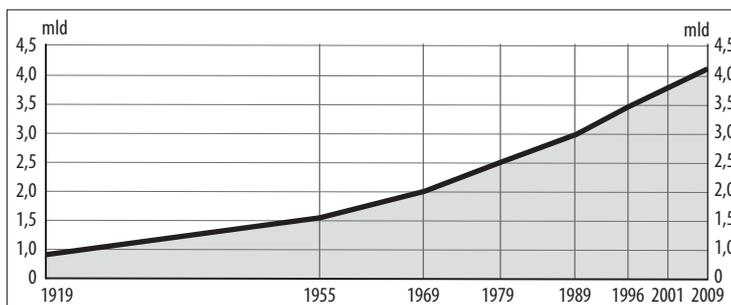
- A. Austria i Szwajcaria mimo trudnych warunków naturalnych mają dobrze rozwinięte systemy transportu kolejowego i drogowego.
- B. Austria i Szwajcaria są państwami neutralnymi.
- C. Austria i Szwajcaria są państwami mającymi dostęp do Morza Śródziemnego.
- D. W Austrii i Szwajcarii produkcja energii elektrycznej wykorzystującej spadek wód przekracza połowę całości produkowanej energii.

8. Na podstawie opisu rozpoznaj typ roślinności i wskaż region w Europie, w którym ta roślinność występuje.

Typową roślinnością w tym regionie są wiecznie zielone zarośla krzewiaste o wysokości od 1 do 4 m; wśród nich pojawiają się drzewa sięgające ok. 10 m. Zarośla te składają się z dębu ostrolistnego, mirtu, oleandru, pistacji, wawrzynu. Oplatają je sucholubne pnącza.

- A. lasy iglaste – Europa Południowa
- B. lasy liściaste – Europa Zachodnia
- C. stepy – Europa Wschodnia
- D. makia – Europa Południowa

9. Odczytaj z wykresu (ryc. 3), w których latach rozpoczęła się w Azji fala wzrostu ludności nazwana eksplozją ludnościową (demograficzną).

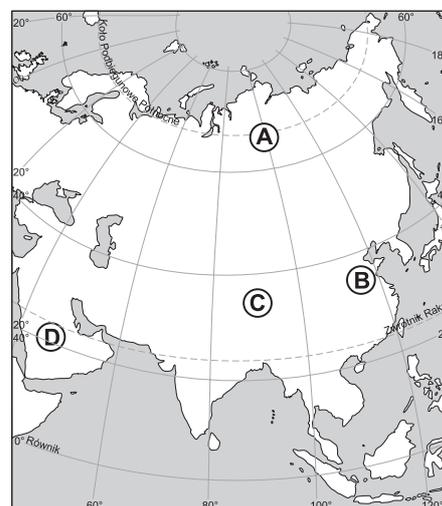

Ryc. 3 Zmiany liczby ludności w Azji w latach 1919–2009

- A. na początku lat sześćdziesiątych XX wieku
 B. na początku lat siedemdziesiątych XX wieku
 C. na początku lat pięćdziesiątych XX wieku
 D. na początku lat osiemdziesiątych XX wieku
10. Wskaż, w których dwóch państwach Azji liczba ludności przekroczyła 1 mld.

- A. Chiny, Indie
 B. Indie, Indonezja
 C. Indonezja, Pakistan
 D. Chiny, Indonezja

Ryc. 4

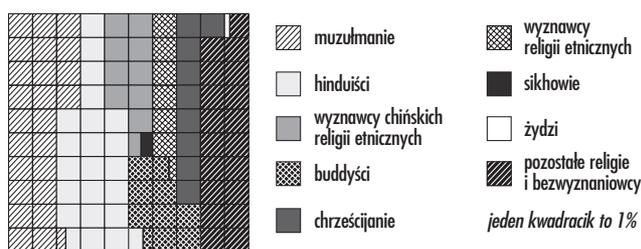
11. Wskaż, w którym z czterech obszarów zaznaczonych na mapie (ryc. 4) są potencjalnie najkorzystniejsze warunki środowiska dla stałego osadnictwa.

- A. B. C. D.

12. Odczytaj z diagramu (ryc. 5), które dwie religie mają najwięcej wyznawców w Azji.

- B. islam i hinduizm
 C. judaizm i chrześcijaństwo
 A. islam i buddyzm
 D. buddyzm i hinduizm

Ryc. 5

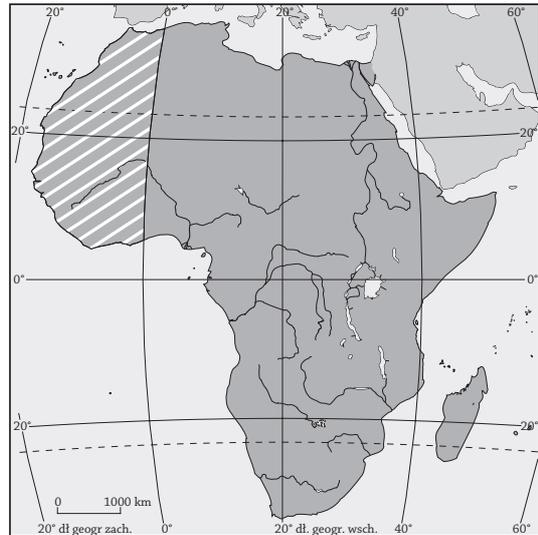
13. Wskaż, w którym zestawie umieszczono nazwy państw na Bliskim Wschodzie, będących największymi producentami ropy naftowej i mających dostęp do wód Zatoki Perskiej.

- A. Izrael, Jemen, Syria
 B. Jordania, Liban, Jemen
 C. Arabia Saudyjska, Kuwejt, Iran
 D. Oman, Syria, Turcja

14. Jedynym państwem na Bliskim Wschodzie, w którym przeważają wyznawcy innej niż islam religii, jest:

- A. Liban.
- B. Jemen.
- C. Turcja.
- D. Izrael.

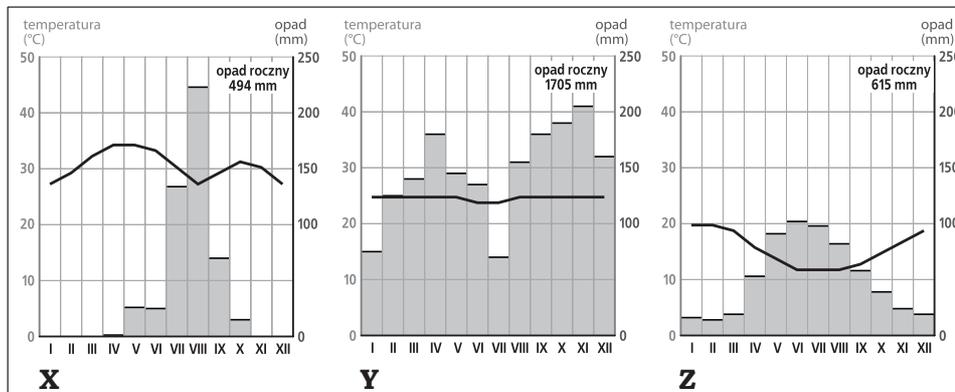
Ryc. 6

15. Na mapie Afryki (ryc. 6) zakreskowano część obszaru. Określ, jaki kierunek szerokości geograficznej i długości geograficznej mają wszystkie punkty na zakreskowanym obszarze.

- A. szer. geogr. południową (S) i dł. geogr. zachodnią (W)
- B. szer. geogr. południową (S) i dł. geogr. wschodnią (E)
- C. szer. geogr. północną (N) i dł. geogr. zachodnią (W)
- D. szer. geogr. północną (N) i dł. geogr. wschodnią (E)

16. Uporządkuj diagramy klimatyczne (ryc. 7) stacji klimatycznych w Afryce położonych wzdłuż 20° E – od stacji leżącej najdalej na północ, do stacji leżącej najdalej na południe (wybierz właściwy układ liter).

Ryc. 7

- A. X, Y, Z
- B. Z, X, Y
- C. Y, Z, X
- D. Z, Y, X

17. Linia oddzielająca w Ameryce państwa wysoko rozwinięte gospodarczo od państw rozwijających się biegnie wzdłuż:

- A. granicy Meksyku ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki.
- B. granicy Panamy z Kolumbią.
- C. Przesmyku Panamskiego.
- D. Przesmyku Tehuantepec.

18. Przeczytaj opis warunków klimatycznych w jednym z regionów Brazylii.

Na tym obszarze średnie roczne temperatury sięgają 24°–26°C. Amplituda roczna średnich temperatur powietrza jest mniejsza niż 3°C. Opady są równomiernie rozłożone w ciągu roku, a ich roczna suma wynosi od 1 500 do 2 000 mm.

Takie warunki klimatyczne występują na:

- A. Nizinie Orinoko.
- B. Wyżynie Gujańskiej.
- C. Wyżynie Brazylijskiej.
- D. Nizinie Amazonki.

19. Dwa największe miasta Brazylii z liczbą mieszkańców przekraczającą 10 mln to

- A. Sao Paulo i Rio de Janeiro.
- B. Brasilia i Belo Horizonte.
- C. Manaus i Porto Alegre.
- D. Salvador i Racife.

20. Wskaż, który dział rolnictwa ma dla gospodarki Australii największe znaczenie.

- A. chów owiec – merynosów
- B. intensywna hodowla bydła mlecznego
- C. ekstensywna uprawa zbóż
- D. intensywna uprawa trzciny cukrowej

21. Od 1959 roku Antarktyda jest objęta *Układem w Sprawie Antarktydy*. Wskaż, które z wymienionych postanowień oddaje główną ideę *Układu*.

- A. określenie, które państwa mogą prowadzić badania obszaru Antarktydy
- B. określenie zasad podziału Antarktydy między zainteresowane państwa
- C. uznanie Antarktydy za obszar wykorzystywany w celach badawczych i naukowych
- D. zbadanie zasobów Antarktydy i wskazanie sposobów ich eksploatacji

22. Wyjaśnij, jakie czynniki decydują o obecnym rozmieszczeniu obszarów silnie zurbanizowanych w Europie. Podaj dwa z nich.

.....

.....

.....

.....

23. Na podstawie danych z tabeli 2 wykaż, że społeczeństwo Japonii się starzeje.
Tab. 2. *Struktura wieku ludności Japonii w 2001 i 2007 roku*

Rok \ Wiek	0–4 lat	5–19 lat	29–39 lat	40–64 lat	powyżej 65 lat
2001	4,6%	15,5%	27,7%	34,2%	18,0%
2007	4,3%	14,2%	26,5%	33,6%	21,5%

.....

.....

.....

24. Wymień trzy cechy środowiska przyrodniczego w strefie Sahelu przemawiające za tym, by na tym obszarze rozwijało się ekstensywne pasterstwo koczownicze.

.....
.....
.....
.....
.....

25. Przedstaw trzy argumenty i uzasadnij konieczność ochrony lasów deszczowych w Amazonii.

.....
.....
.....
.....
.....

26. Oblicz różnicę czasu słonecznego między skrajnymi punktami Euroazji – Przylądkiem Roca $9^{\circ}27' W$ i Przylądkiem Dieżniowa $169^{\circ}40' W$ (do obliczeń przyjmij wartości $9^{\circ} W$ i $170^{\circ} W$). Przedstaw obliczenia.

.....
.....
.....
.....
.....